

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Jazyková analýza barokního textu

Diplomová práce

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

Autorka práce: Lenka Stavělová

Termín odevzdání: 30. dubna 2009

České Budějovice 2009

Anotace

Jazyková analýza barokního textu

Cílem diplomové práce je jazyková analýza rukopisu na prahu barokní doby. Materiálem se stal rukopis Knihy rychtářské městyse Jaroměřic, napsaný v letech 1608-1698. Pro rozbor bylo vybráno 20 různých zápisů z let 1617-1645.

První část práce pojednává o charakteristice doby vzniku rukopisu s přihlédnutím ke specifickým rysům Jaroměřicka. Druhá kapitola obsahuje pojednání o grafické stránce textu, věnuje se zápisu zkratk, značek i některých problematických grafémů. Třetí oddíl pojednávající o slovní zásobě se zaměřuje na vlastní jména osobní a příjmení, dále na slova cizí a dnes méně srozumitelná. V poslední kapitole je analyzována kompozice textu, a to z hlediska vertikálního a horizontálního členění a tematiky textů. Přílohu tvoří transliterované texty rukopisu a fotokopie jednotlivých analyzovaných zápisů.

Abstract

Language Analysis of a Baroque Text

Through examining the manuscript of The Market – Town Jaromerice Mayor's Book, this diploma thesis endeavours to analyze the Czech language at the beginning of the Baroque period. Twenty texts of this book dated 1617 – 1645 were selected for the analysis of the manuscript written between 1608 and 1698.

The first chapter deals with the characteristics of the period in which the manuscript was written, while special attention is given to the specific features of Jaromerice region. The second chapter's concern is the graphical analysis; the way of writing of abbreviations and signs and problematic speech sounds. The third chapter treats the lexical side of the language; attention is given mainly to the first names and family names and also to the foreign words and words which are difficult to understand today. In the fourth chapter the composition of the text is analyzed, vertical and horizontal structures of the texts and the topics of the reports. The complement contains the transliteration of the texts of the manuscript and photocopies of the analyzed texts.

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat paní PaedDr. Jarmile Alexové, CSc., za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady, díky kterým jsem mohla tuto práci vytvořit. Dále potom děkuji paní doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., za pomoc při transliteraci rukopisů.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Jazyková analýza barokního textu vypracovala samostatně pod vedením paní PaedDr. Jarmily Alexové, CSc., pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 30. dubna 2009 .....

Podpis

OBSAH:

ÚVOD	7
1. BAROKNÍ ČLOVĚK A JEHO SVĚT.....	9
1.1. Definice pojmu městys.....	9
1.1.1. Život obyvatele městyse.....	9
1.2. Jaroměřice nad Rokytanou.....	10
1.2.1. Historický vývoj vrchnostenského držení Jaroměřic	11
1.2.2. Třicetiletá válka a Jaroměřicko	12
1.2.3. Obraz Jaroměřic a všední život.....	14
1.2.4. Místní správa v Jaroměřicích	16
1.2.5. Osoba rychtáře a rychtářské právo.....	17
1.3. Poznámky týkající se Knihy rychtářské.....	18
1.3.1. Míry a váhy v Knize rychtářské	18
1.3.2. Aktéři Knihy rychtářské a dostupné informace o nich.....	19
2. GRAFICKÁ STRÁNKA TEXTU	21
2.1. Grafická podoba slov	21
2.1.1. Zkrácená slova, zkratky a značky	22
2.1.2. Diakritická znaménka.....	23
2.1.3. Hranice slov	24
2.2. Odlišnosti od současného pravopisu	25
2.2.1. Psaní i/y	25
2.2.2. Asimilace znělosti	26
2.2.3. Odlišnosti ve shodě přísudku s podmětem.....	26
2.3. Zápis některých hlásek a písmen	26
2.3.1. Samohlásky	26
2.3.2. Souhlásky	29
2.3.3. Psaní tvarů sou a jsou.....	35
2.3.4. Psaní velkých a malých písmen	36
2.3.5. Zdvojení grafémů	38

2.4. Psaní číslic.....	39
3. SLOVNÍ ZÁSoba	40
3.1. Vlastní jména osobní.....	40
3.1.1. Vývoj našich jmen od počátku do doby barokní.....	40
3.1.2. Křestní jména Knihy rychtářské.....	42
3.1.3. Mužská křestní jména	43
3.1.4. Ženská křestní jména.....	55
3.2. Příjmení.....	58
3.2.1. Klasifikace příjmení podle původu	60
3.2.2. Úskalí při analýze příjmení	70
3.3. Místní jména	71
3.4. Slova cizího původu.....	73
3.4.1. Slova latinská nebo z latiny přejatá.....	73
3.4.2. Slova přejatá z němčiny nebo prostřednictvím němčiny	75
3.4.3. Slovo s nejasnou etymologií	76
3.5. Slovníček neobvyklých a dnes méně srozumitelných slov a slovních spojení	76
4. KOMPOZICE TEXTU	80
4.1. Vertikální členění textu	80
4.2. Horizontální členění textu	80
4.3. Tematická výstavba textu.....	81
4.3.1. Předměty rychtářského jednání.....	81
4.3.2. Tresty.....	85
4.3.3. Žena v Knize rychtářské.....	85
ZÁVĚR	86
PRAMEN A LITERATURA	89
SEZNAM ZKRATEK.....	93
SEZNAM VYOBRAZENÍ	94

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám jazykovou analýzou textu z doby barokní. V dějepisu, svém druhém aprobačním předmětu, jsem prošla kurzy čtení historických rukopisů, proto jsem si také k analýze vybrala rukopis.

Jako materiál jsem si zvolila Knihu rychtářskou, jejíž obsah časově spadá do první čtvrtiny barokního období. Nejedná se o literární památku, ani historickou beletrii; Kniha rychtářská je pramenem městského soudnictví.

Ke studiu textů Knihy rychtářské jsem využívala slovníky i odborné články a literaturu. Ze slovníků to byl především Slovník spisovné češtiny, dále Jungmannův slovník a etymologické slovníky. Informace o jazyku jsem převážně čerpala z článků časopisů Listy filologické a Studia Comeniana et historica. Mezi základní příručky o problematice vlastních jmen patří knihy M. Knappové a J. Beneše aj. Pro zasazení do kontextu doby jsem využila práce historiků z naší univerzity, pro konkrétní situaci v Jaroměřicích jsem kriticky vycházela z knihy A. Plichty.

Metoda vypracování spočívala v excerpce příznakových jevů a všech vlastních jmen a cizích slov, která byla následně konfrontována jak s výsledky výzkumů použité literatury, tak mezi sebou navzájem.

Obsahem této Knihy jsou zápisy nejrůznějších sporů a nedorozumění, které řešil rychtář resp. rychtářská rada v Jaroměřicích nad Rokytnou. Tento pramen je tedy zajímavý nejen z pohledu jazykového, ale také z faktografické stránky a možnosti pohledu do života jaroměřických obyvatel v první polovině 17. století.

Jedná se o rukopis, proto je nutné text nejdříve transliterovat do dnešních grafémů, což umožní snazší orientaci při analýze. Kniha rychtářská je obsáhlý pramen, proto je v této práci zpracováno 20 textů, a to takových, které reprezentují nejenom různá časová období (1617 - 1645), ale také ukazují způsoby psaní více písařů a různé předměty sporů obyvatel městyse Jaroměřic.

Diplomová práce je členěna do čtyř kapitol. Vzhledem k rozsahu jednotlivých kapitol tedy analýza není komplexní, ale výběrová.

První kapitola nás uvádí do doby, ve které Kniha rychtářská vznikala a umožní hlubší pohled do zákulisí tohoto velmi zajímavého pramene. Objasní pojem měštys a za pomoci sekundární literatury přiblíží pojem rychtář a nastíní aspoň dílčí informace o lidech, kteří se v použitém pramenu objevují.

Kapitola grafické stránky textu pojednává o zkratkách, značkách, ale také o psaní jednotlivých hlásek, u nichž se mohou objevit odlišnosti od dnešního pravopisu.

Nejrozsáhlejší kapitola věnovaná slovní zásobě se specializuje především na vlastní jména, a to na jména osobní a příjmení, která v této době ještě nebyla ustálena. Kapitolu doplňuje pojednání o slovech cizího původu a malý slovníček pojmů, kterým dnes běžný čtenář nemusí ihned porozumět. Pro doložení je vždy jako příklad uveden úryvek z Knihy rychtářské.

V Kompozici se zaměřuji na vertikální a horizontální členění textů, více se zabývám problematikou tematiky jednotlivých zápisů.

Přílohy diplomové práce tvoří samotné transliterované texty, které jsou očíslovány a usadňují tak orientaci v příkladech, uváděných v diplomové práci. Dále jsou přiloženy fotokopie analyzovaných textů. Práce také obsahuje četné výřezy z textů, grafy a obrázky.

Veškeré jazykové jevy jsou doloženy citacemi z Knihy rychtářské, které jsou pro jednodušší zpětné dohledání doplněny přesnou souřadnicí umístění v textech. První číslo značí pořadí textu v příloze chronologicky seřazené a druhé číslo označuje řádek, na němž se slovo či slovní spojení v daném textu vyskytuje. V případě vlastních jmen je uvedeno pouze číslo textu, protože se snadněji hledá a v tomtéž zápisu se několikrát opakuje.

Citovaná slova, slovní výrazy, větné úseky či celé věty jsou uváděny podle zásad transliterace. Pouze v kapitole o historickém kontextu a v kapitole o slovní zásobě převádím jména do dnešního pravopisu, aby bylo možné jejich porovnání jak s dnešní dobou, tak mezi sebou navzájem.

Rukopis Knihy rychtářské je uložen v pobočce Státního okresního archivu Třebíč, v Moravských Budějovicích.

1. BAROKNÍ ČLOVĚK A JEHO SVĚT

Barokní doba je v poslední době hojně zkoumána, a to zvláště po roce 1989, kdy byla opět povolena svoboda myšlení i vyjadřování. Od té doby vyšlo mnoho prací zabývajících se studiem baroka, ať už z pohledu jazykového, literárního nebo historického.

Baroko u nás bývá tradičně ohraničováno dvěma letopočty: rokem 1620 (bitva na Bílé hoře) a rokem 1773 (zrušení jezuitského řádu). Je zřejmé, že jde o záchytné body, které naznačují určité tendence v historickém vývoji, a možná díky těmto „berličkám“ jsme schopni periodizovat dějiny, strukturovat dění na zemi, které by se nám jinak slilo v mnohabarevnou, ale zato chaotickou masu myšlenek a událostí. Projděme si tedy ve stručnosti velké události, které se odehrály v době „našich hrdinů Knihy rychtářské“ a mohly tak ovlivnit jejich životy, tj. v počátcích doby barokní, resp. v pozdním období raného novověku. A připomeňme si, jaký byl tehdy člověk, pro co žil, čemu věřil a s jakými starostmi se musel vyrovnat.¹

1.1. Definice pojmu městys

Slovem městys se označovala města, která nedisponovala plnými právy jako město. Jednalo se spíše o menší města, historikové říkají městečka, která se lišila od měst v právním smyslu, tedy rozsahem svých práv, ale také počtem obyvatel a někdy i svou urbanistickou podobou (např. nemusela mít hradby). Určitě ale měla blíže k městům než k vesnickým obcím.²

1.1.1. Život obyvatele městyse

Každý člověk měl (a má) potřebu někam náležet. V tomto období to byla zvláště jeho rodina, která měla velmi důležitý význam, dále farní obvod a městská

---

¹ Texty z Knihy rychtářské se pohybují v rozpětí let 1617-1645. Zaměřím se tedy spíše na toto období, které z hlediska tradiční periodizace dějin odpovídá druhé polovině období raného novověku a prvním desetiletím doby barokní.

² Městysem samým se historikové příliš nezabývají, proto děkuji panu PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D., za pomoc a cenné rady při definování pojmu městys. K tomuto tématu blíže Petráň, J. a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1-2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Karolinum, Praha 1995-1997 nebo Winter, Z., *Zlatá doba měst českých*, Odeon, Praha 1991.

pospolitost, v nichž si udržoval určitou sociální prestiž, ale také to mohl být cech nebo bratrstvo, o která nebyla v raném novověku nouze.

Město bylo centrem řemesel, obchodu i vzdělání. Jaroměřice byly městysem (čili menším městem), které funkci centra pro své okolí plnilo nepochybně také. I když byly jako město malé, ne každý se ovšem mohl nazvat měšťanem. Mezi měšťany se nepočítalo služebnictvo (čeledíni a děvečky, cechovní tovaryši, studenti a cizinci).

Město v první polovině 17. století mělo hradby,³ bránu, která umožňovala jediný legální vstup do města, dále náměstí, kde se konaly výroční nebo týdenní trhy, kostel, někdy špitál a nakonec měšťanské domy. Přízemní část měšťanského domu byla většinou veřejná, nacházela se zde řemeslnická dílna nebo šenk, a první patro obývala rodina. Za domem měl majitel domu pozemky, které obdělával.

Člověk této doby byl věřící, a proto byl jeho život spjat s tzv. přechodovými rituály, které se odehrávaly v kostele. Mezi ně patřil křest, sňatek a pohřeb. Významné funkce plnili pokrevní příbuzní a kmotrové.

Velmi důležité v té době bylo udržet si také mezi ostatními „dobrou pověst“ a čest. Každý měl právo na svoje dobré jméno, které se dědilo z otce na syna a jež získala i nevěsta od svého ženicha. Často se ovšem stávalo, že byl někdo z něčeho nařčen, popřípadě se o něm roznesly nějaké pomluvy. Takovéto nactiutrhaní se muselo řešit, a to veřejně u městské rady. Výsledek jednání byl pak zapsán do městské, resp. rychtářské knihy. Pokud byla ohrožena pověst manželky, dotýkalo se to celé rodiny a muž ji na radnici doprovázel.⁴

1.2. Jaroměřice nad Rokytou

Dnešní město Jaroměřice, ležící v Jevišovické pahorkatině 7,5 km severovýchodně od Moravských Budějovic a 14 km od Třebíče, je známé svým barokním zámekem a tím, že ho proslavili skladatel František Antonín Václav Míča nebo básník Otokar Březina. Jaroměřice se svými čtyřmi tisíci obyvateli leží na březích říčky Rokytne, do které na východním okraji města ústí Štěpánovický

---

³ K otázce hradeb v městyse viz výše.

⁴ Hrdlička, J., Měšťan, in: Bůžek, V. – Král, P. (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Argo, Praha 2007, s. 139-165.

potok a na jižním okraji říčka Rokytka. Město ležící v nadmořské výšce 422 m je křižovatkou silnic z devíti směrů.⁵

Jaroměřice jsou zakresleny na Fabriciově mapě Moravy z roku 1569 a na Komenského mapě Moravy z roku 1680, vytvořené z rytiny datované do roku 1627. Výřez této mapy, který ukazuje obrázek níže, je ohraničen Jihlavou v severozápadním rohu mapy, Brnem v severovýchodním okraji a Znojmem na jihu. Jaroměřice lze potom nalézt uprostřed mapy.

Obrázek 1: Výřez mapy J. A. Komenského z roku 1680 obsahující Jaroměřice⁶

1.2.1. Historický vývoj vrchnostenského držení Jaroměřic

Jaroměřice dal podle heraldické pověsti založit roku 1131 Jaromír z rodu Přemyslovců, syn Bořivoje II., v místech, kde ulovil mimořádně velkého jelena.⁷

V době správy Moravy úředními knížaty z přemyslovského rodu patřilo zřejmě Jaroměřicko k jemnickému údělu,⁸ jednalo se tedy o zeměpanský majetek.⁹ Jeho trvání je však poněkud nejisté. Snad kolem roku 1197, kdy byly

⁵ Nekuda, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997, s. 587.

⁶ Mapa J. A. Komenského z roku 1680: <http://www.oahshb.cz/staremapy/m1627.htm>, 18. 3. 2009.

⁷ Nekuda, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997, s. 587.

⁸ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 148.

⁹ Nekuda, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997, s. 587.

zřízeny provincie, připadlo Jaroměřicko na krátkou dobu k provincii moravskobudějovické. Nejstarší písemná zmínka pochází z let 1250-1265.

Kolem roku 1329 se centrem jihozápadní Moravy stala opět Jemnice, kterou spravovali Lichtenburkové. V roce 1431 udělil markrabě Albrecht Jaroměřicím právo pořádat dva jarmarky. V letech 1498-1522 držel městečko Václav z Ludanic, poté jej obdržel Jan z Pernštejna a od roku 1534 Jindřich Meziříčský z Lomnice. Za Ludvíka Meziříčského z Lomnice získalo městečko od Maxmiliána II. třetí a čtvrtý jarmark a týdenní trh.

V roce 1576 byl pro panství vydán luterský církevní řád. Kateřina Meziříčská z Lomnice, dcera Jiřího z Lomnice, prodala v r. 1609 tvrz a městečko Jaroměřice s obcemi Lhota, Příložany, Ohrazenice, Vícenice, Lažany a Popovice svému manželu Zikmundovi z Tiefenbachu. V té době byli v Jaroměřicích luterští faráři a v letech 1554-1598 také bratrský sbor.

Za českého povstání náleželo panství Jiříkovi a jeho synovi Václavu Rechenperkovým ze Želetic, kterému bylo zboží zkonfiskováno, oceněno na 50.000 zlatých a prodáno císařskému tajnému radovi a viceprezidentu dvorské válečné rady svobodnému pánovi Gerhardu Questenbergovi. Fara v Jaroměřicích byla v roce 1628 obsazena katolickým farářem. Za Gerharda Questenberka Jaroměřice v letech 1631 a 1635 vyhořely. Po jeho smrti v roce 1646 se v držení panství vystřídali Jan Antonín Questenberk, za kterého byl založen servitský klášter, a Jan Adam Questenberk, povýšený do hraběcího stavu. Ten dal přestavět zámek, který se stal střediskem barokní hudby a divadla a také stavitelského a malířského umění.¹⁰ Toto je zřejmě poslední období, které mohli „aktéři Knihy rychtářské“ zažít. Upustím tedy od popisu dalšího vývoje a zaměřím se na konkrétní aspekty života v Jaroměřicích.

1.2.2. Třicetiletá válka a Jaroměřicko

Už před bitvou na Bílé hoře se schylovalo k celoevropskému konfliktu, který vyústil v třicetiletou válku (1618-1648). Celé toto období se kryje

---

¹⁰ Nekuda, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997, s. 587.

s časovým rozptylem zápisů do Knihy rychtářské. Oblast Jaroměřicka byla touto „válečnou pohromou“ také citelně zasažena.¹¹

Pan Zikmund z Tiefenbachu přestoupil k augsburské konfesi a do Jaroměřic přivedl luterského kněze. Energicky žádal, aby všichni poddaní byli také luteráni, aby nejen fara, ale i škola byly též konfese. Situace se přiostrhovala a 11. června roku 1618 začala mobilizace i v Jaroměřicích. Na dané poručení se dostavili desátníci se zbraní, s ručnicemi a šavlemi. V srpnu dostala obec nařízení vypravit každého pátého člověka jako vojáka. Nastaly také „varty“: *„Každé noci musejí dva hlídat na mostě kamenném a čtyři osoby okolo městečka obcházet. Ve dne budou chodit jen dva hlídači na most a dva kolem městečka.“*¹² Na radnici visel zvonec, jímž se „zašturmovalo“, když hrozilo nebezpečí.¹³

Válka byla velkou zátěží pro všechny obyvatele Jaroměřic. Krajští hejtmani nařizovali panstvím, kde se měly rozložit pluky, kolik porcí pro vojáky a kolik píce a slámy pro koně je třeba týdně zajistit. Pokud by panství dané požadavky nesplnilo (lhostejno, zda z důvodu vyčerpání zásob), hrozila městečku exekuce. K tomu byly vypisovány peněžité kontribuce a tzv. „dobrovolné“ sbírky obilí a masa nebo sádla. Když se pak na Moravě usídlili Švédové, žádali podobné dodávky také a v případě nezajištění všeho potřebného hrozili vypálením celého městečka. Sotva jeden pluk odešel, přišel jiný a žádal totéž. Jaroměřice se snažily na obranu zorganizovat gardu, s jejímž zajištěním pomohla také místní vrchnost. V horší situaci se nacházely nechráněné vesnice, kde byl jedinou pomocí útek do lesních a polních strží. Vojáci loupili a přepadávali, v pamětních knihách Jaroměřic se objevují také zápisy o tom, že usedlíci přepadali na oplátku zase vojáky. Často je i ubili.¹⁴

Za války nebylo bezpečno ani cestovat. Jaroměřická obec ale měla výhradní obchod se solí a pro sůl jezdily povozy sousedů střídavě do Klosterneuburku nebo Korneuburku v Rakousích. Počátkem třicetileté války se však stávalo, že se obchodníci vraceli bez soli i bez povozů. Okradli je vojáci.¹⁵

Lidé získávali informace o pohybech vojsk, mohli proto zavčas opustit ves, aby uchránili alespoň své vlastní životy. Když vojáci odtáhli, zůstaly za nimi

---

¹¹ Pouze v jednom z textů najdeme narážku na válku: *při běhu lidu wogenskeho* 15/4.

¹² Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 217-218.

¹³ Tamtéž, s. 278.

¹⁴ Tamtéž, s. 271.

¹⁵ Tamtéž, s. 198-9.

vyrabované a vyhořelé vesnice a města. Na Jaroměřicku byly vyloupeny i kostely. Vojáci také často našli dobytek, který lidé ukrývali do lesů.¹⁶

Po porážce stavovského vojska byl bývalý majitel zdejšího panství Zikmund z Tiefenbachu označen jako defensor, naopak znojemským krajským hejtmanem byl ustanoven Václav Rechenberk ze Želetic na Jaroměřicích, který se také objevil v konfiskační komisi, jež zabírala majetky luterským urozencům.¹⁷

K tomu všemu se 2. července 1631 stala veliká pohroma - požár, nejhorší za celou historii Jaroměřic, který vznikl v domě Jana Volka. Byly zničeny mnohé domy, farní kostel, zvony, radnice i zámek. V pamětní knize jsou dokonce zapsány verše o tomto velkém požáru. Lidé přišli o všechno, o střechy nad hlavou i o veškerý dobytek.¹⁸

V létě 1645 se v Jaroměřicích usídlili Švédové. Teprve v září, když bylo sklizeno a obilí vyrabováno, odtáhli. V pamětních knihách se objevují projevy strachu nad tím, co se děje a bude dít.

1.2.3. Obraz Jaroměřic a všední život

Před třicetiletou válkou bylo v městečku 114 usedlostí, z nichž zůstalo osazeno 103 a 11 zpustlo. V této době bylo ze starých usedlíků 17 láníků, 7 pololáníků, 40 čtvrtláníků a 39 domkařů, z nových dva domkaři. Celkem 12 domkařů patřilo robotou ke špitálu zvanému Lhota.

Stál zde vrchnostenský renesanční zámek, vybudovaný v 1. polovině 17. století na místě vodní tvrze,¹⁹ radnice, pivovar a hospoda, fara, špitál a vrchnostenský dvůr s ovčírnou.²⁰ Již roku 1325 je zmiňován farní kostel sv. Vavřince. S Jaroměřicemi splynuly osady Kobylí trh a Lhota. V katastru obce leží také samota Hradištný mlýn.²¹ V období poměrného klidu roku 1626 dal Gerhart Questenberk postavit na jaroměřickém náměstí proti zámku patrový Panský dům,

---

¹⁶ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 278.

¹⁷ Tamtéž, s. 225.

¹⁸ Tamtéž, s. 286-8.

¹⁹ Zámek byl v letech 1700-1730 barokizován.

²⁰ Nekuda, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997, s. 593 a Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 306-307.

²¹ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A-L*, Academia, Praha 1970, s. 346.

který měl sloužit k ubytování pro své návštěvy.²² Na jaroměřické škole působil v roce 1600 Šimon Blatenský a v roce 1609 Jindřich Novobenátský, kteří jsou také poznamenáni v Knize rychtářské.²³

Na nejstarším dochovaném obraze městyse Jaroměřic z prvních desetiletí 17. století lze na severní straně kostela vidět radnici, u níž se nacházela šatlava, městské vězení. V patře radnice byla tzv. hořejší světnice, kde úřadoval purkmistr, městský písař a v níž se scházela rada. V přízemí byla zřízena obecní hospoda, v jejíž síni se shromažďovali měšťané, „vubec“, ke svým poradám. Jak bylo výše řečeno, měšťany byli jen držitelé domů či gruntů.

Z dochovaných seznamů pozůstalostí se lze dovědět, jaké bylo vybavení hospodářství a domácností. Pro ilustraci uvedu jeden příklad. Když 24. února 1621 zemřela Salomyna Benková, sepsal radní písař takto její „nábytky“ (tj. majetek, zařízení a svršky): *„kotel k pálenímu, sak na zapařování, ložní polštáře čtyři, 6 tlustých přaden, jedno přadeno tenčí, šircpelc, mantyla, vandle, prázdný sud, dvě truhlice, jedna velká truhla, dva kusy plátna po třech loktech, cícha, zánovní boty, náměrná páteř, kus pozlaceného stříbra, krystal (= kámen), vlny, příze, tři polštáře, píla, kříž, dvě postele, pár kramplí, čtyři člunky, jedno brdo, dva pasíčky, pět hachlí, 5 slepic, dva cejny, dva velký žbery, tři škopky, 6 talířů, šildrátová sukně, dva živůtky, jeden mezolánový, 4 cínový mísy, tři ručníky, 6 cích roušek, bílý fěrtoch, prostěradlo, dvě starý sukně, jeden klobouk a dvoje peřiny“*. Přestože seznam pozůstalosti Salomyny Benkové je rozsáhlý, její vlastnictví nebylo nijak velké.²⁴

Městys Jaroměřice se specializoval na řemeslnou výrobu a obchod v hojně navštěvovaných trzích. Působily zde také cechy, a to řeznický, ševcovský, krejčovský, pekařský, tkalcovský, bednářský, kovářský, soukenický a mlynářský. V Jaroměřicích pracoval hrnčíř, punčochář, preclíkář, kožešník, perníkář aj. Pestré řemeslné zaměření dokazují také příjmy některých obyvatel Jaroměřic v Knize rychtářské: Bednář 1, Kolář 9, Kovář 5, Kramářů 15, Pekař 1, Perníkář 12, Procházka 13, Soukeník 3, 10, Sedláček/Sedláčků 17, 20, Švec 13 a Trubač 1.

---

²² Podle pamětní knihy zde byl ubytován např. Albrecht z Valdštejna, generál Colloredo a Piccolomini. Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 327.

²³ Tamtéž, s. 228.

²⁴ Tamtéž, s. 198.

Městští písaři nazývají v 16. století a později Jaroměřice městysem. Název se však v pramenech neskloňuje: v městys Jaroměřicích, do městys atd.²⁵

1.2.4. Místní správa v Jaroměřicích

Schůze rady i obecní hromady měly ustálený ceremoniál. Dokazují to jaroměřické pamětní knihy a jiné prameny od sklonku 16. století. Obec se v nich jeví jako komunita zájmů s jistou rovností, přestože mínění vrchnosti mělo vždy přednost. Schůzím předsedal purkmistr a účastnil se jich panský úředník. Byly zde hodnoceny docházky do kostela, opatrnost s ohněm,²⁶ placení kontribucí a dávek, dělení různých povinností a plnění vrchnostenských rozkazů.

Během ledna se každého roku „vubec“ sešla, aby schválila obecní počty. Písař při tom přečetl položky příjmů a vydání. (Končil-li obecní počet přebytkem v pokladně, objednali si měšťané vědro vína nebo soudek piva. Hromady pak mohly končit vesele v písničkách nebo také v potyčce.) Druhým bodem pořadu bývala zpravidla obnova rady, předem projednaná s vrchností. Úřad městečka tvořila rada o šesti členech; v jeho čele stál zprvu rychtář, jeho zástupce a čtyři konšelé. Dva z nich byli tzv. špitálníci, protože měli dozírat na hospodaření a správu špitálu, a další dva byli kostelníci, kteří spravovali hospodaření kostelní, zádušní. Když byl později rychtář ve své pravomoci omezen, stál v čele úřadu purkmistr, který předsedal všem schůzím rady i celé „vubce“ sousedů. Rychtář pak předsedal hrdelnímu soudu a měl soudní pravomoc. Pomáhal mu sluha, který se staral o chod šatlavy a stravování i hlídání vězňů. Občas býval i hospodským na radnici.²⁷

Po zvolení nového úřadu složili purkmistr, rychtář a konšelé přísahu, v níž slíbili Pánu Bohu i vrchnosti a sousedům, že své úřady budou konat nestranně, svědomitě a k dobru celé „vubce“. Starý úřad však zůstával vedle nového, došlo-li k úplné výměně osob. Starému purkmistru se říkalo „pan starý“. Stejně tomu bylo i s rychtářem. Byla tak zajištěna kontinuita v úřadování. Nový úřad si rozdělil funkce a starý člen rady nového zacvičoval.

---

²⁵ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 148.

²⁶ K tomu byl velmi oprávněný důvod, protože požár byl pro každou obec velikou pohromou (např. již zmíněný nejhorší požár v r. 1631, který vznikl v domě Jana Volka).

²⁷ Tamtéž, s. 150.

Obyvatelé, kteří drželi v městečku nějakou nemovitost, mohli kdykoliv žádat o svolání celé „vubce“ v případě, že nebyli se správou radních spokojeni. Lze se tedy domnívat, že v předbělohorském období vládla na radnici demokracie a zásahy vrchnostenského úředníka bývaly řídké.²⁸

Jaroměřická „vubec“ měla od nepaměti právo meče, *ius gladii*, a její soud měl právo soudit i hrdelní zločiny, v 16. století však už jen „vedle artykulův“, tj. podle psaného práva. Hrdelní spravedlnost vykonával kat, který na popravy přijížděl ze Znojma.

Důležitou osobou býval na radnici vždy písař. Míval latinské vzdělání a vyznal se v psaní suplik, listů k urozencům, k sousedním městům a obcím. Míval proto svou sbírku různých formulářů. Vedle písaře býval na radnici právní posel, který byl spolu s rychtářem zodpovědný za chod šatlavy.

1.2.5. Osoba rychtáře a rychtářské právo

Právo rychtářské souviselo s městskou radou konšelů vedenou purkmistrem.²⁹ Vrchnost si obvykle přála, aby rychtářem byl spolehlivý a oddaný člověk. Zároveň však musela brát do určité míry v potaz zájem obce, aby byl zajištěn klid a plnění vrchnostenských povinností.³⁰

Soudnictví hrdelní konaly městské rady za předsednictví rychtáře; tomuto právu se v Jaroměřicích říkalo také právo vyšší. Rychtář sám soudil pak už jen menší přestupky, zejména urážky na cti, pomluvy, klevety, menší zranění a zpravidla se snažil, aby se strany sporu srovnaly, vzájemně si odpustily a zavázaly se třeba i rukojmími, že už se napříště takového jednání zdrží. Pak rychtář prohlásil, že všechno, co se stalo, vniveč obrací a na věčné časy smazává. O takovýchto smírech se psávalo do knihy rychtářské a k naší smůle vždy jen opatrně, aby se zločinné výroky neuchovaly pro zábavu potomků. Obdobně působili i vesničtí rychtáři. Jinde fungovali pro více obcí jako fojti (Příštpo, Bohušice). Hrdelní zločiny spáchané na vesnicích soudily ovšem hrdelní soudy

---

²⁸ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 150-1.

²⁹ Tamtéž, s. 80.

³⁰ Grulich, J., Venkovan, in: Bůžek, V. – Král, P., *Člověk českého raného novověku*, Argo, Praha 2007, s. 177.

v Jaroměřicích, Moravských Budějovicích, ve Starči a v Třebíči. Obyčejně se obracely o naučení k soudům ve Znojmě nebo v Jihlavě.³¹

Jaroměřický rychtář také s jedním z konšelů chodil zkoušet váhu a stanovovat cenu chleba, preclíků a bedlivě sledoval ceny i váhy prodávaného masa, žita či pšenice, mouky a ceny jatečného dobytka. Na náměstí, kde se trh konal, bylo velmi živo. Přítomnost rychtáře či konšela mnohé prodavače přiměla k užívání stanovené míry a váhy a směně zboží bez hádek. Šizení bylo brzděno hrozbou možného trestu. Nesnáz ovšem spočívala v nejednotě těchto jednotek. Města, kraje a země si držely své míry a váhy, protože je považovaly za lepší a tradičnější. Tento fakt působil (a dodnes působí) při převádění velké potíže.³²

1.3. Poznámky týkající se Knize rychtářské

Ve 20 analyzovaných textech se vystřídalo 12 rychtářů. V některých textech (1, 8) rychtář ani zapsán není. Někteří rychtáři byli v úřadě pouze rok (Jiří Blížkovský 13, 1642, Petr Černohlávek 11, 1627; Havel Kostka 5 a 6, 1624; Jan Kryštofů 7, 1625; Tomáš Pokorný 19 a 20, 1645; Jeroným Suchánek 3, 1623; Jiří Špička starší a Pavel Bochníčků 9, 1626), jiní se do svého úřadu vraceli: Jan Kratochvíl (7, 1625; 12, 1630), Šimon Blatenský (3, 1623; 4, 5 a 6, 1624; 10 a 11, 1627. A. Plichta ho považuje za radního písaře. Dokonce uvádí jeho přízvisko Řepa³³), Jan Kramářů (14 a 15, 1642; 16 a 17, 1643; 18, 1644).

Na rozdíl od údajů A. Plichty, který se domnívá, že rychtáři byli vždy dva, se většinou podepisuje rychtář jeden. Jen v některých případech jsou podepsáni oba, např. *Stalo se. ut Supra. Za Rychtarzu hawla Kofitky. a Sfymona Blatnenskeho* 5/29-31. Je ovšem možné, že se podepsal pouze rychtář, který daný problém řešil.

1.3.1. Míry a váhy v Knize rychtářské

V Knize rychtářské se objevují kopy grošů jako měnových jednotek, a to moravské, české, ale i míšeňské. Mince českého groše měla váhu 262,5 g, moravský vážil 280 g. Groš se měnil na drobné, feniky a denáry, za rýnský zlatý

³¹ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 80.

³² Tamtéž, s. 81.

³³ Toto přízvisko se u jména Šimon Blatenský v Knize rychtářské objevilo také, ale pouze jednou, a přitom výskyt tohoto jména je v analyzovaných zápisech značný. Přízvisko Řepa do analýzy vlastních jmen nezahrnuji; tamtéž, s. 248.

se platilo 30 grošů. Užívala se však i měna míšeňská, uherská a vlastní moravská. Kurz mezi těmito měnami se často měnil, proto lze dnes stěží postihnout tuto kupní sílu v dnešní měně. Ceny obilí klesaly a stoupaly podle nabídky a poptávky. Stejně se měnily ceny dobytka a práce. Na Moravě se postupem doby uplatnilo mnoho relací mezi měnami. Např. hřivna o 64 groších (moravského počtu a čísla) měla od 16. století už jen 32 grošů a někdy pouze 28. 100 hřiven se rovnalo 118 rýnským zlatým, takže hřivna se čítala na 1,18 zlatých a měla 70 krejcarů, což byla hodnota (17.-18. století) moravské kopy.³⁴

Pokud měl daný provinilec platit voskem, užívány jsou dvě jednotky: libra a funt. Prototypy těchto jednotek měli v úschově páni z radnice.³⁵ Česká libra vážila 514,5 g. Libře se říkalo i funt (Pfundt).³⁶

1.3.2. Aktéři Knihy rychtářské a dostupné informace o nich

Mnozí muži, jejichž jméno se objevuje v Knize rychtářské, jsou také uvedeni v dalších dostupných pramenech (zvláště v městské pamětní knize), které zpracoval A. Plichta.³⁷ Byla by proto škoda neuvést informace o lidech, o jejichž jménech budou pojednávat následující kapitoly.

Dne 20. listopadu 1628, tedy za třicetileté války, v době relativního klidu, vypsal písař Jan Šebestů v městské pamětní knize jaroměřické osedlé a usedlosti podle jejich rozsahu, a to celoláníky, pololáníky, čvrtláníky, dále podsedníky, polopodsedníky a chalupníky, kteří neměli zřejmě žádné pozemky a živili se řemesly nebo nádeničili. Vyznačil také nemovitosti pusté nebo pohořelé.

Uvedu tedy ta jména, která se objevují v textech Knihy rychtářské.³⁸ Mezi láníky patřili Tomáš Kselík 18, Ondřej Novotný 5, Jan Vřeštáků 4 a Mikuláš Rájský 4. Z pololáníků známe pouze Jana Volka 12, zato čvrtláníky hojně zastupují Matěj Muchala 3, Šimon Blatenský 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 13, 16, 18, 19,

---

³⁴ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 83.

³⁵ Tamtéž, s. 81.

³⁶ Tamtéž, s. 82.

³⁷ Tamtéž, s. 78-322, 481-485.

³⁸ Některé hlásky nebo tvary příjmení má A. Plichta občas odlišné. Jména tedy uvedu v podobě, v jaké jsou uvedena v Knize rychtářské (např. A. Plichta uvádí jméno Vávra Kašinka, ovšem v Knize rychtářské je zřetelně napsáno Vavřinec Košinka 3/17). Za jmény také hned uvádím čísla textů, v nichž je tento člověk zmíněn v Knize rychtářské; srov. tamtéž, s. 481-482.

Valentin Špaček 3, Jiří Lyfflander 11, 13,³⁹ Jiří Špička 2, 9, 11, Havel Trubač 1⁴⁰ a Jiří Blížkovský 13. Podsedníky může reprezentovat Jan Kratochvíl 7, 12, Vít Záhonek 4, Jan Nygrýn 8, Václav Víceňský 20, Valentin Kovář 5, 11 a polopodsedníky Adam Jančů 10, Jan Kramářů 14, 15, 16, 17, 18, Martin Soukeník 3, 10, 18, Martin Huňatka 6, 9, Pavel Bochníčků 4, 9 a Vavřinec Košínska 3. Z chalupníků známe osoby jménem Jakub Pekař 1, Martin Míšenský 16, Jan Lipnický 3, 4, 5, 6, 11, Petr Černošlávka (který byl také purkmistrem) 1, 4, 5, 11, Jakub Cyňk 14, Jan Benků a Václav Benků, kteří byli zřejmě nějak spřízněni se Salomynou Benkovou 1, 19. Nakonec je uveden mlýn Huňatka, jehož majitele Martina Huňatku 6, 9 také známe z textů Knihy rychtářské.⁴¹

Naopak se v soupisu neobjevují tyto osoby: Jan Abrahámů 13, Martin Ajzyk 16, Jan Bednář 1, Matouš Hájek 17, Vavřinec Hanzala 6, Adam Herksel 16, tovaryš Jelínků 15, Jan Ježků 7, Václav Kodour 3,⁴² Toman Kolář 9, Havel Kostka 5, 6, Jan Kryštofů 2, 7, Adam Křemýnek 14, Václav Křížů 15, Jan Maňka 16, Jiří Matoušků 8, Martin Míšeňský 16, Jiljí Paulů 13, Šimon Pekař 1, Eliáš Perníkář 12, Tomáš Pokorný 19, 20, Jiří Popovský 18, Pavel Procházka 20, Jan Ryšavý 7, Jiří Sedláček 20, Mikuláš Sedláček 17, Jan Sedláčků 17, Jiří Smrtka 16, Jeroným Suchánek 3, Matěj Svoboda Skauteckej 15, Matěj Svoboda 19, Jan Svoboda 17, Martin Švec 13, Jan Tvrdočel 1, Matouš Tomanů 13, Matěj tovaryš 14, Václav Vlaštovička 5, Jan Vondra 4 a Matěj Vyskočil 1.

Mohlo se jednat o obyvatele sousedních obcí, vsí a samot (podle jmen např. Bartoloměj Domamilský 13, Jan Hradištný 14, Jindřich Novobenátský 2, Vavřinec Plaňava 16, Martin Třebický 8, Michal Vlach 19 a Ondřej Zenošický 18) nebo o rodinné příslušníky, tovaryše, učedníky a čeládku majitelů nemovitostí, kteří se v těchto záznamech neobjevují.

---

³⁹ A. Plichta ho označuje jako Cyflander; Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 481. Dle podoby zápisu v Knize rychtářské k tomu ovšem není důvod.

⁴⁰ Podle purkrechtské knihy je roku 1623 doložen Havel trubač, který byl zřejmě stanoven vzhledem k válečným událostem, aby troubením sousedy upozornil na blížící se vojáky; tamtéž, s. 248. A. Plichta píše slovo trubač s malým písmenem, které je ovšem v tomto případě možné pokládat za příjímí, proto je vhodnější psát jej s velkým T: Trubač.

⁴¹ Tamtéž, s. 481-482.

⁴² Podle A. Plichty nastoupil jako nový „pan ouředník“ v roce 1623; tamtéž, s. 252.

2. GRAFICKÁ STRÁNKA TEXTU

2.1. Grafická podoba slov

Texty Knihy rychtářské jsou psány zčásti druhým spřežkovým a zčásti diakritickým pravopisem. Většinou se jedná o české kurzívní písmo s častými polokurzívními prvky, pouze některé nadpisy jsou psány novogotickým kresleným písmem a cizí slova písmem humanistickým.⁴³

Je nesnadné přepsat ručně psaný text tak, aby přesně odpovídal předloze. Od tisků z tehdejší doby se liší, stejně jako se liší od písma, užívaného v současné době, a to i v oblasti pravopisu. Přestože J. Vintř⁴⁴ stanovil jisté normy přepisu barokních textů, jeho návrh je vzhledem k redukování znaků, které budou pro rozbor jednotlivých textů potřebovat, nepřípustný. Podržím se proto raději zásad transliterace a citované úryvky textů budu přepisovat včetně všech jevů kvalitativních i kvantitativních. U každého citovaného slova, slovního spojení, věty nebo souvětí je uvedena jeho souřadnice čili číslo vybraného textu Knihy rychtářské a řádek, na kterém se vyskytuje.

V některých případech je přesto užito dnešních grafických znaků, a to na těch místech, kde tehdejší znak dnes neužíváme (užity jsou samozřejmě znaky takové, které se funkci psaného znaku nejvíce blíží), a to zvl. v případě znamének dělicích slova na konci řádku předcházejícího s následujícím (dříve se používaly uvozovky dole: „). V případech, kde se toto znaménko v textu nevyskytuje, ani v přepisu se rozdělení slov nenaznačuje, např. 1/17-18; 2/6-7; 2/9-10.

Slova, která písař přeškrtl, jsou v mém přepisu uvedena v kulaté závorce a psána kurzívou (*nicz ginffih*) 3/8; (*Podle vřwědczeni nařtranu*) 3/19. V kulaté závorce obyčejným písmem jsou slova psaná v závorce také v originále: (*w tom Giřzik fe ozwal že na P[ana] Joanneřa nicz zleho newi, ani oněm řliffel czo zleho, aby mu to odpuřtěno bylo Joan: ku Prawu promlauwage, že řprawed[1]nořti Prawu ře poraučři a řwau wicz w pľnau mocz Práwu dáwá*) 8/8-12; (*Jana*

---

⁴³ Za tuto informaci děkuji p. doc. PhDr. Marii Ryantové, Csc., které rovněž vděčím za pomoc při transliteraci textů.

⁴⁴ J. Vintř preferuje vydávání barokních památek tak, aby byly přístupné všem, tj. také pro širokou veřejnost. Tomu také přizpůsobuje svoje požadavky na přepisy barokních textů. Dochází tak ale k redukcí určitých příznakových a z tohoto hlediska také zajímavých rysů jazyka, o které je pak čtenář ochuzen. Vintř, J., *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, Listy filologické CXXI, 1998, 3-4, s. 341- 346, s. 341.

LyPnic/skyho, Giržjka S/spičky) 11/4-5; (*při Bartowj to Shledano bylo*) 13/16. Naopak slova zkrácená jsou rozepsána v závorce hranaté (viz níže).

V několika případech byla písmena psána tak nezřetelně, že nebylo možné je přečíst, např. *Netkyd?* 2/8, při čemž ani nelze dané slovo logicky odvodit: *dczinił zie geft Manzielku Marketu ManZěla Girzika S/spiczky netkyd? naPocztywofty Vrazil* 2/7-9. Jiným záludným případem je skupina slov, jejíž hlásky na první pohled nedávají smysl: *čelicy* 11/6. Když si ovšem odmyslíme tvrdé y na konci slova a zkusíme dodávat na různá místa kvantitu, vznikne slovo již srozumitelné: *čelící*.

2.1.1. Zkrácená slova, zkratky a značky

Hojně se vyskytujícím a různorodým jevem v Knize rychtářské jsou zkrácená slova, zkratky a různé značky. Je vhodné jim tedy věnovat náležitou pozornost.

Velmi často písaři zkracovali **t v a r y s l o v e s a b ý t**, a to ve třetí osobě singuláru přítomnosti *g[e]t* 6/4, 7/3, 12/8; *[ge]* 20/17.

Běžným jevem je také **n e d o p i s o v á n í d e l š í c h s l o v**, a to v případech, kdy je zřejmé, o jaké slovo se jedná: *Kramařo[wih]* 15/20; *meft[yfe]* 9/24; *utsup[ra]* 20/26. V mnoha případech je slovo nedopsáno v jiné části slova, např. slovo *Moraw/sky*: *Moraw.[fkeho]* 4/23 (toto slovo je v tomto textu o několik řádků výš celé rozepsáno), *Moraw[fkych]* 13/19, 16/14; *Mor[awfkych]* 17/16; *M.[orawfkych]* 18/21. V některých případech můžeme za takovým zkráceným slovem najít tečku, naznačující krácené slovo.

V zápisech Knihy rychtářské se objevuje také jiný jev, a to **v y n e c h á n í j e d n o h o g r a f é m u** ze slova, např. *šprawed[l]nofti* 8/11. Nejčastěji jde ovšem o grafém m ve formantu, a to v singuláru dativu nebo instrumentálu: *dobré[m]u* 8/25; *žadny[m]u* 6/12; *Martine[m]* 9/2; *Mathauffe[m]* 9/1. Vynechaná hláska m se ovšem může objevit i v kořenu slova: *wdo[m]ě* 6/3.

Zkratkou, opět typickou pro dobové texty, je spojení slov **J e h o M i l o s t i**, které se vyskytuje v našem textu v několika variantách: *Y.[eho]* *M.[ilofti]* 1/16; *GehoM[ilo]ft[i]* 2/29; *Geho mi[lofti]* 2/29.

Takto zkracovaná slova nejsou v dobových textech jevem nijak mimořádným, spíše je zajímavé, že písaři občas vynechávali ve stejném slově jiné hlásky, nebo stejné slovo na jiném místě vypsali celé (viz výše příklad se slovem *moravský*).

Mezi další zkrácená slova, jež se v textu vyskytují, patří spojení **k o p g r o š ů**, které je v některých případech rozepsáno nebo alespoň naznačeno začátkem slova (*k[op] gr[ošů]* 9/21; *kop gr[ošů]* 11/16, 12/16). Takovéto vyjádření je ovšem vzhledem k jiným dobovým textům ojedinělé. Většinou lze najít groše psané dvěma s, tedy *ff*.

Nejčastější zkratkou textu je latinské spojení **m a n u p r o p r i a**, tedy „[psáno] vlastní rukou“. Zkratka se vyskytuje v různě psaných variantách: *mp* 4/25, 6/18, 20/28; *MaPp*. 3/22; *m[p]* 16/17. Toto spojení lze ovšem najít celé rozepsané.

Typické jsou zkratky pro **v á h y**: *ll [ibry]* 18/21; *ll [libru]* 19/30, 20/26. Naopak jednotka funt, kterou lze v zápisech také najít, je vždy rozepsána.

V textech Knihy rychtářské se také objevuje **k o n c o v ý z n a k**⁴⁵ 17/19, 19/25, 30,⁴⁶ jenž nahrazuje tečku a psal se na konci celého zápisu (viz obrázek níže):

17/19

19/25

Podobným způsobem byla naznačována zkratka **e t c e t e r a** (a tak dále)⁴⁷, symbol však vypadal jinak: 5/2, 6/1, 16, 14/21:

5/2

2.1.2. Diakritická znaménka

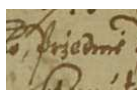
H á č k y jsou psány různými způsoby. U každého písaře převažuje jiný typ značení, ale lze zobecnit, že háčky se píší tečkami nebo svislými, částečně prohnutými čárkami. Lze ovšem také najít „klasický háček“, který používáme

⁴⁵ Srov. Hledíková, Z., *Paleografická čítanka I. Obrázková část*, Karolinum, Praha 2000 a Hledíková, Z., *Paleografická čítanka II. Textová část*, Karolinum, Praha 2000, např. v textu č. LXXVIII., s. 179.

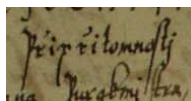
⁴⁶ Pokud je v jednom textu více případů výskytu daného jevu, číslo textu už neuvádím a zápis vypadá např. takto: 19/25, 30.

⁴⁷ Za získání této informace děkuji p. doc. PhDr. Marii Ryantové, Csc.

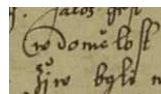
v dnešním pravopisu. Tečku níže ukazuje obrázek se slovem *Przednie* 1/15, čárku spojení slov *Připřítomnosti* 11/4 a „klasický háček“ ve spojení *w doměloft* 13/3.

1/15

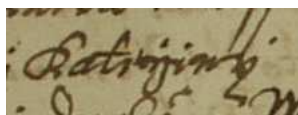

11/4

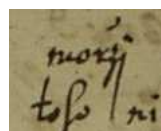

13/3

Pokud je takováto hláska psána spřežkou, nad níž se nachází toto znaménko, je velmi těžké rozeznat, ke které souhlásce háček vlastně patří. V přepise je proto uvedeno vždy nad tou, ke které mělo blíže. Proto lze např. zápisy grafému ř (*rž*, *řz*) považovat za totožné, a tudíž je řadit do jedné kategorie, v analýze zápisu těchto hlásek se ovšem snažím o jejich oddělení. Obrázky níže ukazují např. problematická slova *Kateřziny* 5/12 a *moržj* 11/10:

5/12

11/10

D é l k a s a m o h l á s e k spíše není označovaná, je nahodilá a u různých písarů se velmi liší. Někdy také není zřetelné, zda jde o čárku, která patří nad tuto samohlásku nebo čárku, která náleží ke grafému v předcházejícím řádku.

2.1.3. Hranice slov

Písarů často nedodržovali hranici mezi slovy, a to zvláště v místech, kde danému substantivu předcházela předložka: *Spodanim* 10/20; *Připřítomnosti* 11/4; *dofmrti* 12/15. Slučována jsou ale i jiná slova, např. spojka a částice *atak* 12/12.

V opačných případech, kdy se slovo skládalo z předpony a vlastního slovního základu, je tato předpona někdy oddělena, popř. je první hláska po předponě psána velkým písmenem *kdowntake we* 141/4; *od Pustilj* 17/11; *od Por* 19/10. Jinde se písar zřejmě přidržel slabičného dělení v mluvené řeči a k neslabičné předložce připsal samohlásku na počátku následujícího slova: *zo milu* 18/2.

Ne vždy je v textech hranice mezi slovy dostatečná, mnohdy se jedná spíše o případy, kde grafémy nejsou mezi sebou spojeny, ale mezera je větší. Je tedy

sporné, zda je považovat za mezeru v pravém slova smyslu nebo pouze písářovu „pauzu“, kdy nenavázal grafémy v jednom slově.

Celkově lze z textu vyvodit, že hranice slov písáři nepovažovali za důležité, protože jejich výskyt mimo správnou hranici mezi slovy je velmi rozšířen.

2.2. Odlišnosti od současného pravopisu

2.2.1. Psaní i/y

Oproti dnešnímu pravopisu se v našem textu píše po sykavkách ve většině případů tvrdé y. V bratrském pravopisu se ale nejedná o nic výjimečného, protože výslovnost těchto souhlásek byla pocíťována jako tvrdá. Jedná se především o hlásky uvedené v tabulce níže:

c	<i>Jaroměřzicych</i> 9/24; <i>wěczy</i> 5/22; <i>nehczy</i> 8/21
s	<i>Mufyl</i> 4/21; <i>profyti</i> 13/9; <i>wyhlafyli</i> 17/11-12
z	<i>mezy</i> např. 3/11, 5/4, 9, 17/4, 8, 10, 14; <i>povrazyla</i> 19/5, <i>saumezy</i> 1/3
č	<i>ničymž</i> 11/11; <i>Slepičym</i> 20/5
š	<i>Sfymon</i> 18/22; <i>Sftarffyh</i> 9/23
ř	<i>přyfflo</i> 15/5

Tabulka 1: Příklady výskytu tvrdého y u sykavek a hlásky ř.

Psaní y po těchto hláskách ovšem nelze naprosto zobecnit, protože se v textu vyskytla také slova psána měkkým i: *obraci* 15/17; *wihlafil* 15/11; *Sfimona* 16/15. Zápis i/y po sykavkách byl značně rozkolísaný.

Četné odlišnosti se objevují zvláště v dnešních vyjmenovaných slovech. Psaní hlásky i/y je i zde velmi rozkolísané a nelze určit žádné pravidlo, podle kterého by písáři postupovali. U slovesa být je nahodile psáno jak měkké i, tak tvrdé y. Z 24 nalezených slov je pouze 15 psáno s tvrdým y: *Paklibi* 2/27, ale *Pakliby* 17/14, 19/14; *lydi* 13/4, 13/8, 13/12, 13/14, ale *lidi* 12/11; *wyflyffewffi* 12/7, ale *wiffliffice* 15/7. Lze ovšem konstatovat, že pokud písář zvolil psaní měkkého i nebo tvrdého y, po celý text jej dodržoval (*bilo* 15/10; *bili* 15/7; *bil* 15/18; *bi* 15/18; *abi* 15/9, 18). Za výjimku považují text datovaný do února roku 1642, ve kterém se písář nedrží žádného „svého“ pravidla: *Mlinařze* 14/1-2, 14/4, *Mlynaře* 14/4, *Mlynařze* 14/9, *Mlynař* 14/1.

Odchytky od dnešního pravopisu najdeme také u tvrdých souhlásek: *Richtarzke* 2/25; *franki* 15/7; *wzdi* 15/12. Spíše se ale jedná o výjimky.

Naopak o zřejmé pravidlo jde v psaní spojky *i*, která se ve všech případech objevila ve formě ypsilonu: *y* např. 3/6, 13/4, 18/6. Podobně se s tvrdým *y* píše předložka *mezy*, a to ve všech případech, např. 1/2, 3/11, 14/20.

2.2.2. Asimilace znělosti

V Knize rychtářské můžeme nalézt slova, která ve výslovnosti podléhají asimilaci znělosti a jsou napsána tak, jak je vyslovujeme. Odchytky od dnešního úzu lze najít např. ve slovech *Nalefti* 3/9; *Stratilo* 9/6; *zběhlo* 8/2; *z Bozi Pomoczi* 2/12. Dochází zde k záměně hlásek *s* a *z*.

2.2.3. Odlišnosti ve shodě přísudku s podmětem

Jedná se o případy, kdy je podmět gramaticky vyjádřen ženským rodem (stránky sporu). Písaři ale evidentně tuto shodu chápou podle lexikálního významu slova stránky: *Strany fe Przatefky porovnali* 5/10; *obě Stranky Připowěděli* 17/17; *tyto Ofoby Přitomme byli Sfymon B. ...* 18/22. O jiný případ jde zde: *fe něgake klewety mezy lyd hrubě wtraufyli* 11/5-6. Potvrzuje se tedy, že, psaní měkkého *i* ve shodě přísudku s podmětem, kde dnes stojí tvrdé *y*, není v této době nic mimořádného.

2.3. Zápis některých hlásek a písmen

Písaři psali různé grafémy několika způsoby, zvláště, co se týče navazování grafémů mezi sebou (viz výše). Podoba samohlásek a souhlásek se píše ve shodě s dobovými pravidly, některé jejich odlišnosti si přesto zaslouží svou pozornost.

2.3.1. Samohlásky

2.3.1.1 Grafém ě:

Rozkolísanost lze najít v psaní grafému *ě*, který je zapisován více způsoby, a to jako *ě*, *ie* nebo *e*. V případě *ě* se často jedná spíše o tečku nad tímto grafémem, v přepisu se ale přidržují klasického *ě*.⁴⁸ Jako *ie* se vyskytuje tato hláska v mnoha případech. Grafémy *ie* se v této funkci objevují jak v textech starších, tak

⁴⁸ Zápis háčku je podrobněji popsán v oddílu Diakritická znaménka, jehož zápis lze také vztahovat ke grafému *ě*.

mladších, lhostejno zda v kořenu slova nebo ve formantu: *Alžbieta* 20/3; *mielo* 2/23; *niekolikrat* 2/10; *obie* 1/11; *Pokutie* 2/28, 18/11; *Smiel* 7/5. Více se ovšem vyskytoval grafém ě, a to za stejných podmínek: *chtěgi* 13/8, *pamět* 19/21, *Uměly* 9/14, *miřtě* 19/21, *Konopě* 18/5, *dobromiřně* 2/21.

Zajímavý je pravopis spojení -m-ě-. Písaři jej většinou zapisují jako -mě-, lze ovšem najít případy, kdy písař mezi obě hlásky vkládá n, řídí se tedy výslovností: *Potomně* 9/10. Většinou je ale toto zapsáno podle jazykových pravidel: upřímný, proto *VPřžimně* 3/13; domnívat se, proto *wdomněnj* 9/6; zapomínat, proto *zapomněla* 18/19. Slova často se opakující *W domě* 3/22; *Měli* 3/6; *měřtyř* *Jaroměřice* 10/27 jsou psána takto, popř. -m-ie-: *w domie* 2/7.

Výjimečně byl tento grafém zapisován také jako obyčejné e: *odPuřřteno* 2/15; *nedorozumeni* 19/2-3; *pane* 15/1. Pouze jednou jsem našla jiný způsob zápisu tohoto grafému, takový, s nímž se můžeme setkat při diagnostice dysgrafie, a to *Mařeg* 19/1, kdy háček, jenž má být nad danou hláskou, se přesouvá nad souhlásku předcházející, což také logicky odpovídá výslovnosti.

Zajímavostí, která svým častým výskytem ztrácí na lesku, může být výskyt stejných slov zapsaných všemi třemi způsoby, např. *řobie* 1/8, 12, 4/11; *řobě* 17/12, 18/7, 10, 19, 19/7, 20/19 nebo *řobe* 15/7. Více se objevuje slov, která mají podobu s jak s ie, tak ě: *w domie* 2/7; *W domě* 3/22.

Následující graf kvantitativně shrnuje předcházející pojednání:

Graf 1: Procentuální rozložení způsobů zápisu grafému ě

2.3.1.1. Samohláska u

Píše se na začátku slov jako dnešní jednoduché v, lhostejno zda jde o velký nebo malý grafém, krátký nebo dlouhý: *vvaženim* 19/10; *Včinili* 16/8, 18/12; *vgmy* 14/17, čímž nijak nevybočuje z daného úzu.

Výjimkou je latinská formule (actum) ut supra, kde se píše u také na začátku slova: *Actum ut supra* 2/30; *Stalo fe ut Supra* 8/29. Jedná se o vyjádření v cizím jazyce, proto tento jev nemusí být považován za nic výjimečného. Pouze jednou se objevuje hláska u zapsaná jako v: *vtsupera stalofe* 12/17.

Pokud jde o umístění hlásky u v kořeni slova nebo v jeho formantu, píše se vždy u: *Ruznjc* 9/14; *Puřtila* 10/22; *druhemu* 12/14. Opět se jedná o zažitý dobový úzus čili nic výjimečného.

2.3.1.2. Dvojhláska ou

Z českých a v českém jazyce užívaných dvojhlásek se v textech objevila pouze dvojhláska ou, pravidelně ve všech případech zapsaná jako au, bez ohledu na to, zda v předponě *Auraz* 4/20; z *Auřzadu* 10/3-4; *autrat* 19/20, v kořenu slova *Pauhe* 11/7; *poraužci* 8/11; *Saukenika* 10/10 nebo také ve formantu *gfau* 10/21, 11/5, 20/18; *Manželkau* 19/18; *Welikau* 5/14, přičemž obě tyto samohlásky byly většinou zapisovány krátké, tzn. bez čárek.

V textech ovšem lze najít spojení jediné ou zapsané samohláskami o a u, a to v případě, kdy se jednalo o různé slabiky, ve kterých se tyto samohlásky vyskytovaly (*pourazil* 15/4).⁴⁹ Nejde totiž o dvojhlásku. Bez zajímavosti ovšem nezůstává úkaz, že za podmínek výše popsanych by měla hláska u být zapsána jako v čili * *povrazil*.

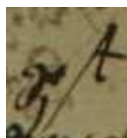
---

⁴⁹ Vedle sebe lze tyto dva grafémy najít také přes hranici slov. Jde o případy, kdy písař nerespektoval právě tuto hranici mezi slovy. Zápis dvou odlišných grafémů (ne dvojhlásky) tím pádem nedodržel: *žetouci Nil* 15/8-9. Grafická podoba tohoto „slova“ nabízí čtení s dvojhláskou, čímž je znesnadněno porozumění textu.

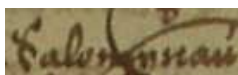
2.3.2. Souhlásky

2.3.2.1. Psaní hlásky s

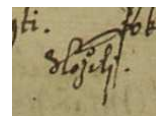
V textu se tato hláska vyskytuje ve dvou základních podobách: jako minuskula (dlouhé ſ: *geft* 2/6) a jako majuskule (točené S, a to ve dvou podobách: *Salomynaú* 1/3 nebo *Složítj* 10/25).

2/6

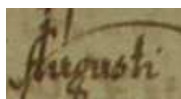

1/3

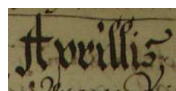

10/25

Zápis této hlásky lze ale v mnoha případech označit za problematický. V některých textech se vyskytuje jeho varianta jak minuskulní dlouhé ſ, tak majuskulní točené S, ale zároveň také jakési dnešní tiskací **minuskulní točené s**:⁵⁰ *Augusti* 1/2. Častěji jej lze objevit v polokurzívou napsaných slovech: *Aprillis* 2/2. V každém případě se ovšem jedná o slova cizí:

1/2

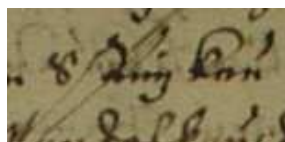
2/2

V jednom případě jsem také objevila zdvojené s, které ale označovalo hlásku s: *Sftarffyho* 9/23.

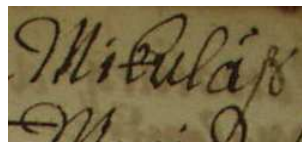
2.3.2.2. Psaní hlásky š

Nejčastěji se tato hláska píše jako spřežka ſſ, v několika výjimkách ji lze nalézt zapsanou jako kombinaci Sſ: *Sſpiczkau* 2/4 (obrázek níže); *Sſwagra* 6/8; *Sſatlawy* 20/26, a to zvláště, pokud se jedná o slovo, které začíná velkým písmenem, a nebo jako ſS: *MikulášS* 4/1, 21; *PřzeSPřiliS* 8/18; *wyS* 17/4, 20/15. V tomto případě se podobá dnešnímu ostrému s, dříve užívanému v německém jazyce (pravý obrázek níže).

⁵⁰ J. Porák uvádí, že minuskulní točené s lze najít na konci slov, v analyzovaném materiálu se ovšem takový příklad (mimo uvedené *aprilis* – viz níže) nevyskytl; Porák, J., *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*, Univerzita Karlova, Praha 1983, s. 16.

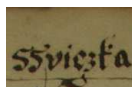

2/4

4/1

Tuto hlásku lze také najít zapsanou jednoduše jako s: *Spiczka* 2/11 nebo naopak v nadpisu jako zdvojené ss: *sspiczka* 2/1.⁵¹

2/1

2.3.2.3. Psaní hlásky ž

Také hláška ž je v textu zapsána několika způsoby. V naprosté většině excerpovaných příkladů se objevuje dnešní diakritická podoba zápisu **ž** (*gestliže* 1/13; *Manžela* 2/8; *žadal* 13/10). Výjimečně lze najít také grafém **z** ve funkci hlásky ž (*Bozi* 2/12; *Manzelkau* 2/5; *takze* 1/9).

Zvláštní případ zápisu této hlásky se objevuje v jeho spojení s hláskami e a i, především **ve spojení hlásek -ž- a -e-**, která je zapsána také několika způsoby. Nejčastěji jako dnes, tedy *že* 13/11, 12, 15/10, 16/8, 17/12. Častý je také výskyt zápisu *-zie-* např. *zie* 2/8, 7/5, 12/9; *Takzie* 2/11; *Manzielku* 2/8. Nelze opomenout ani další, i když výjimečné, případy, a to *-žiě-*: *žiě* 1/3, 1/7; *zdržieti* 1/11; *-žě- žě* 15/7; *-zě-*: *Manzělku* 2/18; *zě* 16/5 nebo *-ze-*: *ze* 19/16. Procentuální rozložení ve výskytu zápisu spojení hlásek ž a e přináší graf níže:

⁵¹ J. Porák uvádí, že *ss* jako *š* se psalo ve slovech cizího původu. V našem textu lze za cizí považovat slovo *švagr*, které je ale psáno vždy *SJ*, *ss* je pouze ve jménu *sspiczka* 1/2; Porák, J., *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*, Univerzita Karlova, Praha 1983, s. 19.

Graf 2: Procentuální rozložení způsobů zápisu spojení hlásek ž a e

Ke grafickému naznačení měkkosti slouží grafém *i*, a to také ve spojení s hláskou *a*, typu *-zia-*: *ziadati* 2/11; *Ziadal* 2/16; *zialowali* 12/6-7, který je častější, nebo *-žia-*: *žiadal* 14/9, *žadna* 18/13, *Žialobu* 1/6. Ne vždy se jedná o dlouhou slabiku, na délce samohlásky nezáleží.

Obě tyto možnosti se podle Poráka objevují v jiných typech písma než je obvyklý typ písma, v němž je text tisknut, v případě rukopisu *Knihy rychtářské* k odlišení nedochází.

2.3.2.4. Psaní hlásky *c*

Tuto hlásku lze v *Knize rychtářské* najít jako spřežku, a to buď ve formě **cz**: *budauczy* 1/10, 12; *czož* 1/4; *Pocztiwoſti* 1/4, 10, nebo výjimečně také jako **čz**: *Čzoz* 1/9, 15, 19. Jako dnešní *c* se tato hláska vyskytuje ovšem nejvíce: *njc* 13/12; *Wawřinec* 3/17; *wěc* 11/9. Zajímavostí může být, že ve starších textech, kterými se zabývám, se tato forma nevyskytuje. Sporadicky začíná v textu číslo 3 (z roku 1624) a postupně se objevuje stále častěji, až téměř převládne.

Graf 3: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky c

2.3.2.5. Zápis hlásky č

Psaní hlásky č je velmi rozkolísané. Nejčastěji se vyskytuje zápis č: *ničimž* 3/14; *Začež* 8/18; *čafu* 15/2. Zpočátku převažovaly spřežky, ale v mladších textech postupně převládne zápis c s diakritikou. Mezi spřežkami dominuje **cz**: *dczinil* 2/7; *Poruczilo* 2/12; *SPiczka* 2/11. Často také najdeme hlásku č ve formě spřežky **čz**: *cžafy* 1/5, 10, 12; *Wyfkoczil* 1/1; *Cześkych* 9/21, v některých případech také jako **cz**: *Čześkych* 1/16; *człowėka* 5/17; *poraučzi* 8/11. Jak bylo výše řečeno, háčky nad těmito variantami spřežek se často umísťovaly mezi oba grafémy, přesto je v procentuálním rozložení na grafu níže neuvádím do jedné skupiny.

Objevuje se také jednoduše jako **c**: *uciNil* 15/8-9; *wecne cafi* 15/17; *wnjwec* 15/17, což lze ale považovat za výjimku, protože se vyskytuje pouze u jednoho písaře. Podobným ojedinělým nálezem může být spojení *wřecěch* 20/11, kdy se zřejmě zamýšlený háček nad c dostal až nad následující hlásku e.

Graf níže ukazuje statistické zhodnocení sledovaného jevu:

Graf 4: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky č

2.3.2.6. Psaní hlásky ř

Hlásky ř se zde neobjevuje psána pouze dnešním způsobem, tedy ř, ale také ve formě spřežek. Častým zápisem je spřežka **rz**: *Gindrzych* 2/6-7; *nePrzeftawal* 2/11; *Przatelſke* 2/3, dále lze tuto hlásku najít jako spřežku **rż**: *Bednarż* 1/19; *Morżi* 1/10; *Prżede* 1/14. Více častý zápis je ve formě **řz**: *Gindřzichem* 2/4; *Jindřzich* 2/1; *Giřzik* 2/11, kde se tedy vyskytuje přímo grafém ř, ale ne v samostatném postavení, tzn. platnost hlásky ř má pouze ve spojení s hláskou z. Také zde je jasně vidět, jak postupně začínal odcházet zápis spřežkový a místo něho nastupoval diakritický pravopis.

Následující graf udává statistické údaje o výskytu těchto variant zápisu:

Graf 5: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky ř

2.3.2.7. Psaní hlásek t' a d' na konci slova

V případě, kdy se hláska t' nebo d' objevila na konci slova, měkčení se graficky nenaznačuje *Pamět* 14/21; *pamět* 19/21; *připowěd* 18/19. Avšak zde se mohou vyskytnout pochybnosti, zda nešlo o písařův záměr, resp. zda se v této lokalitě nevyslovovala daná hláska tvrdě.

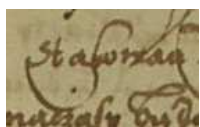
V textu najdeme mnoho příkladů, kdy k naznačení palatalizace nedochází, např. *negaký*, ale i zde může platit výše řečené.

2.3.2.8. Psaní hlásky j

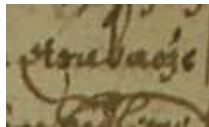
V analyzovaném textu se tato hláska vyskytuje ve dvou variantách. Nejčastěji je zapsána jako grafém **g**. V několika výjimkách se objevuje ale také jako **y**, a to jako majuskule nebo minuskule na začátku slova: *Yakož* 9/3; *yak* 9/15, 10/17, 11/8; *yan* 12/1, tak i na jeho konci: *gey* 13/4; *weyff* 9/4; *Weypowědj* 10/2. Zajímavé je, že se hláska j objevila zapsána jako g a jako y v jednom slově.

2.3.2.9. Grafém velké T

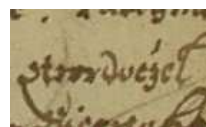
V jenom z analyzovaných textů se objevuje zvláštní zápis velkého písmene T, a to u apelativa *Takowau* 1/9 a příjímí *Trubač* 1/5 a *Tvrdočel* 1/18. Na první pohled se může zdát, že se jedná o zvláštní způsob psaní hlásky s, tedy: **Stakowau*⁵² 1/9; **Strubacže* 1/5 a **Stwrdocžel* 1/18.

1/9

1/5

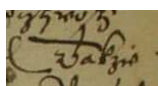
1/18

Tomuto výkladu by také nasvědčovalo to, že místní jméno Třebíč se psávalo také takto čili *Střebíč*. K tomuto vysvětlení se ovšem nelze přiklonit, a to hned z několika důvodů. Výše uvedená slova jsou jediná v takovéto podobě, navíc jména *Strubač* a *Stvrdočel* se v žádné literatuře nevyskytují. Kontext objeveného případu apelativa také dosvědčuje absenci hlásky s jako předložky: *Takowau*

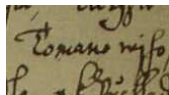
⁵² Předložka s se píše většinou takto – dohromady s následujícím jménem.

Newoli mezy nimi Podle Prawa a Powinnoſti fwe Rychtarżſke Nyni y naczaſy budauczy Morżi 1/9-10. Tento způsob psaní velkého T, které se objevilo pouze v jediném z textů Knihy rychtářské, je velmi zvláštní a lze jej spíše považovat za anomálii.

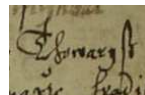
Pro srovnání bude vhodné ukázat názorně, jak vypadají ostatní velká T v Knize rychtářské, např. ve slovech *Takzie 2/11; Tomanowjho 9/6 a Thowaryfs 14/3.*

2/11

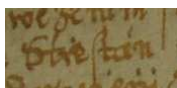

9/6

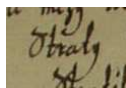

14/3

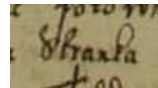
Pro vyloučení skupiny hlásek St uvedu ještě příklad zápisu těchto hlásek, a to *Streftán 8/27; Straty 9/5 a Stranka 17/15.*

8/27

9/5

17/15

2.3.2.10. Grafémy th

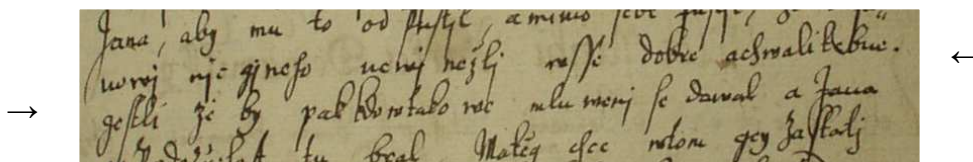
Psaní skupiny hlásek -th- se pravidelně vyskytuje pouze ve slově *Letha/letha* např. 1/2, 20; 3/2, 20/4, velmi sporadicky ho lze najít ve slovech jiných, zvláště v propriích, např. *Dorotha 20/1, 2; Thomaffe 20/27; With 4/1, 5, 7.* Tato slova se ovšem objevují také v podobě bez grafému h.

2.3.3. Psaní tvarů sou a jsou

V zápisu 3. osoby plurálu přítomného slovesa být převažuje psaní s hláskou j nad variantou bez hlásky j, a to 7 ku 4: *gfau 10/21, 11/5, 20/18; negfau 11/7; fau 7/6, 12/9, 13/23, 18/12, 20/15, 20/19; faú 12/5.* Přitom je naprosto lhostejné, zda jde o sloveso pomocné, sponové nebo plnovýznamové, jejich výskyt je téměř rovnoměrný.

2.3.4. Psaní velkých a malých písmen

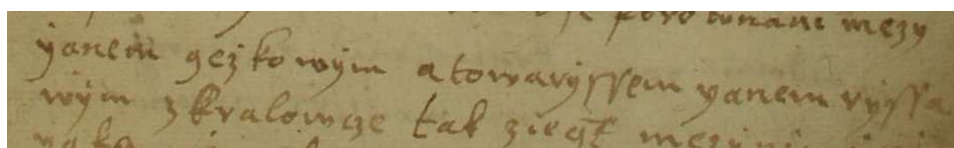
Bez pochyby zůstává, že velká písmena uvozují věty. Objevují se ale také případy, kdy **v ě t a z a č í n á g r a f é m e m m a l ý m**: *že o Janowj nyc gjneho newj nežlj wffe dobre achwalitebne. gefili že by pak kdowtako we mlu wenj se dawal a Jana w Podezřelost tu bral* 14/12-15.

14/23-14

Nemusí se jednoznačně jednat o chybu písaře, tečka věty předcházející může znamenat pouze čárku, tedy nemá funkci ukončení věty, pouze určité části výpovědi.⁵³

Velkými písmeny se také píše **v l a s t n í j m é n a**. Opět se v textu vyskytnou případy, kdy jsou i některá propria psána malým grafémem, spíše jde ale o výjimky nebo nejasně napsaný velký grafém, který je ve srovnání s ostatními velkými písmeny nutno považovat za malý (jsou to ty případy, kdy nelze hlásku zařadit ani mezi velké ani malé grafémy). Jiným případem může být text z roku 1625, který nemá ani uvedeno přesné datum zápisu. Zde se objevují téměř všechna slova s malým písmenem, včetně vlastních jmen: *yanem geżkowým a towarysssem yanem ryssawym z kralowcze* 7/2.⁵⁴

7/2

Ostatní písaři si na psaní velkých písmen zvláště u vlastních jmen a v případech popsanych níže dávají větší pozor.

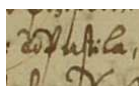
⁵³ Tato problematika je spíše záležitostí interpunkce, proto ji nechám dále stranou.

⁵⁴ Celý text působí neklidně, jako by byl psán ve chvatu. O tom svědčí také celková úprava jeho zápisu a to, že řádky nejsou psány rovně.

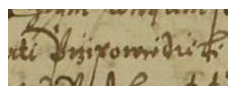
Velkým písmenem se píše také slova, která **v y j a d ř u j í ú c t u**, např. slova spojená s náboženstvím: *BoZj* 2/12. Velkým písmenem se také uvozují názvy úřadů a nadřazených osob, a to téměř ve všech případech: *Prawo Rychtařfke* 20/13; *GehoM[ilo]ft[i]* 2/29; *Rychtářze Pržífežního* 4/24-25.

Velkým písmenem jsou např. psána povolání a **ř e m e s l a** dotyčných osob aj. Tento jev je možno odůvodnit vlivy němčiny, kde se píše všechna substantiva velkým písmenem, nebo chápání těchto slov jako názvů: *Matěg Thowarys Adama Mljnařze Přigmeni Křemýnka* 14/1-2.

V textu se také často vyskytují velká písmena mimo dosud uvedené případy. Téměř pravidlem je, že **g r a f é m p** je ve většině slov psán velkým písmenem, a to nejen na začátcích slov, ale i uprostřed nich, kdy jsou ostatní hlásky psány malými písmeny: *odPustila* 1/14. Tento grafém ovšem nelze považovat za malý, protože v jiných textech *Knihy rychtářské* lze jeho malou podobu objevit: *Pržípowiedieli* 1/13.⁵⁵ Pro srovnání uvádím níže ukázky obou případů:

1/14

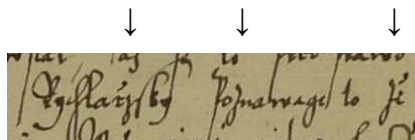

1/13

Písmeno velké se v textech *Knihy rychtářské* objevuje často uprostřed slova, a to také na překvapivých místech. Na slabé hranici mezi velkým a malým písmenem stojí např. **z á p i s h l á s k y z**. Lze vyzorovat, že v případech, kde hláska *z* přímo nenavazuje na hlásku předcházející, začíná nad řádkem a je tudíž považována za velkou. Naopak v místech, kde např. tvoří spřežku, je obloučkem spojena s přecházející hláskou, a tudíž je malá. V ukázce níže je hláska *z* ve všech popsaných formách. První *z*, na nějž ukazuje šipka, je malé (napojené na předcházející hlásku ř: *Rychtařzsky* 9/12). Druhé *z* ve slově *PoZnawage* 9/12 je zřetelně velké, není s předchozí hláskou nijak spojeno a začíná nahoře. A nakonec třetí hláska *z* ve slově *Zě*, při jejíž transliteraci není snadné rozlišit, zda je velká nebo malá. Zde se nelze odkázat na předcházející hlásku, protože ta je až v předcházejícím slově. Tuto formu zápisu tedy pro vzhled písmene považuji za velkou.

---

⁵⁵ Také v *Paleografické čítance*, se kterou jsem svůj text porovnávala, se často vyskytuje velké *P* uprostřed slov. *Z*. Hledíková tento jev komentuje jako něco naprosto běžného, dokonce uvádí další hlásku takto často psanou, a to *V*. Hledíková, *Z.*, *Paleografická čítanka II. Textová část*, Karolinum, Praha 2000.

9/12

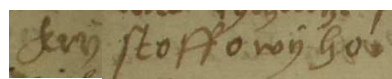
Velké kolísání lze vypořádat v psaní spojení slov **a c t u m u t s u p r a**. Jednomu písaři dokonce není zatěžko napsat velké C uprostřed slova a mezi prvními dvěma hláskami udělat nefunkční mezeru: *a Ctum ut Supra* 15/19. V zápisu tohoto spojení nelze najít jiné spolehlivé pravidlo než to, že co zápis, to originální forma: *Actum ut supra* 2/30; *Ut Supra* 3/22; *Letha ut supra* 4/25; *Stalo fe. ut Supra* 5/29; *Stalo fe ut Supra* 8/29; *Stalo fe ut SuPra* 6/16; *Stalo fe vt supra* 7/14; *Stalo fe ut supra* 11/16; *Actum ut Supra* 10/25, 16/16; *actum utSupra* 14/21; *actum ut Supra.* 17/17-18; *actum utSup[ra]* 18/23; *vtsupera stalofe* 12/17; *actum utsup[ra]* 20/26; *actum ut sup[ra]* 19/24.⁵⁶ Vzhledem k předpokládané ustálenosti tohoto slovního spojení, je výsledek velmi překvapivý.

2.3.5. Zdvojení grafémů

Případ zdvojení grafémů se příliš v Knize rychtářské neobjevuje. Jediná dvě zdvojená jména jsou Kryštoffowioho a Lyfflander. U jména Kryštofovýho se ovšem může jednat také o nezřetelně zapsanou hlásku p, tedy *Kryštopfoweho* 2/7, resp. *Kryštopowýho* 7/15-16⁵⁷ nebo spojení hlásek obloučkem.

2/7

7/15-16

Ve dvou případech se dokonce zdvojilo j, tedy jako jj, ale evidentně nejde o grafém š: *wjffliffice* 15/7; *wzneffena* 16/5.⁵⁸ Ke zdvojení grafému l došlo ve

⁵⁶ Zde výjimečně uvádím všechna místa, kde se daná spojení vyskytla, aby byla patrná originalita jejich zápisu.

⁵⁷ V tomto případě se ale originálnímu rukopisu blíží zdvojení grafému f, proto je tento zápis také uveden v přepisu rukopisu.

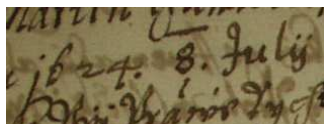
⁵⁸ Bez kontextu by bylo možno dané slovo považovat za správně napsané, proto raději uvedu celou základovou větnou strukturu: *newole a Wada ... na Prawo Rychtarzſke wzneffena geft* 16/3-5.

slově *Aprillis* 2/2 a ve zkratce od slova *libra*: *ll* 18/21, 19/30, 20/26. Písmeno *t* bylo zdvojenou pouze jednou, a to ve slově *léta*: *letta* 2/2.

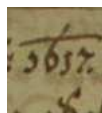
2.4. Psaní číslic

Pokud je číslovka psána číslicí, jde vždy o arabské číslice, psané tehdejší stylem písma, např. číslice 4 a 1 může být psána níže než dnes. Ovšem pravidlo to není (viz obrázek níže 10/2). Nad jedničkou se objevuje tečka, jak to ukazují obrázky níže z šestého a desátého textu.

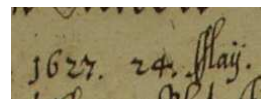
Nad **l e t o p o č t y** se objevuje také rovná čárka: *l617* 1/2, která se může také přesunout nad označení dne: *1624. 8. Julij* 6/2 nebo může zmizet úplně: *1627. 24. Maij.* 10/2:

6/2

1/2

10/2

Každé **d a t u m** začíná spojením léta Páně, které má také rozkolísanou podobu. Jednoznačně převažuje zápis *Letha Paně* 9/2, 13/2, 14/3, 16/2, 17/3, 18/2, 19/2, 20/4; dále lze často najít pouze slovo *Letha* 3/2, 4/2, 5/3, 6/2, 8/2, 13/2; méně už očekávané spojení *Letha Panie* 1/2, 7/1, 10/2, 11/3, 12/2 a dvě varianty, které se v Knize rychtářské vyskytly pouze jednou, a to *letta Paně* 2/2 a *Leta pane* 15/1.⁵⁹

V textu ovšem lze najít případy (zvláště, pokud jde o číslovky řadové), které jsou psány pomocí číslice a jejichž tvar skloňování je dopsán písmeny: *7bris* 18/2, *9bris.* 20/4⁶⁰. Jedná se výhradně o názvy měsíců.⁶¹

⁵⁹ Zde uvádím opět všechna místa výskytu těchto slov a slovních spojení, protože na formách zápisu těchto výrazů lze s jistotou poznat, že několik po sobě jdoucích stejných forem zápisu provedl jeden písař.

⁶⁰ Měsíce jsou většinou vypsány, a to i v jednom případě, kdy lze ve slovním základu rozeznat číslovku: *octobris* 12/2.

⁶¹ Více k názvům měsíců viz kapitolu Slovní zásoba.

3. SLOVNÍ ZÁSoba

Velmi zajímavým jevem slovní zásoby, hojně se vyskytujícím v Knize rychtářské, jsou vlastní jména, proto jim věnuji zvýšenou pozornost. Při jejich analýze se ukazuje jak vysoká četnost některých jmen,⁶² tak na dnešní dobu jejich zvláštní tvary. Pro přehlednost a možné srovnání bude použita dnešní standardizovaná podoba pravopisu těchto jmen a příjmení, na různé varianty pravopisné bude poukázáno níže.

3.1. Vlastní jména osobní

Původ jmen osobních je třeba hledat ve jménech obecných, tj. označení osob, zvířat, věcí, vlastností, činností a stavů. Jménem se snažili jeho tvůrci člověka výstižně popsat, charakterizovat jeho zařazení do společnosti, do přírody, vystihnout jeho skutečné, domnělé nebo chtěné vlastnosti tělesné či duševní, a to buď přímo nebo přirovnáním, např. ke zvířatům a přírodním jevům, popsat jeho vztah k lidem, k přírodě, k Bohu nebo k veškerému okolnímu světu.⁶³

3.1.1. Vývoj našich jmen od počátku do doby barokní

Původně (ještě v době pohanské) se dávalo pouze jedno jméno. Volbu jména ovlivňovala víra v jeho význam a jméno bylo pocíťováno jako důležitá součást osobnosti, ztělesňující vlastnosti svého nositele. Obecně platí, že jména složená příslušela nositelům vyšší společenské prestiže, urozeným. Od 9. století k nám s křesťanskou vírou postupně začala pronikat i jména svatých, a to nejen nových, evropských, ale také jména biblická: hebrejská (Daniel, Jakub, Jan), řecká (Jiří, Mikuláš, Petr) a latinská (Florián, Pavel, Silvestr). Především se jednalo o jména mužská.⁶⁴

Ve 14. století výrazně ustupují slovanská jména, na jejichž místo se dostávají jména církevní, spojená s kulty svatých.⁶⁵ Tridentský koncil v 16. století

---

⁶² V úvahu samozřejmě beru pouze jména jednotlivých konkrétních osob a do četnosti nepočítám výskyt jména jedné osoby vícekrát.

⁶³ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 11.

⁶⁴ Tamtéž, s. 17-18.

⁶⁵ Tamtéž, s. 18.

zavedl povinné užívání, resp. křtění pouze podle jmen z římské martyrologie.⁶⁶ Rozšiřují se jména Jan, Marek, Matěj, Mikuláš, Petr, Tomáš, Anna, Klára, Kateřina, Markéta, a to ve všech společenských vrstvách. Jiná jména mají distinktivní označení: urození jsou křtěni jako Albert, Heřman, Jakub, Jaroslav, Oldřich, Ondřej, Dorota, Eliška, Žofie; měšťané jako Aleš, Diviš, Jitka nebo Marta. Velmi viditelná je zde úcta ke světcům. V duchu své víry si lidé volbou jména určitého světce chtěli zajistit jeho ochranu. Světci se také postupně stávají ochránci jednotlivých národů (sv. Václav – patron českého národa), ale i stavů a povolání (sv. Barbora – patronka horníků, sv. Jiří – rytířů, sv. Hubert – lovců). V této době vznikají také kalendáře a začíná se datovat podle svátků, které s menšími změnami přetrvaly až do dnešních dnů (sv. Jiří – dříve 23. dubna, dnes o den později z důvodu svátku českého světce – sv. Vojtěcha).⁶⁷

K větším změnám dochází až v období humanismu a renesance, kdy získávají novou oblibu i stará jména jako Jiří a Vojtěch nebo i starozákonní (Ámos). Podobně se u nás objevuje i několik nových jmen latinských a řeckých (Julius, Helena a Veronika). Od 16. století se ve větší míře uplatňuje také užívání dvou křestních jmen, např. Jan Václav z Lobkovic, které bylo zprvu omezeno pouze na šlechtu. Důvodem může být získání více patronů nebo snaha uctít více příbuzných atp.

V době vrcholného středověku až do baroka bylo možné podle křestního jména poznat, zda daná osoba pochází z města či venkova. U venkovských chlapců se nejčastěji dávala jména Jan, Mikuláš, Václav, Matěj, Petr, Martin, Jiří, Jakub, Matouš, Šimon, Vít⁶⁸ a později Josef. U vesnických děvčat převažovala jména Kateřina, Anna, Barbora, Dorota, Markéta, Marie, Magdaléna, Ludmila a Regína.⁶⁹ S těmito dívčími jmény, resp. jejich domácími podobami se můžeme setkat v lidové tvorbě, ale i dílech *biedermeieru* a venkovského realismu.

U králů v 16. století byla oblíbena jména Ferdinand, Maxmilián, Ladislav, Karel, u knížat Heinrich, Oldřich, Arnošt, u hrabat a pánů Vilém, Jaroslav nebo

---

⁶⁶ Dané nařízení se nazývá *Katechismus Romanus* a týkalo se pouze římskokatolického vyznání. Nekatolíci tedy směli dávat (a také dávali) jména jiná, např. Daniel, Pavel; podobně také židé dávali „svá“ „křestní“ jména, např. Erik, Ervín, Ester.

⁶⁷ Rameš, V., *Po kom se jmenujeme?*, Libri, Praha 2000, s. 25.

⁶⁸ Tato jména skutečně v Knize rychtářské převažují (k tomu viz níže). Bez hlubšího zkoumání se tak lze potvrdit, že městy Jaroměřice v první polovině 17. století byl spíše venkovskou obcí než městem v pravém slova smyslu.

⁶⁹ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 24.

Friedrich. Městská děvčata z vyšších společenských vrstev nosila jména Filoména, Eleonora, Anastázie aj.

Velké změny přináší doba barokní v 18. století. Objevují se jména Marie a Josef; důsledkem kanonizace nových barokních světců se začínají při křtu dávat jména jako Karel, František,⁷⁰ Antonín, Karolína, Terezie, Eleonora a přechýlená jména mužských světců (Františka, Antonie, Karla).⁷¹ 18. a 19. století je však už za zenitem doby Knihy rychtářské, proto se hned zaměříme na malé srovnání s oblibou jmen v dnešní době.

Mezi deset nejčastěji používaných křestních mužských jmen v současnosti patří: Jan, Jakub, Tomáš, Martin, Filip, Michal, David, Lukáš, Ondřej a Vojtěch. Nejoblíbenější desítka ženských jmen začíná Terezou, dále pokračuje Kateřina, Natálie, Adéla, Barbora, Eliška, Nikol(a), Kristýna, Michaela a Veronika.⁷² Je zřejmé, že nejde o jména, která se nejčastěji vyskytují v populaci, ale o jména, která se nejvíce dávají narozeným dětem.

Ve srovnání proto vycházím z toho, která jména, odolávající módním výstřelkům, mají v současné žijící populaci nejvyšší procento výskytu. Jedná se o tato mužská jména: Josef, Jiří, František, Jaroslav, Jan, Miroslav, Petr, Pavel, Milan, Martin, Václav, Ladislav, Vladimír, Karel, Zdeněk, Michal, Tomáš, Stanislav, Antonín a Roman. Z ženských jmen převládají Marie, Anna, Jana, Eva, Helena, Věra, Hana, Alena, Zuzana, Božena, Lenka, Ludmila, Jaroslava, Jarmila, Marta, Martina, Zdeňka, Petra, Vlasta a Jiřina.⁷³ Tabulky níže (Tabulka 2 na s. 53 a Tabulka 5 na s. 58) uvádějí srovnání s výskytem jmen ve vybraných textech Knihy rychtářské.

3.1.2. Křestní jména Knihy rychtářské

Pohybujeme se v době barokní, a proto je nutné i při výběru jmen zohlednit také víru našich aktérů. Při křtu dostal každý jméno podle nějakého světce a také jeho životu se měl snažit co nejvíce přiblížit. Patron jména má

---

⁷⁰ Obliba jména František závratně stoupá po roce 1680, přestože několik nositelů tohoto jména bylo svatořečeno dokonce o půlstoletí dříve: František z Asissi 4. 10. 1623, František Xaverský 3. 12. 1623, František Saleský 29. 1. 1665 a František Borgia 10. 10. 1671; Janečková, M., *Rodná jména dětí ve Šteyerově překladu Balbínova spisu Přepodivná matka svatohorská Maria*, Acta onomastica, roč. 47, 2006, s. 252-259, s. 255 a 258.

⁷¹ Knappová, M., *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*, Academia, Praha 2006, s. 17-21.

⁷² Tamtéž, s. 23.

⁷³ Tamtéž, s. 35.

naopak být jeho nositeli ochráncem a přímluvcem u Boha.⁷⁴ Lze předpokládat, že jména pro svoje děti lidé vybírali buď po rodičích, resp. kmotrech nebo jiná (často taková, která se už v rodině vyskytovala),⁷⁵ ale vždy podle jmen světců nebo starozákonních a novozákonních postav. (Ne všechny biblické postavy lze považovat za kanonizované, např. Adam, který spolu s Evou není považován za „regulérního“ světce).

Vyskytoval se také obyčej pojmenovávat dítě podle patrona, jemuž je zasvěcen místní kostel (např. v místě, kde je kostel zasvěcen sv. Janu Křtiteli, se vyskytovalo větší množství Janů než jinde).⁷⁶ Každý člověk pak měl svého jmenného patrona, o jehož životě určitě měl aspoň základní informace. Považuji proto za vhodné zmínit se také o těchto světcích.

3.1.3. Mužská křestní jména

3.1.3.1. Klasifikace křestních mužských jmen podle původu⁷⁷

Jména hebrejského původu:

Tato jména označují náboženské významy, ale i motivy přírodní, které pojmenovávají lidské vlastnosti (Josef = Bůh přidá, Jitka = židovka).⁷⁸ Ve vybraných textech Knihy rychtářské se objevují tato jména hebrejského původu:

Jméno **A d a m** pochází z bible. Souvisí s hebr. hádám, tj. „prst, země“; vykládá se tedy jako „člověk, pozemšťan, z červené hlíny“. Podle Knappové velmi oblíbeno v 16.-18. století, v našem textu ovšem není tolik časté. Příběh Adama a jeho družky Evy je velmi známý. Člověk, stvořený Bohem, se nechal

⁷⁴ Rameš, V., *Po kom se jmenujeme?*, Libri, Praha 2000, s. 25.

⁷⁵ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 22-23. V Knize rychtářské se navíc objevuje pouze jedno křestní jméno, protože se jednalo o osoby neurozené.

⁷⁶ Tamtéž, s. 26. V Knize rychtářské (viz níže) suverénně vede jméno Jan a v Jaroměřicích je opravdu doložena kaple sv. Jana Křtitele. „*Obraz Jaroměřic, vzniklý někdy v letech 1597-1603, dokazuje, že v průčelí kostela, poněkud mimo osu, stojí čtyřhranná zřejmě patrová stavba vežovitěho charakteru, krytá jehlancovitou střechou, jejíž okna jsou půlkruhově zavřena a o které víme, že to bývala patrová kaple sv. Jana Křtitele.*“ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytou a okolí I.*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 232.

⁷⁷ Rameš, V., *Po kom se jmenujeme?*, Libri, Praha 2000, s. 10. K novému počítání se u nás přešlo v roce 1584, a sice z 6. na 17. ledna. U klasifikace jmen a příjmení je někdy sporné jednoznačně určit původ. Ta, která jsou sporná uvádím ve skupině, kam soudím, že náležejí, ale druhou, popř. další varianty uvádím pro úplnost také. V celé kapitole využívám slovník, který uvádí Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 63 an. Informace o světcích čerpám z: Heyduk, J., *Svatí církevního roku*, Vyšehrad, Praha 2001 (abecedně řazený slovník). V případě, že bude použit jiný zdroj, uvedu ho v poznámce pod čarou.

⁷⁸ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 13.

svou ženou svést a jedl plody ze zakázaného stromu poznání dobra a zla. Za to byl z ráje vyhnán. Od něho pochází dědičný hřích křesťanů, který je smyt při křtu.

Jméno **E l i á š** je odvozeno z hebr. Elíjášu, což se vykládá jako „můj pán je Bůh“. Jedná se o nejznámějšího starozákonního proroka, který neúprosně bojoval proti pohanské víře a pohanským kultům. Známá je událost, kdy Eliáš poznal, že z šumu tichého vánku přišel Hospodin.⁷⁹

Jméno **J a k u b** se obvykle odvozuje z hebr. Jahaqóbh a nejčastěji se vykládá jako „ten, kdo se drží za patu“, přeneseně „druhorozený“. Rozšířilo se prostřednictvím latinských podob Jacobus (Iacobus) a Jacomus (Iacomus). Patron tohoto jména žil v 1. století, byl synem Zebedea a Salome a starším bratrem evangelisty Jana. Stejně jako Petr a Ondřej byl i on rybářem na Genezaretském jezeře. S Petrem a Janem náležel ke skupině důvěrně blízkých apoštolů Krista. Patřil mezi první, kdo pro víru položili život. Krátce před Velikonocemi 43 nebo 44 byl sťat mečem.⁸⁰

Jméno **J a n** bylo už v 17. století velmi oblíbené. Původní hebr. jméno znělo Jochánán („Bůh je milostivý“, popř. „Bohem daný, milostivý dar boží“). Stejně jako dnes se toto jméno dříve vyskytovalo v několika podobách (zde *Joan*, *Joannef* 8).

Předpokládáme, že našim aktérům mohlo v době zápisu do Rychtářské knihy být 15-70 let. Těžko říci, zda mají někteří Janové za patrona Jana Nepomuckého, který byl velmi oblíbeným svatým dlouho před svým svatořečením. Jan Nepomucký, který pocházel ze Pomuku (dnes Nepomuku) v západních Čechách, žil ve druhé polovině 14. století. Po studiích církevního práva v Bologni se propracoval až k hodnosti generálního vikáře arcibiskupa Jana z Jenštejna. Potvrdil proti vůli krále Václava IV. volbu kladrubského opata Olena a za to byl mučen a 20. března 1393 vhozen do Vltavy. Legendistické pojetí vypráví, že Jan musel zemřít, protože neprozradil, z čeho se zpovídala králova manželka Žofie. Je pochován v chrámu sv. Víta v Praze, kanonizován byl až roku 1729, přesto se hned po své smrti mohl těšit velké úctě věřících. Zůstává ovšem otázkou, zda ho

---

⁷⁹ Schauber, V. - Schindler, H. M., *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997, s. 368.

⁸⁰ Není záměrem přiblížit kompletní informace o uvedených svatých lidech. Jde o pokus odhadnout, jaké informace mohli o daném svatém člověku věřící mít, co se o svém patronu dověděl člověk, který nosil jeho jméno. Někteří svatí, kteří by dnes mohli přicházet v úvahu, jsou vynecháni, protože v té době ještě nebyli svatořečeni nebo je malá pravděpodobnost, že je barokní člověk znal.

pouze uctívali, nebo si dovolili pojmenovat po něm své dítě, resp. zda jim dítě někdo podle Jana Nepomuckého byl ochoten pokřtít, když ještě nebyl oficiálně kanonizován. Tomuto Janovi je také zasvěcen farní kostel v Lipníku, obci nedaleko Jaroměřic.

Mezi svatými, kteří nesli toto jméno, mohl spíše vyniknout biblický Jan Křtitel. Tento Jan, syn kněze Zachariáše a Alžběty, se oběma manželům narodil až v pokročilém stáří a stal se předchůdcem Mesiáše. Také Jan Křtitel zemřel mučednickou smrtí. Byl vězněn úředním knížetem Herodem Antipou. Při oslavě knížecích narozenin tančila Salome, dcera jeho družky, před hosty a on, nadšen jejím tancem, slíbil, že splní každé její přání. Salome si z návodu matky přála hlavu Jana Křtitele a kníže, ač se bál reakce lidu, byl nucen její přání vyplnit.

Jiným svatým Janem, po kterém mohl být některý z aktérů Knihy rychtářské pojmenován, je Jan Evangelista, bratr apoštola Jakuba. Jejich matka Salome byla údajně sestrou Panny Marie. Ježíš ho povolal, když na břehu jezera spravoval síť. Byl Ježíšovým oblíbencem, jemu Ježíš svěřil na kříži svou matku. Nezemřel mučednickou smrtí, ale dožil se vysokého stáří.

Méně je pravděpodobná znalost biskupa Jana I., který zemřel v 6. století. Znamější mohl být Jan Zlatoústý. Tento známý kazatel žil na přelomu 4. a 5. století v Antiochii a později působil jako biskup v Konstantinopoli.

Jméno **M a t ě j**, jehož zastaralá forma zní Matyáš, pochází z hebr. Matti th jáh („dar boží“, téhož významu je také i Božidar a Teodor). Ze stejného základu pochází i jméno Matouš, ovšem k tvarovému rozlišení obou jmen došlo už v řečtině (Matthías a Matthaios),⁸¹ přes níž se k nám obě jména dostala. Svatý Matěj žil v 1. století. Apoštolem se stal až po Ježíšově zmrtvýchvstání jako náhrada za zrádce Jidáše. Podle řecké tradice hlásal evangelium v Kapadocii a zemřel mučednickou smrtí.

Jméno **M a t o u š** se rozšířilo z řeckého tvaru Matthaios (také „dar boží“). Patron tohoto jména žil v 1. století a živil se původně jako obyčejný mýtný ve službách Heroda Antipa nebo města Kafarnaum. On to byl, kdo vystrojil pro Ježíše hostinu, a kvůli komu farizeové kritizovali Ježíše, že jí a pije s celníky a hříšníky. Matouš napsal první evangelium, kázal v Palestině, Etiopii a Persii. Zemřel prý mučednickou smrtí.

---

⁸¹ Některé jazyky proto jména Matěj a Matouš nerozlišují.

Jméno **M i c h a l** je variantou jména Michael. Jedná se o biblické jméno, které pochází z hebr. Micha-él („ten, kdo (je) jako Bůh, podobný Bohu?“). Nese jméno po jednom z archandělů. Evangelista Jan píše, že archanděl Michael zvítězil v boji s drakem – ďáblem, který byl i se svými přívrženci svržen na zem. Velkému kultu se těší zejména ve Francii.

Poslední jméno hebrejského původu, **Š i m o n**, je odvozeno od hebr. Šimhón („slyšící, naslouchající“). Variantou je jméno Simeon a Simon. Svatý Šimon přezdívaný Kananejský nebo Horlivec patřil mezi dvanáct apoštolů. Apokryfní zprávy mluví o tom, že Šimon kázal v Africe a Velké Británii.

Jména řeckého původu:

Jména tohoto původu k nám začala pronikat spolu s křesťanstvím, např. sv. Filip = milovník koní, sv. Barbora – barbarka. V našich textech se objevilo 6 jmen řeckého původu:

Jméno **J e r o n ý m** je odvozeno z řec. jména Hieronymos („svaté jméno“ nebo „muž se svatým jménem“). Další českou variantou jména je Jarolím. Svatý Jeroným byl vzdělaný muž. Svoje mládí trávil bouřlivě, ale ve věku 21 let se nechal zapsat mezi katechumeny a pokřtěn byl samotným papežem. Do historie vstoupil svým novým překladem bible do latiny, zvaným Vulgáta.

Jméno **J i l j í** pochází z řec. Aegidius („záštita, ochrana; štítonoš“; česká podoba vznikla patrně z 2. p. latinské varianty Gilius, 2. p. Gili – počáteční gi čteno ji). Patron tohoto jména byl původem Řek, který působil v 7.-8. století v Provence. Legenda říká, že Jiljí žil v jeskyni, kde ho živila svým mlékem laň. Král ji chtěl zabít, vystřelil proto šíp do jeskyně, kam laň utekla, ale zasáhl Jiljího. Králi to bylo velice líto, a proto nabídl Jiljímu, že mu splní, co si bude přát. Jiljí si přál na tom místě postavit klášter a sám zde až do své smrti působil jako opat.⁸² Kostel zasvěcený tomuto světcovi se dodnes nachází v Moravských Budějovicích.

J i ř í je jméno přejaté z řec. geórgos („zemědělec, rolník“). Voják sv. Jiří zemřel v roce 303 v Palestině. Málokterý svatý je tak populární a tak opředen legendami jako on. V 6. století byl nalezen jeho hrob, a přestože se o jeho životě nic neví, jeho kult se šířil po celé Evropě, zvláště do Anglie.

---

⁸² Schauber, V. - Schindler, H. M., *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1997, s. 453-4.

Další jméno řeckého původu, **M i k u l á š** (varianta Mikoláš), je jméno vyvozené z řec. jména Nikoláos („vítězný v lidu; vítězství lidu“; příbuzný význam má i Nikodém, Viktor, Vítězslav a Nikita). Změna počátečního N na M byla asi vlivem jména Michal. Svatý Mikuláš žil ve 4. století, pocházel z Malé Asie a byl biskupem. Legenda o něm praví, že pomohl svému sousedovi, který neměl věna pro své tři dcery.

Jméno **O n d ř e j** vyšlo z řec. jména Andreas („mužný, statný, odvážný“). Svatý nositel tohoto jména, bratr Šimona, patřil také mezi Ježíšovy učedníky. Podle apokryfních látek byl umučen ukřižováním.

Posledním jménem, které vyšlo z řečtiny, je **P e t r**. Etymologicky se váže k řec. slovu petros, což je překlad aramejského képhá („skála“, popř. „skalák, skálopevný“). Z velkého množství současných svatých Petřů připadá v úvahu pouze apoštol Šimon Petr, kterého mohli lidé z doby vzniku Knihy rychtářské znát. Jeho pravé jméno bylo Šimon, ale Petrem ho symbolicky nazval Ježíš, aby naznačil jeho budoucí roli v církvi (první z biskupů). Na rozdíl od barokního nebo současného biskupa byl ženatý a dopustil se provinění i vůči samotnému Ježíšovi, když ho po Ježíšově zatčení třikrát zapřel. Za císaře Nera byl ukřižován hlavou dolů a nad jeho hrobem byla postavena vatikánská bazilika. Je autorem dvou kanonických epištol. Na jaroměřickém hřbitově je v roce 1623 zmiňována kaple sv. Petra.⁸³

Jména aramejského původu:

Většina jmen z Nového zákona jazykově pochází z aramejštiny. Některá z nich se objevila také v Knize rychtářské.

Biblické jméno **B a r t o l o m ě j** pochází z aram. jména Bar-Tolmai („syn Talmajův“, tj. „zbrázděného“, nebo též jako „oráč“, popř. i „bojovný syn“). Patří mezi apoštoly a podle legend byl stažen zaživa. Je patronem řezníků, sedláků, koželuhů a knihvazačů. V Blížkovicích nedaleko Jaroměřic se už v této době nacházel farní kostel sv. Bartoloměje.⁸⁴

Další novozákonní jméno, **T o m á š**, se odvozuje z aram. teómá („dvojče, blíželec“). Jeden ze svatých Tomášů žil v 1. století. V evangeliu se projevuje jako

---

⁸³ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 284.

⁸⁴ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I (A-L)*, Academia, Praha 1970, s. 78.

povaha šlechtaná, impulzivní a zároveň jako pochybující. Známa je biblická příhoda, kdy si Tomáš musel sáhnout na Ježíšovy rány, aby uvěřil, že opravdu vstal z mrtvých.

Středověký Tomáš Akvinský, byl významným myslitelem 13. století. Hlásal harmonii mezi vírou a rozumem, proslavil se jako autor mnoha teologických spisů, jimiž se katolická církev dodnes řídí, odmítl biskupský stolec a přednášel v Římě a v Paříži, kde se účastnil i věroučných diskusí.

K našim barokním věřícím se mohlo dostat také učení Tomáše Becketa z 12. století, který byl kancléřem anglického krále. Když se ale stal biskupem, složil kancléřský úřad a tím krále urazil. Na popud krále byl později zavražděn (protože mu vyčítal jeho bezbožný život) a jeho hrob se stal jedním z hlavních poutních míst v Anglii.

Jména latinského původu:

Latinská jména k nám pronikala spolu s křesťanstvím jako jména církevní. Nejčastěji označovala původ a různé tělesné nebo duševní vlastnosti, např. Lukáš „z Lukánie“, Felix „šťastný“, Klára „jasná, slavná“. Ženská jména často vznikala z mužských přechýlením (Julie z Julius). Jména z pozdějších románských jazyků k nám pronikala až po době barokní a v analyzovaných textech se nevyskytují.⁸⁵

Z obyvatelského jména je odvozeno jméno **H a v e l**, znamená „obyvatel Galie“. Svatý Havel (Gallus) byl irský hlasatel víry a poustevník, který přišel na kontinent kolem r. 590. Zemřel v 90 letech přirozenou smrtí.⁸⁶

Jméno **M a r t i n** pochází z lat. slova Martinus, což je přídavné jméno k antickému bohu jménem Mars (římský bůh války), a znamená „Martův, martovský, zasvěcený bohu Martovi“, přeneseně „bojovný“. Svatý Martin byl římský voják ve 4. století, jeho otec i matka byli pohané. Známy je tím, že se v Amiensu rozdělil s žebrákem o svůj plášť a v noci se mu prý zjevil Ježíš s tímto pláštěm na sobě. Zemřel přirozenou smrtí a jeho hrob v Tours se stal ihned poutním místem. Blízko Jaroměřic, v Třebíči, se nachází kostel zasvěcený právě sv. Martinovi, který na jeho svátek 11. listopadu věřící zřejmě navštěvovali.

---

⁸⁵ Více k tomu viz Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 14-15.

⁸⁶ Schauber, V. - Schindler, H. M., *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1997, s. 537.

Od lat. paulus („malý“, přeneseně „skromný, nepatrný“) je odvozeno jméno **P a v e l**. Dříve se u nás ojediněle užívala i podoba Pavlín (z lat. Paullinus), tj. „náležející Pavlovi“. Mnozí o sv. Pavlovi věděli, že při obřízce dostal jméno Šavel, což znamená „vytoužený“. Původně pronásledoval křesťany, ve kterých viděl odpadlíky od židovství. Svoje smýšlení změnil po cestě do Damašku, kde měl zjevení. V bohoslužebném čtení se jednou do roka čte Pavlovo setkání s Kristem. Bývá popisováno jako světlo z nebe, které Pavla úplně oslnilo a hlas, který se ptal: „Šavle, Šavle, proč mě pronásleduješ?“ Odpověděl: „Kdo jsi, pane?“ A on řekl: „Já jsem Ježíš Nazaretský, kterého ty pronásleduješ.“ Pak zůstal po tři dny slepý, dal se pokřtít a konal apoštolské misijní cesty, na nichž psal listy obyvatelům různých měst, ve kterých působil. Tato města najdeme v bibli (např. Listy Korintánům – obyvatelům Korinta). Jako mučedník Kristův byl sťat přímo v Římě.

Jméno **V a l e n t i n** má svůj etymologický původ v lat. slově valere (znamená „zdravý; zdravím kypící; silný“). Biskup tohoto jména a mučedník, žil ve 3. století. Zda už tehdy byla rozšířena legenda o tom, že v Itálii pomáhal mladým ke sňatku, není bohužel známo a žádná literatura tuto informaci neuvádí.

Jméno **V a v ř i n e c** znamená „lauretský, pocházející z města Loreta (Laurentum)“. Původní význam základového slova (lat. laurus) je „vavřín“, přeneseně „vavřínem ověncený, vítězný“. Svatý Vavřinec žil ve 3. století. Jako arcijáhen papeže se po jeho smrti stal prvním, koho se římský císař snažil zničit. Byl mučen, podstoupil také zkoušku ohněm, ale zázrakem vyvázl.

Jméno **V í t** snad vyšlo z lat. vitus. Je nejasného významu, nejčastěji se vykládá jako „živoucí, veselý“, popř. „rád; dobré vášně znající“. Někdy se též odvozuje z němčiny, a to buď s významem (ze slova wit) „široký“, nebo (z witu) „les(ní)“. Vít byl synem bohatého sicilského pohana Hylase a bez jeho vědomí se dal pokřtít. Guvernér tlačil na jeho otce, aby svého syna odvrátil od víry, což se ale nepodařilo, a on, snad ještě dítě, zemřel mučednickou smrtí. V Čechách se rozšířila jeho památka už za knížete Václava, který mu dal zasvětit hlavní pražský chrám a uložil zde rámě sv. Víta.

Jména slovanského původu:

Slovanská jména jsou zpravidla složená a vyjadřují většinou vznešené představy, přání, výzvy, osudové věštby nebo touhu po kladných vlastnostech

(např. Vojtěch znamená těšitel voje, voják; Vladimír vyjadřuje ať vládne mír, mírumilovný vládce). Nejčastější slovní základy u těchto jmen jsou -bor- (Bořivoj, Dalibor), -mil- (Miloslav, Ludmila), -mír- (Miroslav, Jaromír), -slav- (Slavomír, Stanislav) aj. Tato jména byla přirozeně pro běžné užívání příliš dlouhá, proto se zkracovala na domácí podoby (Radoslav > Radek, Miloslav > Miloš).

V 17. století obliba slovanských jmen upadala, a proto není překvapující, že se v našich textech vyskytl pouze jediný člověk, který nesl jméno slovanské, a tím je jméno **V á c l a v** (pračesky Vęceslavъ), znamená „více slavný“ a mělo samozřejmě svého jmenného patrona. Jeho významovou obdobou je Boleslav. Svatý Václav jako jeden z hlavních patronů, vnuk svaté Ludmily, byl zabit svým vlastním bratrem Boleslavem. Za dědice české země je uctíván od 11. století (viz Svatováclavský chorál, který věřící znají dodnes).

Jména německého původu:

Germánská, zvláště německá, jména k nám začala pronikat již od nejstarších dob. Přinášely je k nám německé manželky Přemyslovců, němečtí mniši, později rytíři a kolonisté. Jsou to jména světců i světská. Většinou se jedná o jména složená, tvořená ze základů označujících vládu, sílu, bohatství, boj, silná zvířata nebo náboženské pojmy. Jako nejstarší takto přejatá jména jsou u nás doložena jména Jindřich (viz dále), Bedřich „mírumilovný vladař“, z pozdějšího období pocházejí např. Karel „svobodný muž, chlap“ nebo Rudolf „slavný vlk“. Jména z ostatních germánských jazyků se v textech nevyskytla.

Jméno **J i n d ř i c h**, z německého Heimerich, popř. Haganrich, znamená „pán, vládce domu, otčiny“. Svatý Jindřich, potomek panovnického rodu bavorských vévodů na přelomu 10. a 11. století, se stal biskupem a později římským císařem. Svatým byl prohlášen pro svou zbožnost a kajícnost; také za dary klášterům a kostelům. Založil arcibiskupství v Bamberku, kde dal postavit dóm, v němž je se svou manželkou Kunigundou pohřben.

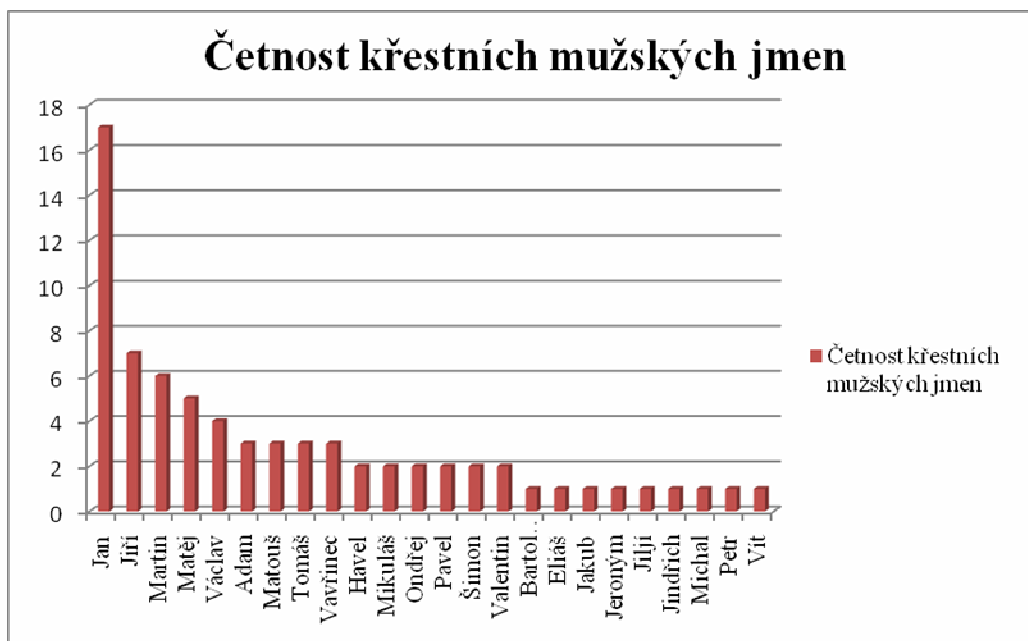
3.1.3.2. Četnost mužských jmen

Z následujícího výkladu bude zřejmé, jaký trend se objevoval při výběru různých jmen, která dotyční získávali při křtu.

Nejčastěji se vyskytovalo jméno **J a n**,⁸⁷ a to celkem v 17 případech (J. Abrahámů 13,⁸⁸ J. Bednář 1, J. Ježků 7, J. Kramářů 14, 15, 16, 17, 18, J. Kratochvíl 7, 12, J. Kryštofů 2, 7, J. Lypnický 3, 4, 5, 6, 11, J. Maňka 16, J. Hradištný 14, J. Nygrýn 8, J. Ryšavý 7, J. Sedláčků 17, J. Svoboda 17, J. Tvrdočel 1, J. Volek 12, J. Vondra 4, J. Vřeštáků 4), dále se hojně objevovalo jméno **J i ř í** – sedmkrát (J. Blížkovský 13, J. Lyfflander 11, J. Matoušek 8, J. Popovský 18, J. Sedláček 20, J. Smrtka 16, J. Špička 2, 9, 11), šestkrát jméno **M a r t i n** (M. Ajzyk 16, M. Huňatka 6, 9, M. Míšenský 16, M. Soukeník 3, 10, 18, M. Švec 13, M. Třebický 8), pětkrát **M a t ě j** (M. Muchala 3, M. Svoboda Skauteckej 15, M. Svoboda 19, Matěj tovaryš - příjmení není uvedeno; 14, M. Vyskočil 1), čtyřikrát **V á c l a v** (V. Kodour 3, V. Křížů 15, V. Víceňský 20, V. Vlašovička 5), třikrát **A d a m** (A. Herksel 16, A. Jančů 10, A. Křemýnek 14), **V a v ř i n e c** (V. Hanzala 6, V. Košínska 3, V. Plaňava 16), **M a t o u š** (M. Hájek 17, M. Kolář 9, M. Tomanů 13) a **T o m á š** (T. Kolář 9, T. Kselík 18, T. Pokorný 19, 20), dvakrát **H a v e l** (H. Kostka 5, 6, H. Trubač 1), **M i k u l á š** (M. Rájský 4, M. Sedláček 17), **O n d ř e j** (O. Novotný 5, O. Zenošický 18), **P a v e l** (P. Bochníčků 4, 9, P. Procházka 20), **Š i m o n** (Š. Blatenský 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 13, 16, 18, 19, Š. Pekař 1), **V a l e n t i n** (V. Kovář 5, 11, V. Špaček 3) a pouze jednou se v textech objevila zřejmě méně obvyklá křestní jména **B a r t o l o m ě j** (B. Domamilský 13), **E l i á š** (E. Perníkář 12), **J a k u b** (J. Cynků 14), **J e r o n ý m** (J. Suchánek 3), **J i l j í** (J. Paulů 13), **J i n d ř i c h** (J. Novobenátský 2), **M i c h a l** (M. Vlach 19), **P e t r** (P. Černohlávek 1, 4, 5, 11) a **V í t** (V. Záhonek 4). Četnost křestních mužských jmen v textech Knihy rychtářské lze přehledně vyčíst z grafu číslo 1.

⁸⁷ Křestní jména opět uvádím v dnešní standardizované podobě, aby bylo možné je porovnávat. O variantách těchto jmen a různých variantách pravopisných viz níže.

⁸⁸ Zde uvádím pouze číslo textu, ve kterém se jméno vyskytlo, většinou se objevuje na začátku textu nebo na jeho konci mezi ručiteli, popř. se jedná přímo o rychtáře. Některá jména konkrétních osob se v jednom textu stále opakují, takového případy neberu v úvahu. Pro lepší přehlednost uvádím tvary příjmení v jediné podobě, více k příjmením viz níže.

Graf 6: Četnost mužských křestních jmen v Knize rychtářské

Pokud tedy porovnáme předešlý obecný výklad a výsledky zpracovaných mužských křestních jmen z textů Knihy rychtářské, lze dojít k závěru, že mé výsledky potvrzují předešlá publikovaná zjištění.

3.1.3.3. Oblíbená mužská jména v 17. století a dnes

Následující tabulka ukazuje desítku nejčastěji dávaných mužských jmen. Nelze uvažovat o jejich pořadí, a to vzhledem k rozsahu materiálu, protože např. jména Adam, Vavřinec, Matouš a Tomáš by měla shodně 6.-9. místo. Jedná se tedy spíše o zajímavost; ke statistice, která by o něčem mohla více vypovídat, by bylo potřeba prozkoumat celou Knihu rychtářskou.

dnes	17. století
Josef	Jan
Jiří	Jiří
František	Martin
Jaroslav	Matěj
Jan	Václav
Miroslav	Adam
Petr	Vavřinec
Pavel	Matouš
Milan	Havel
Martin	Tomáš

Tabulka 2: Srovnání nejčastějších mužských jmen v současnosti a v době Knihy rychtářské

3.1.3.4. Pravopis křestních mužských jmen

Pravopis křestních mužských jmen je rozkolísaný. U jmen obecných se rozkolísanost v této době dá předpokládat. U vlastních jmen je toto zjištění více překvapivé. Při několika zápisech ročně můžeme chápat, že písař zapomněl, jak se jméno píše. Ale např. u jména Jiljí (Jílek Paulů 13) se různé varianty objevují v jediném textu, což svědčí o přístupu písaře k formě zápisu. V jiných případech se písař mohl konkrétní osoby, jejichž jméno potřeboval uvést, zeptat, a pokud dotyčný nebyl gramotný, písař mohl mít k dispozici matriku, ze které určitě bylo možné dané údaje získat. Toto zjištění je překvapivější už jen z toho důvodu, že se odlišnost vyskytuje i u křestních jmen, kterých není tolik a více se opakují.

Rozrůzněnost se projevuje stejně jako v případě apelativ (viz výše kapitulu o grafické stránce textu). Tabulka níže ukazuje, že nejvíce problémů činily písařům spřežky, dále délka *i/í* nebo dokonce rozdíl *i/ý* a *ě/ie*. V tabulce uvádím pouze číslo jednoho textu, ve kterém se tato varianta objevila, kvantitu výskytu různých variant v tomto případě neberu v úvahu.

Dnešní podoba jména	Pravopisné varianty Knihy rychtářské
Jan	<i>Jan</i> 14; <i>yan</i> ⁸⁹ 12
Jiljí	<i>Gilek</i> 13; <i>Gjlek</i> 13
Jindřich	<i>Gindřzich</i> 2; <i>Gindrzych</i> 2
Jiří	<i>Giřzjk</i> 11; <i>Giřik</i> 11; <i>Yiřzjk</i> 18
Matěj	<i>Matěg</i> 3; <i>Matieg</i> 1; <i>Mařeg</i> 19/1
Ondřej	<i>Wondržeg</i> 5; <i>Wondřeg</i> 18
Šimon	<i>Sfimon</i> 3; <i>Sfymon</i> 1
Václav	<i>Waclaw</i> 15; <i>Waczlaw</i> 3; <i>Wáczlaw</i> 5; <i>Wacflaw</i> 20
Vavřinec	<i>Wawřinec</i> 3; <i>Wawřzinecz</i> 6; <i>Wawřinecz</i> 6
Vít	<i>With</i> 4; <i>Wit</i> 4

Tabulka 3: Pravopisné varianty mužských křestních jmen

3.1.3.5. Tvarové varianty mužských křestních jmen

Jména v Knize rychtářské se většinou uváděla v jejich oficiální podobě, deminutivní formy se neobjevují vůbec, za domáckou zkrácenou formu lze v jistém ohledu považovat tvar *Barta* 13/1 nebo jméno *Gilek* 13/1.

Křestní jména se také vyskytují v dalších tvarových podobách, a to i hodně odlišných od dnešní standardizované podoby. Naopak jsou tato jména velmi podobná (nebo dokonce shodná) s jejich dnešními domáckými podobami. Přehled ukazuje následující tabulka:

Dnešní podoba jména	Tehdejší tvary jmen
Bartoloměj	<i>Barta</i> 13 ⁹⁰
Jan	<i>Jan</i> 8; <i>Joannef</i> 8; <i>Joan</i> 8
Jiljí	<i>Gilek</i> 13
Jiří	<i>Gira</i> 2; <i>Giřzik</i> 2
Ondřej	<i>Wondra</i> 5; <i>Wondřeg</i> 18
Tomáš	<i>Thomařf</i> 18; <i>Toman</i> 9
Vavřinec	<i>Wawra</i> 16; <i>Wawřinec</i> 3

Tabulka 4: Tvary mužských křestních jmen v Knize rychtářské

⁸⁹ Vlastní jména se často objevují psána s malým počátečním písmenem. Tento jev nepovažuji za pravopisnou variantu.

⁹⁰ Neuvádím všechna čísla textů, ve kterých se daný tvar vyskytl, opět pouze ilustračně jeden.

3.1.4. Ženská křestní jména

3.1.4.1. Klasifikace křestních ženských jmen podle původu

Jména hebrejského původu:

Jméno **A l ž b ě t a** je odvozeno z hebrejského Elíšebah („Bůh je má přísaha“, popř. též „bohu zasvěcená“). Za českou podobu jména se považovala Svatoslava. Patronka tohoto jména sv. Alžběta Uherská, která žila ve 13. století, byla dcerou uherského krále. Vdala se za následníka trůnu, ale přesto se věnovala chudým. Když její manžel zemřel na mor, žila v chudobě. Obdivovala sv. Františka z Assisi.

Jméno **A n n a** pochází z hebr. channáh („milostná“, „milostiplná“, popř. „líbivá, milá“). Stejného původu je také jméno Hana, které je bližší původní podobě. O známé světici Anně, manželce Jáchyma a matce Panny Marie, se v evangeliích téměř nic nepíše. Přesto byla velmi uctívána už od 8. století.

Jméno **M a g d a l e n a** znamená „magdalská, (Marie) z Magdaly pocházející“. Magdala bylo městečko na břehu Genezaretského jezera. Původní aramejské slovo magdala znamenalo „věž“. Svatá Maří Magdaléna, patronka zkoušených žen a kajících se hříšníků, přišla podle evangelia sv. Lukáše do domu farizea s alabastrovou nádobkou drahocenného oleje, přistoupila zezadu k Ježíšovým nohám a rozplakala se. Slzami mu začala smáčet nohy a vlastními vlasy je utírat. Líbala je a mazala drahocenným olejem. V evangeliu není řečeno, že se jednalo o Marii Magdalskou, ale lidé ji s touto ženou často ztotožňovali. Jednoznačně šlo o Maří Magdalénu v případě, kdy se jako první setkala se zmrtvýchvstalým Kristem.

Jméno **S a l o m y n a**⁹¹ je variantou jména Salomea, biblického jména z hebr. šalóm („mír, klid“). Jde vlastně o ženskou podobu mužského jména Šalamoun, což byla významná starozákonní postava - moudrý izraelský král.

Jména řeckého původu:

Jméno **D o r o t a**, jehož domácká podoba zní Dora, je odvozené z řec. Dórothea. Existoval také i mužský tvar Dórotheos (obráceně Theodor). Jméno

---

⁹¹ Jménem Salomyna byly většinou křtěny dívky urozené. Bylo by zajímavé zjistit, jak bohatého původu byla nositelka tohoto jména, Salomyna Benková, popř. jak „dobré jméno“ měla v Jaroměřicích.

znamená „darovaná“, „boží dar“. Legenda o svaté Dorotě říká, že žila na přelomu 3. a 4. století v Malé Asii. Nechtěla se provdat za pohanského místodržícího, byla proto odsouzena ke stětí. Když ji vedli na popraviště, vzývala stále svého snoubence Ježíše Krista. Jeden z kolemjdoucích se jí vysmíval, ať prý mu její snoubenec pošle ovoce ze své zahrádky. Tu se hned zjevil anděl s košíkem ovoce. Pohan padl na kolena, uvěřil a byl sťat s Dorotou.⁹²

Jméno **K a t e ř i n a** má svůj původ v řeckém slově katharos („čistý, cudný, mravný“). Základ slova byl egyptský a znamenal „koruna“. Svatá Kateřina Sienská ze 14. století byla svatá žena, která bojovala proti schizmatu, byla velmi věřící a psala teologické náročné spisy. V Jaroměřicích existoval špitál s kaplí právě jí zasvěcenou.

Jméno latinského původu:

Prostřednictvím latiny se rozšířilo jméno **M a r k é t a**, a to ze slova margarita. Jeho základ je však orientální (patrně íránský) a znamená „perla“. Patronka tohoto jména, kterou mohli lidé období Knihy rychtářské znát, byla Markéta Skotská, jež žila v 11. století. Výjimečně se nejedná o svatou pannu, Markéta byla manželka skotského krále, s nímž měla 9 dětí, ale žila zbožným životem. V Jaroměřicích je roku 1613 zmíněn kostel sv. Markéty.

Jméno složeného původu:

Jméno **M a r y a n a** se nejčastěji hodnotí jako složenina jmen Marie a Anna, někdy se považuje i za ženskou podobu původem latinského jména Marian(us), tj. „náležející k rodu Mariů“ (asi z lat. mas, maris – „muž“). V dnešním pravopise píšeme měkké i (Mariana). Panna Maria byla matka Ježíše Krista. Obecně známý je její rozhovor s andělem, který jí zvěstoval, že počne a porodí božího syna, a její odpověď, ať se mi stane podle tvého slova.

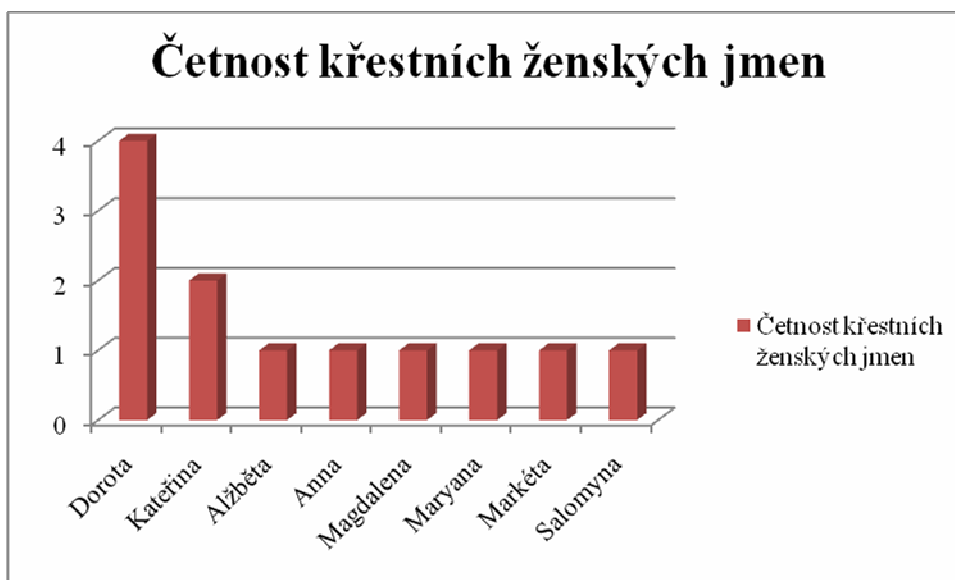
⁹² Schauber, V. - Schindler, H. M., *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1997, s. 57.

3.1.4.2. Četnost ženských křestních jmen v Knize rychtářské

Ženská jména se v mém materiálu vyskytují ve srovnání se jmény mužskými velmi sporadicky. Množství jejich výskytu je tedy spíše zajímavým ukazatelem, nemůže však vyjádřit tehdejší skutečnost.

Nejčastěji se objevovalo jméno **D o r o t a**, a to celkem čtyřikrát (D. Huňatková⁹³ 6, D. Popovská 18, D. Sedláčková 20, D. Víceňská 20), dále dvakrát **K a t e ř i n a** (K. Kovářová 5, K. Muchalová 3), a pak po jednom jména **A l ž b ě t a** (A. Procházková 20), **A n n a** (A. Huňatková), **M a g d a l e n a** (M. Soukeníková 3), **M a r y a n a** (M. Zenošická 18), **M a r k ě t a** (M. Špičková 2), **S a l o m y n a** (S. Benková 1).

Graf 7: Četnost ženských křestních jmen v Knize rychtářské

Stejně jako mužská jména uvádím i ženská bez určení přesného pořadí, navíc v tomto případě se jedná spíše o náhodu, že dotyčná, která si stěžovala nebo na ni byla učiněna stížnost, se zrovna jmenovala např. Markéta. Přesto lze vyvodit malé srovnání s dnešními častými ženskými křestními jmény (viz tabulka níže).

⁹³ Jména příjmení uvádím v podobě, jakou by měla ženská příjmení dnes. K této problematice viz níže.

Dnes	17. století
Marie	Dorota
Anna	Kateřina
Jana	Alžběta
Eva	Anna
Helena	Magdalena
Věra	Maryana
Hana	Markéta
Alena	Salomyna

Tabulka 5: Srovnání nejčastěji se vyskytujících ženských křestních jmen v současnosti a v Knize rychtářské

3.1.4.3. Pravopis ženských křestních jmen

Oproti dnešnímu pravopisu je zde Maryana zapsána s -y-, protože se jedná o jméno cizího původu.⁹⁴ Rozrůzněnost ženských křestních jmen v pravopisu je shodná s ostatními obecnými jmény; varianty proto bez komentáře uvádím v tabulce níže:

Dorota	<i>Dorotha</i> 18; <i>Dorota</i> 6
Kateřina	<i>Katheřina</i> 3; <i>Kateřina</i> 5; <i>Kateržina</i> 5; <i>Kateřina</i> 5; <i>Katheřina</i> ⁹⁵ 5; <i>Kateřjna</i> 11; <i>Kateržjna</i> 11
Alžběta	<i>Alžbieta</i> 2
Markéta	<i>Marketa</i> 2; <i>Markita</i> 2; <i>Markyta</i> 17

Tabulka 6: Pravopisné varianty ženských křestních jmen

3.2. Příjmení

Příjmení tvoří ve slovní zásobě národa zvláštní skupinu. Jsou zbavena významu slova, z něhož vznikla, a často se od něho liší pravopisem i skloňováním. Ustáleně označují svého nositele, jsou dědičná zpravidla po otci.⁹⁶ Ve starší době, kdy jméno nebylo dědičné, mohla být každá generace označována jiným příjímím (*1456 Jan Turek, syn někdy Václavuov, Chalupa řečeného*), nebo že jeden člověk mohl mít příjímí několik.⁹⁷

⁹⁴ Ve jménech cizího původu se píše -y- na místě, kde je v cizím zápisu -i-. Více k této problematice Janečková, M., *Rodná jména dětí*, Acta onomastica, roč. 47, 2006, s. 252-259.

⁹⁵ Opět se zde jasně ukazuje rozrůzněnost psaní jmen, resp. slov, kdy v textu č. 5 najdeme čtyři různé varianty pravopisu, což může být překvapivé, protože text vznikl při jednom zápisu čili bez přerušení.

⁹⁶ Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 7.

⁹⁷ Tamtéž, s. 8. V Knize rychtářské se objevují příjímí hned dvě: např. Jan Mlynář Hradištný 14/1. Jinak psaní celého typu jména s místním názvem (např. Mikuláš Dačický z Heslova) nebylo

S růstem počtu obyvatelstva postupně vyvstala potřeba k poměrně malému množství církevních jmen dále rozlišovat jednotlivé osoby. Proto se již od 13. století objevovala různá označení osob podle původu (*Skalský, Horský, Zlesák*), zaměstnání (*Sedlák, Mlynář, Kovář*), podle jména otce (*Jančák, Jiroušek, Davídek*) nebo matčina (*Mařák*), podle vlastností tělesných (*Hlava, Kolenatý, Malý*) nebo duševních (*Mudra, Zkoumal*), podle zvířat a rostlin (*Sýkora, Jedlička*), popř. se v hojně míře vytvářely domácké podoby jmen (*Bárta, Martínek, Vašíček*), svědčící o starobylosti a velké oblibě některých křestních jmen. Tato rozmanitá rodová příjímí se postupně měnila v dědičná příjmení.⁹⁸

Význam příjmení lze zkoumat ze slovníků starého jazyka nebo z knih kulturněhistorických. Někdy je zapotřebí až etymologický rozbor. Při průzkumu příjmení je velmi důležitá i etiologie, tj. objevování příčin a důvodů, jež vedly ke vzniku určitého příjmení, proč to které slovo se stalo něčí přezdívkou nebo proč z něho vzniklo příjímí, přízvisko. K etiologickému zkoumání je nezbytné znát život a práci těch pokolení, za jejichž života příslušné příjímí nebo příjmení vzniklo.⁹⁹ Právě doba 17. století se nachází v období před-konvečním, kdy příjímí měla rozlišovací funkci od ostatních osob, které nesly stejné jméno křestní, ale nebyla nutná, ustálená a závazná.

Faktorem, který nelze zanedbat, je neustálenost grafické podoby jazyka, i komolení jmen, dané neporozuměním jejich etymologii, přeslechnutím či špatným čtením, někdy hraje roli i snaha po jejich „zušlechtování“. Lidé často negramotní nevěděli, jak se jejich jméno píše, a jednotliví písaři mohli mít odlišný způsob zápisu.¹⁰⁰ Proto příslušníci jedné rodiny mohli být v matrice zapsáni různě.¹⁰¹

---

výjimkou. V odborné historické literatuře se příjmení odvozená od řemesel píše s malým počátečním písmenem. Jedná se ovšem o součást jména, tudíž se přikláním k psaní velkého počátečního písmene (pokud není v textech Knihy rychtářské uvedeno malé).

⁹⁸ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985, s. 19. Tento proces byl dokončen v roce 1780 za Josefa II., kdy se oficiálním označením občana stalo jméno a příjmení. Tehdy dostali svá příjmení i bezzemci a čeledí. To té doby to byla výsada šlechty, později také měšťanů a svobodných sedláků; srov. Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 9.

⁹⁹ Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 9-10.

¹⁰⁰ To lze zřetelně pozorovat v analyzovaném materiálu, a to nejen u příjímí, ale také u křestních jmen (viz výše). K různé grafické i tvarové podobě příjímí viz níže.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 9-10.

3.2.1. Klasifikace příjmení podle původu

Některá příjmení¹⁰² mají zřejmý původ, u jiných je jejich původ stěží poznatelný. Každé příjmení Knihy rychtářské pochází z určité charakteristiky dané osoby. Touto vlastností se lidé vzájemně odlišovali. Věnujme se nejprve příjmením, jejichž původ je zřejmý, resp. která pocházejí z českých slov.

3.2.1.1. Příjmení ze slov českého původu¹⁰³

Novost osoby

Prvním a výrazným rozlišovacím znakem člověka byla právě jeho novost (proto je dnes nejčastějším příjmení Novák). Z našeho materiálu sem lze zařadit příjmení **N o v o t n e j** 5.

Společenský status

Dalším výrazným rozlišujícím rysem bylo společenské postavení označovaného člověka, dané např. vztahem k vrchnosti. Od poddaných, kteří tvořili většinu vesnice, se lišil svobodník: dostal příjmení **S w o b o d a** 15, 17, 19. Stejně výrazně se od člověka ze vsi, ze selské usedlosti, lišil člověk ze dvora, Dvořák, na Moravě toto příjmení bylo synonymem příjmení Svoboda. Označovalo svobodného sedláka poddaného přímo králi.

Osobní jméno

Často se nová příjmení tvořila od jmen osob. Příjmení **A b r a h á m ů** , které je zde užito ve tvaru *Abrahamowjho* 13, může značit příjmení, ale také přivlastňovací adjektivum, což nevylučuje funkci „předreformního“ příjmení (o reformě viz výše).

Příjmení **B e n k o v á** ¹⁰⁴ 1, bylo s největší pravděpodobností odvozeno od slova Ben, které vzniklo z osobního jména Benedikt, což znamená blahoslavený, požehnaný, nebo ze jména Benjamin = milovaný syn.

---

¹⁰² Ve výkladu o příjmeních bude užíván pojem příjmení, ale s vědomím, že se jedná spíše o rodové příjmení nebo přízvisko, které není ustálené.

¹⁰³ V této kapitole vycházím z publikace: Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 10 an. Pokud je použita jiná literatura, uvádím ji v poznámce pod čarou.

¹⁰⁴ A. Plichta používá formu tohoto příjmení: Beňková. Vzhledem k tomu, že příjmení Maňka je odvozeno od apelativa man a příjmení Benková od jména Ben, lze také hlásku n měkčit. Přidržíím se

Jednoznačně určitelné je příjmení **J a n ě ů** 10, odvozené příponou od osobního jména Jan. Od tohoto jména existuje mnoho utvořených variant: Janča, Jančík, Janče aj.

Podobně jako výše uvedená příjmení Abrahám nebo Jančů mohlo být užíváno v tehdejší době příjmení **K r y š t o f ů** (zde ve formě *Krystoffowýho* 7).

Příjmení **M a t o u š k ů** 8 je odvozeno od osobního jména Matouš, a to z jeho deminutivní formy.

Bezpečně lze určit také původ příjmení **P a u l ů** 13, které je odvozeno ze jména Paul (něm. a latinská podoba osobního jména Pavel = malý). Také toto příjmení může mít různé tvary: Paulas, Paulát, Paulín.

Příjmení **T o m a n ů** 9 je odvozeno od jména Toman, což je domácká podoba křestního jména Tomáš.

Z domácké podoby propria Ondřej je odvozené příjmení **V o n d r a** 4.

Jména věcí a obecná jména

Silnou skupinu příjmení také tvoří slova motivovaná jmény věcí a obecnými jmény. Příjmení **B o c h n i č k ů** 4 je zřejmě odvozeno od substantiva bochník.

Příjmení **H a g e k** 17, které je i dnes velmi časté, je od původu apelativum háj, což znamená listnatý lesík, hájený les. Toto příjmení mohlo být ovšem přejato přímo z obecného jména hájek („pastýř koní“).

Podobně příjmení **K o š i n k a** ¹⁰⁵ 3 může být řazeno k příjmením odvozeným z osobních jmen začínajících skupinou Ko- nebo od jako příjmení Košák, které je zhrubělým jménem obyvatelským podle obce Košov z Lomnice nad Popelkou nebo Košovice u Votic. Může se také jednat o derivát apelativa košák (= proutěný úl). Varianty takto odvozeného příjmení by zněly takto: Košan, Košat, Košnar aj. Příjmení Košinka ovšem nejspíše pochází z názvu předmětu

---

ovšem formy, která je uvedena v Knize rychtářské. Na s. 250 uvádí Plichta mužský tvar tohoto příjmení, a to Beňkŭ; Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*, Arca JiMfa, Třebíč, 1997, s. 153 a 250. Tvar Benkowa ovšem nevylučuje také mužskou podobu Benka, Benk, resp. Benke. Podobu německy znějící také uvádí J. Beneš jako příjmení odvozené z místního jména na území Bavorska, a to Benk; Beneš, J., *Německá příjmení u Čechů*, 1. svazek, UJEP, Ústí nad Labem 1998, s. 208.

¹⁰⁵ A. Plichta uvádí toto jméno jako Kašinka. Jak bylo výše řečeno, vzhledem k jeho výskytu v textech Knihy rychtářské lze jeho pravopis považovat za mylný; Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*, Arca JiMfa, Třebíč, 1997, s. 482.

košíinka, což znamená pletené náčiní nebo korbu do vozu, aby nevypadaly drobné věci.¹⁰⁶

Také příjmení **K o s t k a** 5, 6; **K ř e m ý n e k** 14 nebo **K ř í ž** 15 mají zcela jasnou etymologii.

Příjmení **K r a t o c h v í l** 7, 12 je současným 31. nejčastěji používaným příjmením. Obecné slovo kratochvíle znamená zábava. Toto příjmení je ovšem utvořeno z přídavného jména kratochvilný (= zábavný). Mezi další varianty tohoto příjmení patří Kratochvil, Kratochvila, Kratochvíla nebo Kratochvíle.

Příjmení **M a ň k a** 16 je nejspíše variantou příjmení Man, které vzniklo od apelativa man = vazal, leník, nebo z něm. Mann = muž. Další varianty tohoto jména jsou: Mana, Manák, Maňkoš aj. Jinou možností, jak zdůvodnit vznik tohoto příjmení, je podobně jako příjmení Maňák, které je odvozeno od slov začínajících skupinou Ma- s příponou -ň (srov. Mand'ák z Manda = Magdalena) nebo od Mánek, což je zdobné osobní jméno Emanuel, z hebr. Immánú él = Bůh s námi.

Příjmení **M u c h a l a** 3 může být variantou příjmení Mucha, které vzniklo z nářečního apelativa mucha (= moucha). Další varianty tohoto příjmení jsou Muchin, Muchka, Muchna.

Mezi příjmení, jejichž původ nelze jednoznačně objasnit, patří **P l a ň a v a** 16, 20. Toto příjmení lze odvodit z častých místních jmen Pláň, Planá, Plaňany nebo též místního jména Plánice. Takovéto názvy obcí se ale poblíž Jaroměřic nevyskytují. Možným základovým slovem by pak mohlo být apelativum plánička, planá hrušeň.

Příjmení **S m r t k a** 16 je odvozeno od apelativa smrt, přeneseně kostlivec (užívalo se jako přezdívka hubenému člověku).

Etymologicky průhledná jsou také příjmení **Š p i č k a** 2 a **Z á h o n e k** 4. Špička může ovšem být odvozeno také od apelativa linduška lesní, jehož je špička nářeční podobou. Etymologický slovník uvádí také možný význam, odvozený z němčiny, který znamená mírnou opilost.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Slovo košíinka je dovozeno od slova košina, jehož variantou je košatina, něm. Wagenkorb, Wagenflechte (Jung.).

¹⁰⁷ Machek, V., *Etymologický slovník jazyka českého*, NLN, Praha 1997, s. 621.

Charakteristická vlastnost

Jindy mohlo být základovým slovem přídavné jméno; nejčastěji se jedná o výrazné vlastnosti osobnosti. Příjmení **Č e r n o h l á v e k** 4, 5 označuje člověka, který měl velmi tmavé vlasy.¹⁰⁸

Tímto způsobem je odvozeno také příjmení **H u ň a t k a** 6, 9, a to z adjektiva huňatý, což mohla být také přezdívka člověka s bohatými vlasy. Jiné podoby tohoto slovtvorného způsobu jsou Huňák, Huňát nebo Huňatý. V případě Knihy rychtářské jde ovšem o dvojí přejetí. Huňatka se totiž nazýval mlýn nedaleko Jaroměřic a Martin Huňatka zřejmě dostal příjmení podle tohoto mlýna, který nejspíše spravoval.

Lidské vlastnosti označují příjmení **P o k o r n ý** 19 a **R y š a v ý** 7. Příjmení **S u c h á n e k** 3 je odvozeno od příd. jména suchý, těž hubený - suchá větev, suchý - hubený člověk, těž vřed. Jeho variantami může být např. Suchna, Sucharda, Suchyňa.

Příjmení **T v r d o č e l** 1 pochází z adjektiva tvrdý. Zřejmě se jednalo o tvrdohlavého člověka. Zajímavé může být zjištění, že dříve se k označení této vlastnosti užívalo přirovnání s čelem.

Charakteristická činnost

České přezdívkové jméno odvozené z činnosti, typické pro danou osobu, je příjmení **V ř e š t á k ů** 4. V příručce Naše příjmení se vyskytuje pouze tvar Vřešťál, a to jako odvozené jméno od slovesa vřeštět. Nepochybně se jedná o totéž přejetí.

Z přičestí slovesa pochází jediné příjmení, které označuje určitou činnost, a to **W y s k o č i l** 1, 19.

Řemeslo

Podle názvů řemesel jsou odvozena tato příjmení: **B e d n á ř** 1, **K o l á ř** 9, **K o v á ř** 5, **K r a m á ř ů** 15, **P e k a ř** 1, **P e r n i k á ř** 12, **S o u k e n í k** 3, 10, **S e d l á č e k** 20 / **S e d l á č k ů** 17, **Š v e c** 13.¹⁰⁹

¹⁰⁸D. Modalnová takovéto příjmení (ani jiné jemu podobné) neuvádí. Jeho význam je ovšem zřejmý; Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004.

¹⁰⁹Od 1. pádu příjmení Švec se další pády tvoří jako dnešní apelativa: *Sfewce* 13/21, což pouze potvrzuje dosavadní zjištění o původu příjmení obecně.

Méně zřetelné je příjímí **P r o c h á z k a** 20, přestože je v dnešní době velmi časté. Odvozuje se od apelativa procházka a přeneseně řezník (protože procházel vesnicemi za nákupem dobytka, též vandrovní tovaryš, zahaleč).

Příjmení **T r u b a č** 1 je zřejmě odvozeno apelativem trubač, tzn., kdo hraje na trubku, hlasatel, kdo vyráběl trubky; podle domovního znamení, další varianty: Trubáček, Trubačík, Trubák aj.

Místní nebo pomístní název

Častá jsou také příjmení utvořená ze jmen obcí nebo pomístních názvů,¹¹⁰ pak jde od původu o adjektivum. Takto vzniklo příjímí **B l a t e n s k ý** 2, které může mít několik základových slov označujících jména míst, např. Blatnou, jak se domnívá D. Moldanová. Nejbližší obec tohoto jména leží až 60 km od Jaroměřic na jih od Brna. V tomto případě nemůžeme ovšem vyloučit i jiné (a vzdálenější) obce s tímto názvem, protože podle jiné literatury byl Šimon Blatenský učitelem a mohl se tedy narodit kdekoliv v českých zemích. Jiné východisko nabízí L. Hosák,¹¹¹ jenž uvádí obec s podobným názvem, a to Blatnici¹¹², která je vzdálena 5 km východně od Mor. Budějovic a byla součástí jaroměřického panství. Tento výklad by možná také objasnil, proč je příjímí Šimona Blatenského v některých případech psáno jako Blatnenský.¹¹³

Další příjmení z Knihy rychtářské, **B l í ž k o v s k ý** 13 bylo původně příjímí zřejmě odvozené od městyse Blížkovic, které se dodnes nacházejí 17 km na jih od Jaroměřic a náležely k panství královského města Znojma. Od roku 1498 byly městečkem.

Příjmení **D o m a m i l s k ý** 13 pochází z místního jména Domamil, obce vzdálené 18 km od Jaroměřic. Cesta z Jaroměřic do této vsi vede přes Moravské Budějovice.

---

¹¹⁰ Zde nelze navázat na žádnou obecnou literaturu, protože příjmení ještě nebyla ustálena a užívala se přízviska odvozená od pomístních jmen v dané oblasti.

¹¹¹ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*, Academia, Praha 1970, s. 75-76.

¹¹²V. Nekuda uvádí dokonce osadu jménem Blatná, která se nacházela nedaleko Lesonic, o níž je poslední zmínka roku 1660: roku 1669 byla „zcela zpustlá a velikým lesem porostlá.“ Nekuda, V., *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*, Krajské nakladatelství, Brno 1961, s. 138.

¹¹³ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*, Academia, Praha 1970, s. 75-76. A. Plichta Šimona Blatenského dokonce označuje jako Blatnický, ale je zřejmé, že jde o tutéž osobu; Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*, Arca JiMfa, Třebíč 1994, s. 481-2.

Příjmení **H r a d i š t n ý** 14 je odvozené ze samoty nedaleko Jaroměřic, zvané Hradištný mlýn.¹¹⁴ Jinou variantu nabízí Hosák v podobě místního jména Hradiště, které leželo na Jemnicku, jedná se o hrad u Louky.¹¹⁵ Vzhledem k tomu, že Hradištný mlýn na řece Rokytce dodnes existuje, považují za základové slovo, resp. místo název tohoto mlýna.

Od obce Lipnice, dříve samostatné obce, dnes součásti obce Markvarec na západ od Dačic, je zřejmě odvozeno příjmení **L y p n i c k ý** 3. Nelze ovšem vyloučit, že dané příjmení je odvozeno od mnohem bližší obce, kterou je Lipník, téměř 8 km vzdálený od Jaroměřic, jenž náležel k panství Myslibořice. (Překážkou tohoto výkladu může být tvar adjektiva, utvořený od názvu této obce, které zní lipenský.¹¹⁶)

Příjmení **N o v o b e n á t s k ý** 2 pochází logicky od Nových Benátek, které se ovšem u L. Hosáka neobjevují. Ani samotný název Benátky se v okolí Jaroměřic také nevyskytuje. Nejbližší jsou Benátky u Šternberka, Příbora a Lipníka nad Bečvou, popř. zaniklá obec mezi Protivanovem a Bukovou.¹¹⁷ Pokud tedy jeho rodina nepocházela z tak vzdálených míst, zůstává původ tohoto příjmení neznámý.

Příjmení **P o p o v s k ý** 18 je nejspíše odvozeno od Popovic, obce, která leží necelé 3 km od Jaroměřic.¹¹⁸

Náročnější bylo určit příjmení **R á j s k e j** 4, které pochází z místního jména Rájov, Ráj. Podle současného názvu ulice v Jaroměřicích, zvané V Ráji se lze domnívat, že toto příjmení je odvozeno od dřívějšího předměstí Jaroměřic.¹¹⁹

Příjmení **S k o u t e c k e j** 15 může pocházet od apelativa kout, význam tohoto příjmení by pak byl „z koutu“. Více pravděpodobné ovšem je, že dotyčný pocházel z Koutů, vsi vzdálené 30 km od Jaroměřic směrem přes Třebíč.

---

¹¹⁴ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*, Academia, Praha 1970, s. 346.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 295.

¹¹⁶ Naopak pravdou je, že tehdejší lidé se příliš neohlíželi na gramatická pravidla jazyka při tvoření adjektiv od místních jmen. Vidět je to např. u příjmení Vícenský, které je odvozeno od obce Vícenice (viz níže), nebo u již zmíněného Šimona Blatenského, jehož jméno zřejmě pochází od obce zvané Blatnice.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 60.

¹¹⁸ Obcí tohoto názvu je nepřeberné množství, vybrala jsem tu nejbližší, u níž předpokládám největší pravděpodobnost odvození.

¹¹⁹ Toto místo je také zmiňováno v Obrázcích z Jaroměřicka, a to v souvislosti s pověstí o dceři ovčáka Zemušce, s níž její otec bydlel v čtvrti zvané V Ráji; Obrázky z Jaroměřicka I. (ed. Antonín Ondříček), Krajské nakladatelství, Havlíčkův Brod 1956.

Jasný původ má příjmení **T ř e b i c k ý** 8, jenž pochází z názvu města Třebíče, vzdálené 15 km. Také L. Hosák uvádí adjektivum k tomuto místnímu jménu, a to shodně třebický.¹²⁰

Příjmení **V í c e n s k ý** 20 má základ v názvu Vícenice, což je obec, vzdálená 7 km od Jaroměřic,¹²¹ jež náležela k panství Jaroměřic. Správný tvar takto odvozeného příjmení by měl znít „Vícenický“, ale kratší tvar lze v rámci jazyka považovat za ekonomičtější, zvláště při zachování srozumitelnosti daného přízviska (také L. Hosák uvádí tvar víceňský/víceňcký).¹²²

Příjmí **Z e n o š i c k ý** 18 by mělo být odvozeno od *Zenošic, ale o existenci této obce nebo usedlosti jsem žádné informace dosud neobjevila.

Jméno zvířete

Etymologicky jednoznačná jsou také příjmení podle názvů zvířat. Mezi takto vzniklými příjmeními mají jasnou etymologii tato: **J e l í n k ů** 15, **J e ž e k** 7, **Š p a č e k** 3, **V l a š t o v i č k a** 5 a **V o l e k** 12.

3.2.1.2. Příjmení utvořená ze slov cizích

Ze slov latinských

Z latiny je odvozeno pouze příjmení **N y g r ý n** 8, utvořené z lat. adjektiva niger („černý“). Slovník nabízí také různé pravopisné způsoby: Nigrin, Nigrín, Nykrín, Nykrýn. Toto příjmení je také známé ze spojení z roku 1578: „*Jiří Černý jinak Nygrin impresor*“.

Podobný jazykový původ má příjmení **W l a c h** 19, které může pocházet z národního jména románských národů (původně tedy z jazyka z latiny odvozeného), zejm. Italů, nebo z apelativa vlach - zedník (*1613 stavěl Václav Procházka vlach*).

---

¹²⁰ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*, Academia, Praha 1970, s. 611-613.

¹²¹ Na okrese Třebíč se nachází ještě jedna obec s tímto názvem, pro svou vzdálenost (nedaleko Náměště nad Oslavou) ji neberu v úvahu.

¹²² Tamtéž, s. 702.

Ze slov německých

V rámci menší skupiny příjmení, která jsou odvozena ze slov cizích, dominuje němčina. Z německého jazyka pochází velké množství příjmení.

Mezi příjmení odvozená z **německých apelativ** patří příjmení ***C y ň k**, popř. Cyněk nebo také Cyňků. V textu vyskytuje pouze ve tvaru *Cyňka* 14. Slovník D. Moldanové nabízí dvě pravopisné varianty, a to Cink nebo Cynk, které vznikly z apelativa cink (ze střhn. zinke „špička, vrub“; snad žertovné pojmenování pro nosatého člověka; „pětka na kostce“ – dle Lutterera znamená „hrot, špice,“ asi podle bydliště na vrcholu¹²³; „zákal na oku,“ ale také hudební nástroj „roh“).¹²⁴ Příjmení **H e r k s e l** 16 pochází nejspíše z osobního jména germánského původu počínajících nebo končících her „pán, muž“. V publikaci *Naše příjmení* není opět uvedeno, ale z uvedených variant (Heralt, Herbert, Herbort) nebo ze stč. citoslovce hera = ach (Heráček, Herák, Hereš) lze usoudit, že příjmení patří do tohoto slovotvorného svazku. D. Moldanová uvádí ještě dvě možnosti, které by přicházely v úvahu, a to příjmení Herloš, snad z německého Herrlos „bez pána“, popř. ze jména Heřt, které vyšlo ze stč. apelativa heršt „primas, představený“. Podle Beneše příjmení Herksel pochází z něm. Herrgeselle > Hergesell > Hergsel > Herksel¹²⁵, což vyjadřuje označení vojenských osob nebo znamenalo „spoluúčastník válečné výpravy“.¹²⁶ Příjmení **K s e l í k** 18, je ze stejného základu Geselle („tovaryš, chasník, druh, pomahač, kamarád“)¹²⁷ a má navíc českou příponu -ík. Z Geselle je i příjmení Gzel.

Od **německého adjektiva** je zřejmě odvozeno příjmení **A j z y k** 16, které se v literatuře nevyskytuje. Může pocházet z apelativního základu něm. slova eisig s příponou -ig „ledový, studený, mrazivý“, ale může být i zkomolené.

Jedno příjmení je také odvozeno od **německého vlastního jména**, a to příjmení - **H a n z a l a** 6, které zřejmě patří do skupiny jmen odvozených od

¹²³ Beneš, J., *Německá příjmení u Čechů*, 1. sv., UJEP, Ústí nad Labem 1998, s. 325.

¹²⁴ Tamtéž, s. 321; Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 37.

¹²⁵ Zde došlo k redukci hlásky -e-; Beneš, J., *Německá příjmení u Čechů*, 1. sv., UJEP, Ústí nad Labem 1998, s. 117.

¹²⁶ Tamtéž, s. 254.

¹²⁷ Boková, H. - Spáčilová, L., *Stručný novohornoněmecký glosář*, UPOL, Olomouc 2003, s. 187.

domácké podoby osobního jména Johannes, k nimž patří Hanzák, Hanzal, Hanzálek aj.¹²⁸

Velmi vzácně se vyskytující příjmení **L y f f l a n d e r** 11 je také něm. původu, a to **z obyvatelského jména**; znamená vlastně „obyvatel Livonska“ (část Polska a část Litvy), Livonsko je německy psáno Livland, popř. Lifland.¹²⁹

Od **německého místního jména** je odvozeno příjmení **M í š e n s k ý** 16 (od Míšně)¹³⁰.

3.2.1.3. Příjmení sporného původu

Z **německého znění místního jména** pochází příjmení **K o d o u r** 3, a to nejspíše z něm. Kodauer.¹³¹ Toto příjmení zřejmě vyšlo z německé podoby českého místního jména Chodov, resp. Chodau u Lokte (výslovnost Kodau) a Kodauer je potom obyvatel Chodova s něm. příponou -er. D. Moldanová nabízí skupinu slov odvozených od **vlastního jména** Nikodém („vítězství lidu“), jako jsou Kodar, Koder, Kodera aj., popř. je odvozeno od jména Gottfried („boží mír“), nebo z místního jména Kadov u Moravského Krumlova (něm. Kodau). Takto vznikla příjmení podobná tomu z Knihy rychtářské: Kodras, Kodrla, Kodrles.

Přehled tvoření příjmení (bez ohledu na jeho jazykový původ) obsahuje následující tabulka. Příjmení Kodour je zde uvedeno dvakrát, a to mezi osobními i místními jmény.

---

¹²⁸ Výslovně v Moldanové uvedeno není, toto příjmení neuvádí ani J. Beneš, ale podle různých variant lze do této skupiny příjmení Hanzala také zařadit; Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 60 a Beneš, J., *Německá příjmení u Čechů*, UJEP, Ústí nad Labem 1998, s. 197.

¹²⁹ Za tuto informaci děkuji paní doc. PhDr. Marii Janečkové, Csc. a panu prof. PhDr. Václavu Bokovi, Csc.

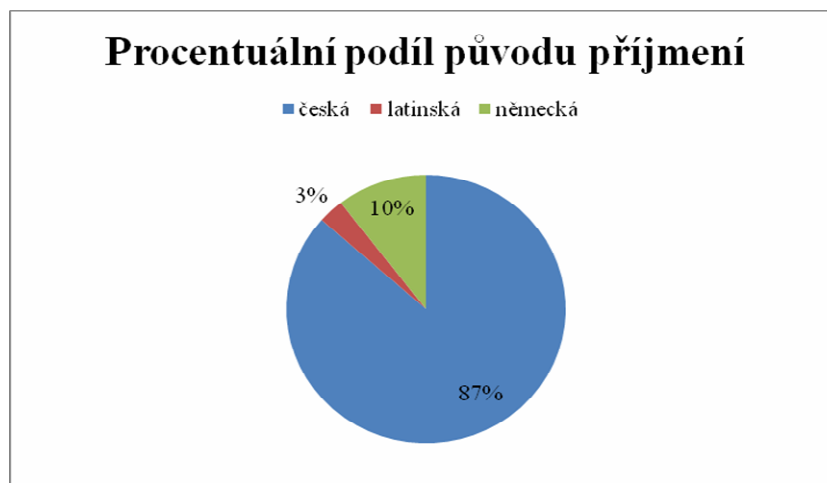
¹³⁰ Beneš, J., *Německá příjmení u Čechů*, UJEP, Ústí nad Labem 1998, s. 98.

¹³¹ Tamtéž, s. 214.

Slova obecná (motivující)	Vlastní jména (motivovaná)
novost	Novotný
společenský status	Svoboda
osobní jména	Abrahámů, *Benků, ¹³² Hanzala, Jančů, Kodaur, Kryštofů, Matoušků, Paulů, Tomanů, Vondra
obecná jména	Bochničků, *Cyňk, Hájek, Herksel, Kostka, Košíka, Kratochvíl, Křemýnek, Křížů, Kselík, Maňka, Muchala, Smrtka, Špička, Záhonek
vlastnost osoby	Ajzyk, Černohlávek, Huňatka, Nygrýn, Pokorný, Ryšavý, Suchánek, Tvrdočel
charakteristická činnost	Vřeštáků, Vyskočil
řemesla	Bednář, Kolář, Kovář, Kramářů, Pekař, Pernikář, Procházka, Soukeník, Sedláček/Sedláčků, Švec, Trubač
místní název	Blatenký, Blížkovský, Domamilský, Hradištný, Kodour, Lypnický, Míšenský, Novobenátský, Plaňava, Popovský, Rájskej, Třebický, Vícenský, Zenošický
obyvatelské jméno	Lyfflander, Vlach
zvířata	Jelínků, Ježek, Špaček, Vlaštovička, Volek

Tabulka 7: Přehled tvoření příjmení

Následující graf ukazuje poměr českého, německého a latinského (a románského) původu příjmení v textech *Knihy rychtářské*. Příjmení Míšenský je zde řazeno mezi česká, protože Míšeň je český název pro německé město. Podobně příjmení Kodour je zařazeno mezi německá příjmení, protože se jedná o německý název českého místního jména.

Graf 8: Procentuální rozložení příjmení *Knihy rychtářské* podle původu

¹³² *Takto označována jména, která se v textech *Knihy rychtářské* nevyskytují v prvním pádě, proto je zde pro určitou přehlednost užito domnělého 1. pádu. U jmen zřejmých hvězdička není (např. Maňky – Maňka).

3.2.2. Úskalí při analýze příjmení

Vzhledem k malému výskytu příjmení v textech Knihy rychtářské nebudeme příjmení podrobovat frekventativní analýze jako jména osobní.

O ženských tvarech příjmení navíc nemůže být řeč, protože kromě výše analyzovaného tvaru *Benkowa* 1 jsou ženy v Knize rychtářské označovány pouze vlastním křestním jménem a dále přízviskem „manželka...“ s poznámkou, či manželka to je: *Manzielku Marketu Manžela Girzika Sfpiczky* 2/8; *NaMiftě Manželky fwé Magdaleny Na Matěge Muchalu a Manželku gehu Katherzinu* 3/3-4; *Kateřina Manželka Walentina Kowárže* 5/1-2). Co se týče Salomeny Benkové, odborná literatura ji uvádí ve 20. letech jako vdovu. To může být zřejmě důvodem, proč není uvedena jako „manželka“. Teoreticky by mohla být uvedena jako „manželka, resp. vdova po zesnulém...“, ale úzus v Jaroměřicích byl nejspíše jiný. Navíc asi nebylo příjemné stále připomínat mrtvého manžela, zvláště v případě, kdy neměla ještě vysoký věk a mohla se znovu vdát. Důvodem uvedení jejího příjmení navíc mohl být zvyk (který se držel spíše na venkově), a to, že žena mohla být po smrti manžela hlavou usedlosti.¹³³

Viditelným jevem může být to, že v Knize rychtářské se nevyskytlo ani jednou nejčastější dnešní příjmení Novák. Druhé příjmení Svoboda se už ale v našem materiálu objevuje, podobně třetí dnešní příjmení Novotný zde můžeme také nalézt. Naopak velké množství dalších příjmení, která se objevují v Knize rychtářské, se vyskytuje často i dnes: Černý, Procházka, Pokorný, Hájek, Jelínek, Sedláček nebo Kolář.¹³⁴

Neustálenost příjmení velmi komplikuje jakýkoli pokus o zobecnění. Typickým příkladem příjmí této doby je *Tomanu* 9/9, 13/22, kde mohlo přivlastňovací adjektivum Tomanův současně vyjadřovat příjmení osoby. Staršího Tomana, resp. Tomáše mohli nazvat pouze jeho křestním jménem a mladšího křestním jménem jeho vlastním i jménem jeho otce: *MathaufS Tomanu* 9/9; *Mathauffe Tomanowjho* 13/22. Z těchto dvou spojení, která se v Knize rychtářské objevila, považují pro analýzu a zařazení jméno Tomanů za příjmení. Podobně tvar Kryštofovýho: *Jana Krystopfoweho* 2/7; *yana Krystoffowýho* 7/15-16. Také zde může jít o křestní jméno jeho otce.

¹³³ K tomu více viz výše o životě barokního člověka.

¹³⁴ Srovnáváno s tabulkou nejčastějších českých příjmení; Moldanová, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004, s. 11.

Nejasnosti se objevily u další osoby, *Jan Mlynařz hradiffſtny* 14/1, u jejíž jména nebylo zřejmé, která z komponent danou osobu popisující, je vlastně hledané příjmení. Mohlo to být totiž jak Mlynář tak Hradištný. Nápověda v psaní velkého písmene u vlastního jména se nakonec ukázala jako matoucí, protože z kontextu jasně vyplývá, že příjmení je hradištný, a to podle toho, že hned za jménem jiné osoby je jiné jméno a i zde je mlynář (doslova: *Thowaryſ Adama Mljnařze Pŕigmeni Křemýnka* 14/1-2).

Také s příjmeními bylo nutno pracovat v dnešní pravopisné i hláskové a tvarové podobě, protože se v těchto aspektech někdy velmi lišila, např. příjmení Lipnický se v Knize rychtářské objevilo v několika variantách: *Lypniczkj* 3/16; *lyPniczky* 4/20; *liPniczkyho* 5/12; *liPniczkjho* 6/9; *LyPnicfkyho* 11/4.

Různý zápis příjmení se také týkal Šimona Blatenského, resp. Blatnenského. Jedná se o téhož člověka. Varianty jsou dané nejspíše způsobem odvození příjmení od místního jména Blatnice.¹³⁵

3.3. Místní jména

Jména míst se v Knize rychtářské objevují spíše v rámci příjmení. Ostatní budou popsána v této kapitole.

Adjektivum **č e s k ý** (*Czeſkych* 9/21) je odvozeno od názvu českého národa.

Zřejmě nejčastěji se vyskytující místní jméno jsou **J a r o m ě ř i c e n a d R o k y t n o u**: 2. p. Jaroměřic nad Rokytinou, 3. p. Jaroměřicím i Jaroměřicům, 7. p. Jaroměřicemi, adjektivum zní (rokytensko) jaroměřický.¹³⁶ Jeho tvarová podoba se samozřejmě vyvíjela. Nejstarší dochovaný tvar tohoto města je *Jermiric* (z roku 1329). Další podoby tohoto místního jména se více či méně podobají dnešní formě: *Jermericz* (1393), *in oppido Jaromierzicz* (1464), *děkanovi z kraje jaromirskeho* (1519), *Jaromierzicze* (1528) a *Iaromeritz* (1633). Záleží samozřejmě na jazyce, ve kterém je toto místní jméno použito. Tvar z roku 1422, *Jermeric* vznikl z českého Jaroměřice. Jméno tohoto města bývá odvozováno od domnělého úředního knížete jemnického Jaromíra,¹³⁷ jehož existence je však pochybná. Místní jméno s příponou -ice k obecnému jménu

¹³⁵ Více k této problematice viz kapitolu o grafické podobě Knihy rychtářské.

¹³⁶ Polívková, A., *Naše místní jména a jak jich užívat*, Academia, Praha 1985.

¹³⁷ Tohoto výkladu se přidržel F. Míča ve své opeře O původu Jaroměřic.

Jaroměr, složenému z jaro- „tvrdý, pevný“ a -měr, mladší varianty k -mir značí ves lidí Jaromírových, Jaroměrových.¹³⁸

Překvapivé je, že pravopisná podoba tohoto místního jména je více než nahodilá. Různorodost v zápise se projevuje jak v hlásce -ie-/-ě- (*Jaromierzicznych* 7/16, *Jaroměrżycznych* 9/24), tak v zápise hlásky ř (rř: *Jaroměrżjczce* 10/27, 11/18; řž: *Jaroměrżycznych* 9/24; řž: *Jaroměrżiczke* 8/28; rz: *Jaromierzicznych* 7/16). V tomto případě lze totiž předpokládat, že u názvu městyse, kde písaři žili, bude jeho pravopis ustálen.

V našem textu se vyskytuje také místní jméno **K r á l o v e c** (ve tvaru *kralowcze* 7/3). Jedinou zmínku o existenci toho místního jména, resp. fyzické přítomnosti osady nebo samoty přináší A. Plichta, který uvádí, že Gerhart Questenberg koupil v roce 1637 od Jiřího Falkenhahna z Glošku ves Příštpo s dvorem, ovčírnu, ovocnou a kuchyňskou zahradou, novým rybníkem a mlýnem Královec. Odtud tedy pochází dotýčný z Knihy rychtářské.¹³⁹

V analyzovaném materiálu se objevuje v různých tvarech adjektivum **m o r a v s k ý**, odvozené od místního jména Morava: *morawfkeho* 8/28; *Moraw[ŕkych]* 13/19, 16/14; *Mor[awŕkych]* 17/16; *M.[orawŕkych]* 18/21. Jméno Morava, něm. March patří mezi staroevropská hydronyma indoevropského původu s významem „voda“, pak „řeka, tok, močál“. Bylo dáno již před keltským obyvatelstvem dolnímu toku řeky. Základem je ide. kořen *mar- „voda“/ *mor- „voda, moře“, srov. lat. mare „moře“, lit. mareis. V literatuře stále nepanuje shoda, zda slovanské jméno Morava vzniklo vývojem domácím, tj. v jednotlivých slovanských jazycích, nebo bylo přejato z jazyků germánských: Maraha → slovan. Morava; germ. -aha upraveno velmi záhy na slovan. -ava, a tento element se stal typickou slovanskou hydronymní příponou.¹⁴⁰ Od řeky pak získalo název celé území.

Jeden „aktér Knihy rychtářské“ pocházel ze vsi jménem **P o p o v i c e** (*Spopowicz* 17/18) vzdálené 6, 5 km od Moravských Budějovic, která je dnes součástí města Jaroměrice. V dřívějším pravopisu (a německé podobě) se vyskytovalo zdvojené p: Poppowitz. V ostatních případech, které uvádí L. Hosák,

¹³⁸ Hosák, L. – Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I (A-L)*, Academia, Praha 1970, s. 346.

¹³⁹ Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytou a okolí*, Arca JiMfa, Třebíč, 1997, s. 259.

¹⁴⁰ Hosák, L., - Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II (M-Ž)*, Academia, Praha 1980, s. 93.

je tvar vždy shodný bez ohledu na dobu. Dodnes se jako adj. místní používá tvar popovský (shodně s Knihou rychtářskou; ne tedy popovický).¹⁴¹

3.4. Slova cizího původu

Slova cizího původu se vzhledem k tématu textů v Knize rychtářské téměř nevyskytují. Najdeme zde pouze slova latinská nebo slova odvozená z latiny a z němčiny. Tato slova nejsou také většinou od ostatního textu nijak odlišena. Někdy jsou psána spíše písmem polokurzívním, jindy úplně stejně jako zbytek textu.

3.4.1. Slova latinská nebo z latiny přejatá

Nejčastějším cizím výrazem je spojení slov **a c t u m u t s u p r a** 10/25, 14/21, 15/19, 16/18, 17/17-18, 18/23, 19/24, 20/26, což znamená „stalo se, jak je nahoře [psáno]“. Je zřejmé, že mnozí písaři ani nevěděli, co daná formulka znamená. Autor textu z června 1642 dokonce píše: *a Ctum utSupra Stalo fe* 15/19-20. Spojení *actum ut supra* tedy považuje za ustálenou formulku, která do textu patří, ovšem důvod její užití nezná.

Někteří dokonce psali místo obvyklé formulky *Letha ut supra* 4/25, což znamená „roku jako svrchu psáno“. Je ovšem možné, že slovo *actum* („stalo se“) záměrně vynechali, protože se jim zdálo z kontextu zřejmé (podobně jeden písař vynechal slovo *actum*: *Ut Supra* 3/22). Nejedná se o obvyklou právnickou formulku, ale vzhledem k tomu, že se podobné vyjádření v obdobné podobě objevuje i v dalších textech, nejde ani o chybu: *Stalo fe letha adne fwrchu ppaneho* 1/20. Jiný písař zase oproti normě napsal spojení *ut supera* 12/17, čili „jako nahoře“. Toto vyjádření je výrazem básnickým. Používá se sporadicky a do textu tohoto typu se spíše nehodí.

V několika textech se objevuje také polokalk: *Stalo fe. ut Supra* 5/29, resp. *Stalo fe ut SuPra* 6/16 nebo *vtsupera stalofe* 12/11. Jiným zcela českým vyjádřením může být *Stalo fe Za Rychtarzuw Girzika Sfpiczky Sftarffyho Pawla Bochniczkowjho* 9/21-23. V některých textech se tato formule ovšem vůbec nevyskytuje (13). Tento jev ovšem nelze kvantitativně porovnávat, protože

---

¹⁴¹ Hosák, L., - Šrámek, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II (M-Ž)*, Academia, Praha 1980, s. 285.

podoba této formule záleží na tom, jak ji určitý písař psal, a pokud některý písař napsal textů více, došlo by zkreslení výsledku.

Z latiny je odvozeno slovo **g r o s s u s**, také hojně se v našem materiálu vyskytující, znamená starý stříbrný peníz, stč. též kroš. Ze střlat. grossus, tj. denarius, což znamená „tlustý (peníz)“ – na rozdíl od dřívějších plíškových. Nesouvisí s něm. gross.¹⁴²

Z latiny jsou také odvozené dříve užívané **n á z v y m ě s í c ů** : *Januarii*¹⁴³ 13/2; *februarij* 8/2; *Februarij* 14/3; *Martij* 3/2; *Aprillis* 2/2; *Magi* 4/2; *Maij* 10/2; *Junij* 5/3, 11/3; *Junii* 16/2; *Junius* 15/1; *Julij* 6/2, 17/3; *Augusti* 1/2, 9/3; *7bris* 18/2, 19/2; *octobris* 12/2; *9bris* 20/4. V materiálu, se kterým pracuji, nejsou bohužel uvedeny všechny názvy měsíců, přesto je lze odvodit z výše uvedených (latinský název + koncovka 2. pádu 3. deklinace -is: např. *decembris*¹⁴⁴). Zavádějící také může být překlad názvů měsíců, které jsou zapsány pomocí číslice a latinského formantu. *7bris* tedy neznámá červenec, jak bychom to chápali dnes, ale září. Jde o latinský výraz, *septembris*, v němž první část slova znamená sedm.

Substantivum **f u n t**¹⁴⁵ (*ffuntj* 13/19) může mít dvojí typ skloňování – 2. p -u a -a, m. a pochází z něm. slova Pfund, a to z lat. *pondus* „váha“, a znamená libra. Slovo **l i b r a** pochází z latinského *libra* 18/21, 19/20, 20/26.

Substantivum **k o n š e l** 9/8 pochází zřejmě z latinského *consul* „rádce“, ale cesta není dosud objasněna. Zde znamená „radní pán, radní osoba, ten, který v radě sedá.“

Mezi latinská slova patří také spojení slov **m a n u p r o p r i a**, které je analyzováno v kapitole Zkratky.

Slovo **a R t i k u l e** 2/29 je odvozeno od latinského *articulus* „článek, oddíl“. Toto slovo je v Knize rychtářské uvedeno v této souvislosti: *tehdy Prawo kteto Pokutie krucze GehoM[i]lo]ft[i] Pana Sahnauti ma takgakž aRtikule Geho mi]lo]fti Panie Znagi Actum ut supra 2/28-30*. Zřejmě se jedná o určité vrchnostenské nařízení.

---

¹⁴² Rejzek, J., *Český etymologický slovník*, Leda, Voznice 2001, s. 189.

¹⁴³ Jména měsíců zde uvádím ve tvarech, shodných s Knihou rychtářskou, nejde tedy o 1. pád.

¹⁴⁴ Tyto vydedukované tvary se opravdu vyskytují v ostatních textech Knihy rychtářské, které jsem ovšem nerozebírala.

¹⁴⁵ V našem textu psáno zdvojeně, tedy *ffunt*. K významu slova viz kapitola v podkapitole Míry a váhy v Knize rychtářské.

3.4.2. Slova přejatá z němčiny nebo prostřednictvím němčiny

Více cizích slov, která se objevují v analyzovaném materiálu, tvoří slova přejatá z německých obecných slov. Nejčastěji se vyskytujícím slovem cizího původu je název **r y c h t á ř** (a z něj odvozené adjektivum rychtářský), které pochází ze stĕhn. rihtāri = řídit (něm. richten), je příbuzné s lat. regere – řídit.¹⁴⁶

Substantivum **š v a g r** (*Sfwagkr* 16) z něm. Schwager nahradilo příbuzná stĕ. pojmenování svekr = švagr, tchán, svekra, svekrev, svekruše aj. = švagrová, tchyně. Východiskem je ide. *suekrú = tchyně, od toho suékuro = tchán a suékuro – patřící tchánovi (odtud právě stĕhn. swāgur, něm Schwager, vlastně tchánův (syn)).¹⁴⁷ Přejaté švagr svou pohodlností vytlačilo u nás domácí přesné názvy děver, šur a švagrová vytlačila zelvu a jatruvenici.

Substantivum **h a d r u ň k** 17/8, 20/8 pochází ze slovesa hadrovati se = vaditi se, potýkati se, které vyšlo z něm. slovesa hadern.

Substantivum **j a r m a r k** 17/4 je odvozeno z něm. slova Jahrmarkt čili výroční trh.

Jméno **š a t l a v a** (*Sfatlawa* 20/26) znamená vězení, její etymologie je však nejasná. Pochází snad z fr. argotického slova châtelet = vězení, přes něm. Schachtelei.

Slovo **a l a p e r t ň a** 15/5 je nářečním tvarem od slova halapartna, jenž je německého původu – od Hellebarde. V -barde vězí název sekyrky, který zní bradatice (sekerka s čepelí při ostří dolů daleko prodlouženým, že vypadá jako „bradatá“, tj. vousatá).

Z dalších obecných jmen němčiny jsou odvozena slova **t r u ň k** 10/5, resp. *Trunk* 17/3 (ze slova trinken – pít) a **š r a n k** (*š frank* 15/5 – něm. Schranke – závora).

Slovo **p u r k m i s t r** (*Purgkmistr* 11/5) je odvozeno ze stĕhn. burge(r)meister, a to od slov burc „město, hrad“ (něm. Burg „hrad“) a meister „mistr“ z lat. magister.¹⁴⁸ Více k úloze purkmistra viz kapitolu o historii Jaroměřic.

¹⁴⁶ Rejzek, J., *Český etymologický slovník*, Leda, Voznice 2001, s. 552.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 646.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 520.

Z něm. vlastního jména je odvozeno adjektivum **m í š e n s k ý** (*m[ifenfkych]* 20/24). Vychází ze spojení grošů míšeňských, které je odvozeno od saského města Míšeň (Meissen).

Z německého jména Hans, resp. **J o h a n n e s** jsou odvozena jména *Joanneša* 8/9 a *Joan* 8/10.

3.4.3. Slovo s nejasnou etymologií

Tímto problematickým slovem je **t o v a r y š** (*Thowaryff* 14/3; *towariffe* 15/2; *to wariiff* 15/14). Znamená druh v práci, moravská podoba je *tovarych* a vyjadřuje nádenickou práci. Jedná se o slovo přejaté z východu (např. tur. tavar), i přípona *-istjъ* bude asi výslednicí prvků cizích (je *eš*, *iš* druh). Pro svou ojedinělost podléhá zjednodušení (*-išt/-išč > -iš*).¹⁴⁹

3.5. Slovníček neobvyklých a dnes méně srozumitelných slov a slovních spojení¹⁵⁰

bedlivý, adj. = pečlivý, pozorný (SSJČ): *wemaucz to w fwe bedliwe* *Vwazeni* 1/6

být osvědčeno = bylo prokázáno (SSJČ); *Pakliby která Stranka takowe porownanj protrhla a wyzdwjhla, a to oSwedčeno bylo, Tehdy Propadnautj má, 12 kop Mor[awfkych] k Wubcy na Vljuje dlážděnj* 17/14-16

být vyráčen = propuštěn; *tak zie fe do wiezeni doftal z kterehož g[ef]t wyraczen na takowy fpufoB* *Poniewadź ge ufty zhrzeffil ze fe g[ef]t ho naležitie odProfyl* 7/7-10

čelit proti něčemu = stavět se na odpor, vzdorovat, dnes se užívá bez předložky a pojí se 3. p., odolávat něčemu (SSJČ); *Jakož gfau fe něgake klewety mezy lyd hrubě wtraufyli čelicy* *Proti Kateřzjně* 11/5-6

daremný = zbytečný, dnes se užívá pouze adverbium *darmo/nadarmo* = zbytečně (SSJČ); *wffe daremnj hadruňk mezy nimj byl* 17/8

dotčený = dotýčný, uvedený (SSJČ); *Tehdy mezy wyfS dotčenymi* *Ofobamj, něgaka wznykła newole, Ruznjce, a Swada* 17/4-5

¹⁴⁹ Rejzek, J., *Český etymologický slovník*, Leda, Voznice 2001, s. 668.

¹⁵⁰ Čerpáno z Jungmannova slovníku (Jung.), Slovníku spisovné češtiny (SSJČ).

jinší - od adj. jiný = druhý, následující, kterýž hned za tím jde, der andere (Jung.); *Poznawage se to, že nic gjnšfjho negnj nežlj huby Sštebetanj a klewetanj, a daremne zaměftknawanj* 20/13-15

haněti, -ím, 3. pl. haní = nedokonalosti vytykati, hanu dávati, tupiti, pomlouvati, hyzditi, tabeln (Jung.); *Žebj zhaněti Měla Magdalenu* 3/5

klouda, -y, m. = příjmi české (Jung.), dnes se užívá pouze adj. kloudný = pořádný, slušný (SSJČ); *Poznawage to že Skrz takowe klaudy Snad budaucně Mezy nimj nětco horšfjho by mohlo Pogitj* 9/12-13

kleveta, -y ž. = pomluva, klep (SSJČ); *Jakož gfau se nēgake klewety mezy lyd hrubě wtraufyli* 11/5-6

konopě = vysoká bylina se složenými listy pěstovaná pro vlákna lodyh a pro plody, pevná vlákna z jeho lodyh slouží jako textilní a provaznická surovina (SSJČ); *Jakož gefť se nětco zo milu zběhlo mezy Manželkamj Wyff pfanymi ofobamj, totižDorothau Yřzjka Popowskyho a Maryanau Wondřege Zenoffskyho, kdež při Rybnjku nastawidle Konopě gedna druhy přewzala* 18/2-5

křivý = nepravdivý, falešný (SSJČ); *gedna tak y druha franka wte pržicžinie Magicz kfobie prwe niegake zaffti Kržiwa byla* 1/7-8

lidské divadlo = situace, kdy na sebe dotyční svým chováním upozornili: *Předstawjcz se Před Prawo Rychtarške, magjce nad tjm litoft že zfebe činili lydške djwadlo* 17/8-9

mořiti, -ím, 3. pl. moří = smrtiti, činiti, aby umřel, umbringen (Jung.), zde znamená něco ukončit; *Nyni y nacžafy budauczy Morži zdwiha a wnicz Obraczy* 1/10-11. Podobný význam má také sloveso **umrtvit** = ukončit; *Atak tu Wffeczku wiecz kteraz meZj Nimj Proffla Prawo Richtarzške Wjzwihlo Vmrtwilo awnicz Obratilo* 2/24-26.

na poctivosti zplundrovat – dnešní čtenář by toto vyjádření spojoval s jinou lidskou činností (např. ničit lesy, loupit, plenit, drancovat: SSJČ), tehdy šlo zřejmě o jiný výraz pomluvy (celý úsek zní *Na Poctiwofiti SPLundrowal, naržek, a zhaněl, Newěda do též Doroty nicz zleho* 6/5-6). Podobné významy mají také slovní spojení **na poctivosti urazit**: *gefť Se Gindrzych NoWobenatšky Buda oPily wdomie Jana Krystopfowehe dczinil zie gefť Manzielku Marketu ManZěla Girzika Sfpiczky netkyd? naPocztywofty Vrazil* 2/6-9, **na poctivosti zhanět** - *gak gedna tak y druha franka nemalo se naPocztiwofti Zhanieli* 1/4 nebo **na poctivosti zlehčít**: *nemálo NaPoctiwofiti gefť byl zlechczěn, ato naPráwo Przichazege, Měla*

Strana zlehczugiczy, tak gakž od Práva gim bylo wyměřeno, Kstraně naržknute to Wefti, Mezy Rokem stranám Polozěnjm 5/5-9

nahotově, pohotově = u ruky, zde připravený, in Bereitschaft (Jung.);

Z weg Powiedi Práwni, hned dal nahotowie 5 kop Počztu Moraw. [fkeho] 4/22-23

najít vejpověď = soudní výrok, rozsudek (SSJČ); *Práwo mezi stranami weypowěd nafflo 8/12-13*

nehražený soumezí = jedná se o hranici pozemků, která nebyla nijak označena; *fe gest dofti Welika Newole mezy Matiegem Wyfkocžilem a Salomynau Benkowau strany Nehražení Saumezy zbiehla 1/2-3*

newole, -e ž. = zde mrzutost, z něm. Unwille (Jung.); *newole wzessla, newole a Wada, g[e]ft mezy nimi něyaka newole wzeffla Strany nekterych Slow 7/3-5*

odporná a původní strana = strany sporu, původní je strana, která vznesla žalobu, je tedy původcem žaloby, odporná strana je odpůrce; *Nemohli (nicz ginffiho) Z Obogi strany nicz Ginffiho Nalefti, gak strany Puwodni y odPorný 3/8-9, Obefranki Prawo žěfobe odpornibili 15/7*

od sebe odpustit = zkřížení slov pustil od sebe a odpustit; *Kateřzina S Pržáteli fwymi Welikau Žadofti Profyli aŽadali Wondržege aby gi to Mluwenj Mile Wážil, aodfebe odPuftil 5/14-16*

povstat = vzniknout z nedorozumění (SSJČ); *Potomně Skrz tu wiec mezy nimi Ruznjce a Swar Powftal 9/10-11*

prohlásit se – dnes se u tohoto slovesa zvrtné reflexivum nepoužívá; *gj za dobrau aPocztiwau Manzělku, gakož wZdiczky ginj dobrzi lyde magj tez on Zie gj ma, agmiti doSwe Smrti chce, fe Prohláfil. 2/17-19*

přestupník = ten, kdo přestoupil zákon; *takowého PrzeftuPnika wiezenjm oPatrziti, a zwiezenj newyPaufftěti 4/14-16*

připovědět = slíbit; *Zlym slowy ani skutkem, nyini a nacžafy budauczy a Wieczne NePržiPominati Pržipowiedieli 1/12-13*

rukojmové = ručitelé, osoby, které svou přítomností ručí za někoho, kdo splní závazek (SSJŠ); *Rukogmowe Za Katheržinu Wáczlau Wlafftowiczka. aPetr Czernohláwek 5/25-27*

různice = neshoda, rozepře, spor, hádka (SSJČ); *fatan Vměly Ruznjc aSwad Vmj do Pomahati 9/14*

stránka = strana ve sporu; *Paklibi fe ktera Strana Proti Stranie doPuftila, 2/27-28 treftani Podle wymierženi Prawniho Podniknauti Powinna bude 1/16-17*

vada = nežádoucí vlastnost, závada, chyba (SSJŠ); *Jakož geft fe Skrz puwod Satane něgaka newole a Wada mezy Adamem, a Girau, Wlaftnimj Sfwagkry Při oPilftwj Stala 16/2-5*

vubec = obec, obecní pospolitost

vedle ženského způsobu = podle ženského způsobu; *Statnaucz fe wedle Zěńskyho Spufobu a Jazyku neobržezanyho 20/4-5*. Předložka vedle se v textech objevuje také ve tvaru **vedli**, znamená ovšem totéž; *Pakli by fe Czecho toho doPuftil, má od Prawa wedli nálezu SPokutowán, aStreštán byti 6/12-14*

víceji = více; *že fe wjcegj toho dokonce do fmrti Nechce dopaufftětj, 10/13-14*

vystříhat se = vyvarovat se (SSJČ); *obě Stranky Přípowědělj toho fe warowatj a wyftříhatj 17/17*

zaměstknání = činnost (SSJČ); *Chtěgicze, aby z dalffich zaměftknáni sefflo 8/8*

zastavět se = přičinit se; *o to Se Zaftawěti a temuž Girzikowj Wznamoft Vwefti PrziPowiedel 2/23-24*

zdržet = odepřít si; *ftranky Prawu Rychtaržfkemu Rukau Podanim zdržieti a fobie toho možrie 1/11-12*

znát = mít na základě vlastních zkušeností náležitou představu, názor o něčem, někom (SSJČ); *aPoruczilo Otom ZnagieWiecz krziwau Begti 2/12-13*

zniknout = uniknout (Jung.); *Chtěge takoweho Treftanj zniknautj 14/8*

zručit právu = slíbit; *Wondra Nowotneg Pod Pocziwofti fwau Prawuzruczil, žegi toho Zlim Prži Pominati Nechcze 5/27-29*

4. KOMPOZICE TEXTU

4.1. Vertikální členění textu

V textech se objevují dva druhy písma kurzíva, typická pro úřednické texty tohoto období, a její varianta, polokurzíva. Polokurzívní písmo se užívá v nadpisech a výjimečně také v textu, a to ve slovech cizího původu nebo pro zdůraznění významu daného slova.¹⁵¹

Dodatečná poznámka o jménu přítomného rychtáře je téměř vždy odsazovaná nebo tvoří samostatný užší odstavec.

4.2. Horizontální členění textu

Jde o úřední text, který má jasně danou strukturu: První řádek (řádek nadpisu daného případu) tvoří jména osob, kterých se celý akt týká. Na druhém, resp. třetím řádku¹⁵² je zpravidla datum, kdy se událost a líčení s rychtářem odehrálo (nejčastěji v podobě typu *Letha Panie 1626. 8. dne Augusti 9/3*).

Stať tvoří popis případu, čili jak se událost stala. Většinou se zde objevuje slovní spojení *se gest dofti Welika Newole mezy Matiegem Wyfkoczilem a Salomynau Benkowau (...)* *zbiehla 1/2-3*; podobně *Stala se nemala, než Welika Newole, Mezy Ofobami nahorze Poznamenanjmi 5/5*. V jiném záznamu už písař předem shrnuje výsledek jednání rychtáře s oběma stranami: *stalo se Porownanj Przatelſke Przed Prawem Rychtarzſkim Mezy Grizikiem Sſpiczkau a Gindźzichem Nowobenatſkim 2/3*; podobně *Stalo se Porownanj Przátelſke Przi Práwě rychtářzſkem w do[m]ě Sſymona Blatne[nſk]y[h]o MeZy ofobami ſwrchu Pſanjmi 6/3-4*. V různých modifikacích se toto vyjádření užívá ve všech textech. Lze ho tedy považovat za frázi běžnou v úředním textu tohoto typu.

Nejčastějším předmětem sporu bylo nařčení. Dotyčný viník se proto často vyjádřil v tom smyslu, že jeho pomluvy byly vymyšlené a na poškozeného nic zlého neví: *aby to ge[m]u Pro Boha od Puſtili, že newj Na gegich dczerku nicz zleho Než wſſeczko dobry 6/9-11*.

---

¹⁵¹ K této problematice více viz v kapitole Grafická stránka textu.

¹⁵² Záleží na počtu účastníků sporu a velikosti písma písaře. V jednom případě je datum až na 4. řádku (20/4).

Po usmíření obou stran písař uvádí stvrzující formulku, např. *Práwo wffelikau tu Zlau Newoly, mezy nimi zběhlau wyz[d]wihlo Wnicz obratilo, a Naczafy budauczy awieczné Niczimž Zlym toho fobie Prži Pominati nemagj 4/8-11.*

Proviněný také musel slíbit, že se už podobného činu nedopustí: *... aby mu to odPuštilj a mimo sebe puštilj že se wjcegj toho dokonce do smrti Nechce dopaušftěj 10/12-14.* Podáním rukou musely dotyčné osoby stvrdit vzájemné odpuštění: *toho sau przed prawem potwrdili rukaú podanim 12/13-14.*

V závěru následují možné sankce za nedodržení toho, co před rychtářem slíbili, tzn. že se k činu už nebudou nikdy vracet: *Pakli že by Pak mimo toto Porownanj fe zapomenula, a zase w to fe wydala ktera Stranka, tehdy Pokuty propadnautj ma S Sfatlawnmj trestanjm 10. kop Moraw[jkych] k Wubci na Vlicze dlažděnj 16/11-14.* V některých textech se objevují tzv. rukojmové: *Rukogmowe za došti tomu Wffemu Vczinieni za Matieg Wyškoczila Jan Twrdoczłel Jan Bednarž, za Salomyntu Benkowau Sfymon Pekarž Petr Czernohlawek Rukaú SPoleczn[au] a Nerozdilnau 1/17-20.* Tito lidé byli svědky usmíření a ručili za dané osoby, že se k tomuto nařčení nebo skutku už nebudou vracet, popř. událost, která se mezi nimi stala, už nebudou nikdy připomínat.

Závěrečnou formulku *actum ut supra* doplňuje informace, za kterého rychtáře se vše odehrálo a kde (v městyse Jaroměřicích): *Přitom porownanj tyto Ofoby Přitomne bylj Sfymon Blatenfky Martin Saukenjk Thomaff Kfeljk actum ut sup[ra] Za Rychtaře Jana Kramařowih 18/22-25.* Někdy je přímo uvedena i budova, a to v těch případech, kdy se spor řešil jinde, než na radnici, např. v domě tehdejšího rychtáře, Šimona Blatenského: *Stalo fe wdomie takowe porownani Sfymona Blatnenskeho Rychtářze Pržifežniho 4/23-25.*

4.3. Tematická výstavba textu

4.3.1. Předměty rychtářského jednání

Obecně jde o různé drobné přestupky, kterých se dopustili obyvatelé městyse Jaroměřic. Většinou se jedná o hádky nebo obyčejné pomluvy, kdy jeden obyvatel městyse nařkl jiného z nějakého hanebného skutku nebo mu přisoudil nějakou špatnou vlastnost. Poškozený si v rámci zachování svého „dobrého

jména“ tento skutek nebo nařknutí nenechal líbit a žaloval rychtáři a městský písař pak provedl zápis soudního líčení.

Někdy se ovšem mohlo ukázat, že žaloba je neoprávněná, protože její obsah nebyl pravdivý nebo nejsou žádní svědkové: *Geronym Suchánek, A Sřimon Blatensřky Jakořžo Rychtářzowe Práwni, Obědwě Strany. Nemohli (nicz ginřřiho) Z Obogi strany nicz Ginřřiho Naleřti, gak strany Puwodni y odPorný, Źe sobě gak nenaleZi Zligm haněnim odPlaczowali, řwědku řadnych řádna řrana Nemagicze 3/7-11*. Proto byl tento řpřipad takřříkajřc odlořžen s řím, ře se k němu řádna řrana ve sporu nebude vracet.

Z některých rychtářských zápisů ani není zřejmė, o jaký skutek původně řlo. Některé texty jsou psány tak obecně, ře se dovřdáme pouze, ře *ře geřt Welika Newole ... zbiehla 1/2-3*; a ře *gak gedna tak y druha řranka nemalo se naPocřtiwořti Zhanieli 1/4*. O co se ale přesně jedná, v textu řečeno není. Zřejmė řlo o nějaké křivé nařčení (které mohlo být bezpochyby zajímavé), bohuřel ale vyřčeno není.¹⁵³

Podobně nelze zjistit, co se přesně stalo mezi Janem Jeřků a Janem Ryřavým. Přisař dělал zápis zřejmė ve spěchu (tomu odpovřdává i rychlé písmo, absence čárek mezi jednotlivými výpověďmi a styl psaní jakoby v chvatu), proto zřejmė text, který napsal, po sobě nečetl a nezjistil, ře není jasné, kdo je pachatelem a kdo pořřkozeným a o jaké přřkořř vlastně jde.

O p o m l u v u se jedná také v textu z roku 1623, ovřem tentokřrát jsou na obou stranách také řeny. Matěj Muchala se svou manželkou Kateřinou pomluvili Magdalenu, manželku Martina Soukenřka, který předal celou záležitost rychtáři: *Źebj zhaněti Měla Magdalenu, agi NenaleZitě yMatěg Muchala Mluwiti oba Měli 3/5-6*. Jindy za řinem stojř samotná řena, např. v textu z řervna roku 1624 se dopustila pomluvy sama: *Wondra od Katerřiny nemálo NaPocřtiwořti geřt byl zlehczěř 5/5-6*. Přřčinou jiného přřpadu, který se odehrál pouze mezi řenami, bylo, ře *při Rybnřku nařřawidle Konopě gedna druhy přewzala 18/4-5*.

Pomluv a křřivých nařčení se dopouřřřeli ovřem také muži: *g[e]řt Dorotu Martina hunatky dczeru tjš Wawřinecz hanzala NaPocřtiwořti Y Splundrowal, Narřek a zhaněř 6/4-6*. Slovní spojení *NaPocřtiwořti Y Splundrowal ... a zhaněř*

---

¹⁵³ A. Plichta uvřdává zřejmė důvody k tomuto „zamlčení“ informací. Slova, kterými se dotyční řastovali, by mohla v budoucnosti slouřit pro výsměř jejich potomkům. Více k tomuto v kapitole Barokní řlověka a jeho řvět a Plichta, A., *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytanou a okolř*, Arca JMfa, Třebřč 1997, s. 80.

6/5-6 může evokovat jiné významy, ale ve spojení s výrazem, zřejmě synonymem *Naržek* 6/6 se evidentně jedná o křivé nařčení. Tuto domněnku také potvrzují vyjádření *Newěda do též Doroty nicz zleho gi Przed prawem zadobrau pro nefl* 6/6-7 a *newj Na gegich dczerku nocz zleho Než wffeczko dobry* 6/10-11. O křivé nařčení, které je také vyjádřeno slovy *nemálo zhaněl nadobré Poctiwosti Splundrowal* 8/4-5, se jedná také v textu datovaného do února roku 1625.

Mužem, který se oddal pomluvám, byl také Jiří Lyfflander, který roznesl mezi ostatní něco špatného o Kateřině, manželce Valentina Kováře. Pomluvy se dopustil i Bartoloměj Domamilský, který nařkl Jiljího Paulů, že mrhá panskými prostředky, které využívá pro vlastní obohacení, což ovšem nebyla pravda: *panfskych wěcy Mrhaczem atjm žjw byti měl, gey mezy lyd j wynaffel* 13/3-5. Dotyčný se ale na rozdíl od většiny ostatních „hříšníků“ dostal do vězení, protože nechtěl svoje pomluvy odvolat.

Pomluvy pikantnějšího rázu měl na svědomí Matěj, vandrovní tovaryš u mlynáře Křemýnka, který roznesl nepravdivou informaci o poměru mlynáře Jana Hradištného s nějakou ženou. O dané ženě bližší informace nejsou, nelze ale vyloučit, že šlo o případ choulostivější, kterému nasvědčuje vyjádření *Skrz poniženau Ženu* 14/5. Z textu pouze vyplývá, že tato informace byla nepravdivá, a případ ženy zde dále rozebírán není.

Kromě pomluv šlo někdy také o **u r á ž k u** druhé osoby nebo dokonce **n a p a d e n í**, jak je tomu v případě textu z června roku 1642, kde *geft waclaw Křižu Matěge Wegff pfaneho Slowihanliwegmi pourazil* 15/3-4. Písař zde uvádí ještě jednu okolnost tohoto sporu, a to průchod vojáků Jaroměřicemi: *při běhu lidu wogenfkeho* 15/4. Znamená to, že šlo o napjatou dobu, kdy krajem táhli vojáci. Lze předpokládat, že lidé byli nervózní, a tudíž se nelze divit, že Matěj Svoboda Skouteckej zřejmě Václavovi Křižů něco v podobném smyslu odpověděl a tím Václava rozzuřil tak, že *geft waclaw Křižu, přiřfranku alapertňau udeřil až ij gi o neho přerazil* 15/5-6. Svoboda tento čin nahlásil rychtáři.

V několika případech se jedná o poklesek vzniklý v **o p i l o s t i** provinilce. V textu druhém *Gindrzych NoWobenatfky (...)* *geft Manzielku Marketu ManZěla Girzika Sfpiczky (...)* *naPocztywofty Vrazil* 2/6-9. Nejspíše tedy Markétě Špičkové řekl něco nevhodného. Můžeme se domnívat, že jí přiřkl určitou špatnou vlastnost nebo nevhodné chování v její roli manželky, protože se v zápisu píše: *neWiedaucz Onj, gak ge Zi w nicz Zleho nezVzdiczky Wffeczko dobře, gj za dobrau*

aPocziwau Manželku (...) ma 2/17-19. Manžela Markéty Jindřichovo jednání urazilo natolik, že byl u rychtáře dokonce několikrát žádat, aby byl spor konečně vyřízen. Rychtář byl zřejmě velmi rozhořčen, proto písař tuto informaci do zápisu poznamenal: Przednaffegicz Niekolikrat Przed Prawo Richtarzske Za Ochronu Pocziwofti Manzelky fwe tyż Giřzik Spiczka gest ziadati nePrzeřtawa 2/9-11.

V druhém případě, kdy sehrálo roli opilství, jde opět o křivé nařčení. Adam Jančů šel z *Winneho Truňku opili 10/5-6*, přišel před svůj dům a uviděl sousedy, kteří také stáli před domem, a zřejmě něco nenáležitého poznamenal. Martin Soukeník podal k rychtáři stížnost, a když se daná věc na radnici řešila, Adam Jančů přiznal, že si nic nepamatuje, ale Soukeníkovi i jeho manželce se omluvil.

V opilosti se sběhla hádka i v jiném případě, a to mezi dvěma švagry Adamem Herkselem a Jiřím Smrtkou, v textu vzniklém v červnu roku 1643. Věc, o kterou se oba muži přeli, byla zjištěna jako nepravdivá, *zě by to Skrz lydřke klewety pochazeti mělo 16/6.*

Také následující případ má svoje počátky v opilství, tentokrát o jaroměřické pouti, v den svaté Markéty. Matouš Hájek a Jan Sedláčků, kteří se na jarmarku o něčem (opět není uveden předmět sporu) dohadovali. *Saudjc a Přigda k zdrawěgffimu rozumu 17/6*, si uvědomili, že to *wřfe daremnj hadruňk mezy nimj byl 17/8*. Z textu je zřejmé, že spor považovali oba aktéři za malicherný a směšný pro ostatní, kteří je mohli sledovat: *magjce nad tjm litořt že zřebe činili lydřke djwadlo 17/9.*

Mezi soudními případy se objevilo dokonce i **u b l í ž e n í n a z d r a v í**, jak o tom pojednává květnový text roku 1624, kdy *With Nazdrawi Mikulařfowi gest Vbližil 3/5-6*. Čin se stal na radnici, konkrétně *Wdomie raddnjm 3/4-5*, ale příčinu se opět nedozvídáme. Fyzické napadení se odehrálo také v jiném textu, kdy *yan wolek pernikarzewj nemale vbližil ageho stlaukl 12/8-9*. Vina musela být ovšem i na straně Eliáše Perníkáře, který se ocitl s Janem Volkem také ve vězení.

Pouze jednou se vyskytuje případ domnělé **k r á d e ž e**, která se nakonec prokáže jako nepravdivá. Martinovi Huňatkovi se ztratilo máslo. Ten se domníval, že mu máslo ukradl Matouš Tomanů, a proto ho udal radním konšelům jako zloděje. Ti prohledali Matoušovo tehdejší bydlení *wdomě Puřtym 9/8*, ale nic

nenášli. Matouš Tomanů si toto příkoří nenechal líbit a *Skrz tu wiec mezy nimi Ruznjce a Swar Powftal, až fe to Před Prawo Rychtařfky doftalo* 9/10-11.

Po přečtení textů Knihy rychtářské se nám ukazuje zajímavé zjištění. Každý zde popsany případ končí usmířením a v případech, kde se jedná o krádež, je prokázána nevina. Vše se tedy v dobré obrací.

4.3.2. Tresty

Za spáchané prohřešky se většinou tresty hned neudělovaly,¹⁵⁴ pokud ovšem dotyčný viník neodvolal nebo trval na svém, byl vsazen do vězení.

V ostatních případech stačila omluva a pohrůžka. Kdyby ve sporu některá ze stran pokračovala, dopředu byl pro ni vyměřen trest. Nejčastěji to jsou peněžní pokuty. Někde se nepíše, jaká částka by to byla, jinde je přímo vypsána (občas dokonce i na jaký účel): *5 kop groffu Czeřkych* 1/16; *10 kop Pcztu Morawfkeho* 3/20; *60 kop PoCztu Morawfkeho* 6/14-15. Poslední uvedená částka byla nejvyšší, nejčastěji je uváděno 5 nebo 10 kop grořů, které musel tento člověk složit „k vubci“. K tomu hrozí některým šatlavní ztrestání nebo materiální pokuta – vosk do kostela (texty č. 18-20). V případě, že byl účel pokuty do Knihy rychtářské poznamenán, byla tato částka investovaná na dláždění ulic.

4.3.3. Žena v Knize rychtářské

Nevystupuje zde sama za sebe, vždy je psána se svým manželem, který také stvrzuje slib nápravou podáním ruky: *SPoruczeni Práwa Rukau Podanim VPřžimně jobě to y Na Miftě ManŽelek odPuřtily* 3/13-14, přestože hlavní aktérkou byla jeho žena. Písař posledního analyzovaného textu byl velmi rozezlen na ženské pohlaví, jeho text dnes působí velmi expresivně: *Statnaucz fe wedle Žěnfkyho Spufobu a Jazyku neobrřezanyho, když Počnau Slepjčym kdananjm křičetj, a na fe ržechtatj, Sotwy mezy nimj muž fe obřtatj, nežneglepegi vřřj zacřpatj, a Žěnam nahubek wřřřřitj pro zac Panj huby, aby nechagjcz hadruňku, klewet daremnjch, w Swornořtj Přřatelřke a Saufedřke zuřřtawalj* 20/4-9. Jak se vidět, určité stereotypy tedy provázejí lidstvo po celé dějiny.

---

¹⁵⁴ Až na jednu výjimku: *Mufyl Wit Záhonek Mikulařřowi Ragřkymu Z wegPowiedri Práwni, hned dal nahotowie 5 kop Pocztu Moraw. [řkeho]* 4/21-23.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce byla jazyková analýza rukopisu z doby barokní. Kniha rychtářská vznikala v první polovině 17. století, tedy během třicetileté války, během níž bylo Jaroměřicko citelně zasaženo drancováním vojáků. Název rukopisu je odvozen od slova rychtář, což byl úředník města, který dohlížel na dodržování práv. V případě nějakého sporu (nejčastěji nařčení) jej řešil na radnici a závěrečnou zprávu o průběhu a vyřešení sporu zapsal městský písař do této knihy. Pojem městys znamená menší město, které nemuselo mít hradby, a také jeho práva byla značně omezená. Městys Jaroměřice se specializoval na řemeslnou výrobu a obchod, což dosvědčuje i skupina příjmení vyskytujících se v Knize rychtářské (např. Kolář, Pekař, Švec). S pomocí sekundární literatury bylo zjištěno, že např. Šimon Blatenský působil v městečku jako učitel nebo že Martin Huňatka pocházel ze stejnojmenného mlýna.

Kniha rychtářská je psána zčásti spřežkovým a později spíše diakritickým pravopisem. Transliterace textů byla velmi zajímavá a překvapující v tom smyslu, že se často uprostřed vět i slov objevovala velká písmena (zvláště grafém p) a ne vždy bylo také možné rozhodnout, kde stojí hranice slov, což často znesnadňovalo porozumění textu (např. *čelicy* znamená čelící, *zo milu* je z omylu), a to zvláště když bylo dané slovo nezřetelně zapsáno.

Transliterace byla velmi významná nejenom pro uplatnění (či spíše rozšíření) mých dosavadních „paleografických dovedností“, ale také mi odhalila pole četných jevů a problémů v textu, kterými jsem se dále zabývala v následujících kapitolách.

Střed práce tvoří kapitola o slovní zásobě, v níž jsem se především zaměřila na vlastní jména, a to jména křestní i příjmení. Překvapením může být, že se vesměs dávala při křtu stejná jména jako v dnešní době. Mezi nejčastější křestní jména Knihy rychtářské patří: Jan, Jiří, Martin, Matěj, Václav, Adam, Tomáš, Dorota a Kateřina. Různý byl také pravopis těchto jmen, např. Markéta se zde objevila ve třech podobách: Marketa, Markyta a Markita.

Zajímavý byl výzkum příjmí resp. neustálených příjmení této doby, která se generace od generace lišila, např. Toman Kolář byl otcem Matouše Tomanů. Slova příjmí a příjmení můžeme tedy pro toto období považovat za synonyma.

Příjmení osob vyskytujících se v Knize rychtářské se odvozovala ovšem nejen od osobních jmen, ale také od charakteristické vlastnosti nebo činnosti člověka (Pokorný, Vřeštáků), od jeho řemesla (Soukeník), nějaké věci, se kterou byl zřejmě spojován (Záhonek), podle zvířete (Vlaštovička) anebo pomístního či místního názvu (Rájský, Domamilský). Tyto názvy bylo nutné dohledat v mapách, pověstech a zmínkách v sekundární literatuře, protože v běžných příručkách o místních jménech zaměřených na celou Moravu se nevyskytují.

Příjmení jsem také rozdělila na dvě skupiny, a to od původu česká a příjmení odvozená od cizích, tedy německých (Hanzala) a latinských slov (Nygrýn). Zde bylo zkoumání náročnější, protože příjmi pocházející z němčiny se psala a zřejmě také vyslovovala jinak (Kselík - Geselle). Zajímavé bylo zjištění, že příjmení Lyfflander je odvozeno od obyvatele Livonska, které se do češtiny dostalo prostřednictvím němčiny. Také příjmení měla různou hláskovou či tvarovou podobu a příjmení typu Bochničků se běžně skloňovalo (Bochničkového), popř. se skloňovalo jako apelativum (Švec – Ševce).

Dále jsem analyzovala místní jména, která se objevila v Knize rychtářské. Většinou to byly obce v okolí Jaroměřic.

Součástí kapitoly o slovní zásobě je analýza slov cizího původu, odvozených z latiny a němčiny, z nichž nejčastěji se vyskytujícím bylo slovní spojení *actum ut supra* (stalo se, jak svrchu psáno), které mělo různé podoby v jednotlivých zápisech (Stalo se ut supra, ut supra, ut supra stalo se). Do závěru této kapitoly jsem přiložila malý slovníček pojmů a slovních spojení, která dnes ztrácejí na srozumitelnosti, popř. mají dnes odlišný význam.

V kapitole nazvané Kompozice jsem analyzovala vertikální a horizontální členění textu. Zápisy Knihy rychtářské jsou psány kurzívou běžnou pro úřednické texty 17. století. Nadpisy a zdůrazněná slova jsou psána polokurzívou.

Členění textů má jasnou strukturu. Nadpis tvoří jména osob, jichž se spor týká, dále je uvedeno datum soudního líčení a jeho průběh v tomto pořadí: důvod sporu (nejčastěji poškození dobrého jména osoby), informace o usmíření a odpuštění, dále slib, že se ani jedna strana sporu k činu, resp. nařčení nebude vracet ani si ho připomínat, a nakonec je zde uveden seznam rukojmích, kteří ručili za dodržení slibu a pokuta, kterou by musel zaplatit ten, kdo by se ke sporu vracel. Závěr textu tvoří spojení *actum ut supra* a poznámka, za kterého rychtáře se soudní líčení odehrálo.

V tematické stránce jsem se zaměřila na reflexi předmětů sporů a trestů. Nabízela se také krátká analýza postavení ženy v Knize rychtářské, která nikdy nevystupovala sama, kromě Salomyny Benkové, jež byla vdova, ale byla vždy zastupována svým mužem. Také příjmení ženy zde bylo spíše přízviskem (Dorota, manželka Václava Víceňského).

Texty Knihy rychtářské nabízí mnoho dalších možností zkoumání, které ovšem překračují rozsah diplomové práce, např. hlásková kvantita či pohledy dalších jazykových disciplín. Možné by také bylo rozšíření materiálu na celou knihu rychtářskou a zároveň zúžení předmětu zkoumání, např. pouze na vlastní jména. Zde by se potom mohlo uplatnit vývojové hledisko, které by mělo větší vypovídající hodnotu. Texty Knihy rychtářské vznikaly mezi lety 1608 a 1670, což je celkem 62 let. Rozšířil by se tak načrtnutý vývoj např. přechodu od psaní spřežek k diakritickému značení hlásek, které bylo možné v mém materiálu, který zahrnoval texty z let 1617 a 1645, postihnout. Zajímavé by zřejmě také bylo porovnání specifických znaků v zápisech jednotlivých písařů.

Tato diplomová práce se tak stává spíše úvodem do problematiky rukopisného zkoumání barokních textů.

PRAMEN A LITERATURA

PRAMEN:

Kniha rychtářská (1608-1698), SOkA Třebíč, f. AM Jaroměřice, i. č. 66., fyzicky uloženo na pobočce v Moravských Budějovicích.

POUŽITÁ LITERATURA:

BAUEROVÁ, A., *Tisíc jmen v kalendáři*, Šulc. a spol., Praha 1992.

BENEŠ, J., *Německá příjmení u Čechů*, 1. svazek. UJEP, Ústí nad Labem 1998.

BENEŠ, J., *Německá příjmení u Čechů*, 2. svazek. UJEP, Ústí nad Labem 1998
(rejstříky vypracovala M. Nováková).

BENEŠ, J., *O českých příjmeních*, Academia, Praha 1970.

BOKOVÁ, H. – SPÁČILOVÁ, L., *Stručný novohornoněmecký glosář*, UPOL, Olomouc 2003.

BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Argo, Praha 2007.

ČERNÝ, V., *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*, Mladá fronta, Praha 1996.

HÁDEK, K., *K transkripci česky psaných památek 16. a 17. století*, in: *Studia Comeniana et historica – Musaeum Comenii Hunno Brodense* 7, 1977, s. 28-37.

HÁDEK, K., *O smyslu a cílech vydávání starších památek*, in: KARLÍK, P. – PLESKALOVÁ, J. – RUSÍNOVÁ, Z. (edd.), *Poceta Dušanu Šlosarovi*, Albert, Boskovice 1995, s. 79-82.

HEYDUK, J., *Svatí církevního roku*, Vyšehrad, Praha 2001.

HLAVÁČEK, I. – KAŠPAR, J. – NOVÝ, R., *Vademecum pomocných věd historických*, H & H, Jinočany 1997.

HLEDÍKOVÁ, Z., *Paleografická čítanka I. Obrázková část*, Karolinum, Praha 2000.

HLEDÍKOVÁ, Z., *Paleografická čítanka II. Textová část*, Karolinum, Praha 2000.

- HOSÁK, L. - ŠRÁMEK, R., *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I-II*, Academia, Praha 1970-1980.
- HUBÁČEK, J., *K samohláskové kvantitě 1. vydání Komenského Labyrintu*, in: Jazykověda Linguistica. Sborník prací FF OU věnovaný životnímu jubileu prof. PhDr. Jaroslava Hubáčka, CSc., a doc. PhDr. Naděždy Bayerové, CSc., Acta Facultatis philosophicae universitatis Ostravensis, Ostrava 2004, s. 37-40.
- JANEČKOVÁ, M., *Jazyk Tannerovy legendy*, Studia comeniana et historica: časopis Muzea J.A. Komenského pro komeniologii, historii 16. a 17. století a regionální dějepis moravsko-slovenského pomezí, Muzeum J. A. Komenského, Uherský Brod, 2003, s. 150-195.
- JANEČKOVÁ, M., *Ke kvantitě samohlásek v moravském tisku Komenského Listů do nebe*, in: Jazykověda Linguistica. Sborník prací FF OU věnovaný životnímu jubileu prof. PhDr. Jaroslava Hubáčka, CSc., a doc. PhDr. Naděždy Bayerové, CSc., Acta Facultatis philosophicae universitatis Ostravensis, Ostrava 2004, s. 41-45.
- JANEČKOVÁ, M., *Ke kvantitě samohlásek v pražských tiscích spisů J. A. Komenského*, in: Jazykověda Linguistica. Sborník prací FF OU věnovaný životnímu jubileu prof. PhDr. Jaroslava Hubáčka, CSc., a doc. PhDr. Naděždy Bayerové, CSc., Acta Facultatis philosophicae universitatis Ostravensis, Ostrava 2004, s. 47-58.
- JANEČKOVÁ, M., *Rodná jména dětí ve Šteyerově překladu Balbínova spisu Přepodivná matka svatohorská Maria*, Acta onomastica, roč. 47, 2006, s. 252-259.
- JIČÍNSKÝ, P. – NOVÁČEK, O. – SUCHARDA, J. *Malé dějiny Jaroměřic nad Rokytnou*, JAS Hrotovice, Hrotovice 2002.
- JUNGMANN, J., *Slovník česko-německý. 2., nezměněné vyd.*, Academia, Praha 1989-1990.
- KARLÍK, P. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*, NLN, Praha 2002.
- KNAPPOVÁ, M., *Jak se bude jmenovat?*, Academia, Praha 1985.
- KNAPPOVÁ, M., *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*, Academia, Praha 2006.
- KOPECKÝ, M., *K vydávání literárních památek 16. a 17. století*, in: Studia Comeniana et historica – Musaeum Comenii Hunno Brodense 7, 1977, s. 7-22.

- KOPEČNÝ, F., *Průvodce našimi jmény*, Academia, Praha 1991.
- MACHEK, V., *Etymologický slovník jazyka českého*, NLN, Praha 1997.
- MOLDANOVÁ, D., *Naše příjmení*, Agentura Pankrác, Praha 2004.
- NEKUDA, V. (ed.), *Moravskobudějovicko a Jemnicko*, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1997 (= Vlastivěda moravská; 65. svazek).
- NEKUDA, V., *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*, Krajské nakladatelství, Brno 1961.
- NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1992.
- PETRÁŇ, J., *Dějiny hmotné kultury II/1-2*, Karolinum, Praha 1995-1997.
- PLICHTA, A. *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I*, Arca JiMfa, Třebíč 1994.
- POLÍVKOVÁ, A., *Naše místní jména a jak jich užívat*, Academia, Praha 1985.
- PORÁK, J., *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*, Univerzita Karlova, Praha 1983.
- RAMEŠ, V., *Po kom se jmenujeme?*, Libri, Praha 2000.
- REJZEK, J., *Český etymologický slovník*, Leda, Voznice 2001.
- SCHAUBER, V. – SCHINDLER, H. M., *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.
- Slovník spisovné češtiny*, Academia, Praha 2005.
- SVOBODA, J., *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, NČSAV, Praha 1964.
- ŠLOSAR, D., *Poznámky ke dvěma edičním otázkám*, in: *Studia Comeniana et historica – Musaeum Comenii Hunno Brodense* 7, 1977, s. 65-68.
- ŠLOSAR, D., *Samohlásková kvantita v době Adama Michny z Otradovic*, in: *Listy filologické* 92, 1969, s. 340-345.
- VINTR, J., *Pravidla označování kvantity vokálů v barokní češtině podle Brusu Jiřího Konstance z r. 1667*, in: KARLÍK, P. – PLESKALOVÁ, J. – RUSÍNOVÁ, Z. (edd.), *Pocta Dušanu Šlosarovi*, Albert, Boskovice 1995, s. 36-45.
- VINTR, J., *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, *Listy filologické* CXXI, 1998, 3-4, s. 341- 346.
- WINTER, Z., *Zlatá doba měst českých*, Odeon, Praha 1991.

WEBOVÉ STRÁNKY:

Mapa J. A. Komenského z roku 1680;

<http://www.oahshb.cz/staremapy/m1627.htm>, 18. 3. 2009.

Vokabulář webový; <http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>, 20. 3. 2009.

Polohy vsí a osad a jejich vzdálenosti od Jaroměřic: www.mapy.cz, 15. 2. 2009.

SEZNAM ZKRATEK

adj. – adjektivum, adjektivní

čes. – český

fr. – francouzský

germ. – germánský

hebr. – hebrejský

ide. – indoevropský

Jung. – Jungmannův Slovník česko-německý

lat. – latinský

lit. – litevský

něm. – německý

řec. – řecký

slovan. – slovanský

SSJČ – Slovník spisovné češtiny

stč. – staročeský

střhn. – středohornoněmecký

střlat. – středolatinský

tur. – turecký

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Graf 1: Procentuální rozložení způsobů zápisu grafému ě.....	27
Graf 2: Procentuální rozložení způsobů zápisu spojení hlásek ž a e.....	31
Graf 3: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky c	32
Graf 4: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky č	33
Graf 5: Procentuální rozložení způsobů zápisu hlásky ř.....	33
Graf 6: Četnost mužských křestních jmen v Knize rychtářské	52
Graf 7: Četnost ženských křestních jmen v Knize rychtářské	57
Graf 8: Procentuální rozložení příjmení Knihy rychtářské podle původu	69
Obrázek 1: Výřez mapy J. A. Komenského z roku 1680 obsahující Jaroměřice..	11
Tabulka 1: Příklady výskytu tvrdého y u sykavek a hlásky ř.	25
Tabulka 2: Srovnání nejčastějších mužských jmen v současnosti a v době Knihy rychtářské	53
Tabulka 3: Pravopisné varianty mužských křestních jmen.....	54
Tabulka 4: Tvary mužských křestních jmen v Knize rychtářské.....	54
Tabulka 5: Srovnání nejčastěji se vyskytujících ženských křestních jmen v současnosti a v Knize rychtářské	58
Tabulka 6: Pravopisné varianty ženských křestních jmen	58
Tabulka 7: Přehled tvoření příjmení	69

PŘÍLOHY

Text 1: Matieg Wykocžil Salomyňa Benkowa.

Matieg Wykocžil Salomyňa Benkowa.
 17. čer. 1657. 1. Augusti. Nakož egest došl hraběta Neruoči mezi Matiegem
 Wykocžilem a Salomyňou Benkovaňou strany nebrněm. Čauvcey z Bohla. tal ze
 gal. gema tal y druha turoba nemalu c na vožhynosty Bani. eoz az se y přede
 hravu vyštazstie, ty oja y Jana vyštazstie. Průstymso barla vyubaje donosty
 vyštazstie. ja lo bu. qdne y druce strany, vernaaz to y pro vohre druzim do
 dle povinosti své seznalo se to ziby gal. gema tal y druha turoba vta přezimni
 magioz t. d. b. b. v. m. g. a. z. a. s. t. i. d. i. n. a. d. y. l. a. a. p. u. n. i. m. a. z. d. o. b. e. t. e. n. t. y. p. a.
 ru. d. y. s. t. a. z. s. t. i. m. i. t. y. v. o. d. h. v. o. z. d. a. l. i. : s. t. a. b. o. r. a. a. N. e. m. o. č. i. m. e. z. y. m. i. m. i. p. o. d. l. e. p. a.
 ma a povinosti své vyštazstie. Nym y nalezay v. u. d. a. v. e. z. y. d. i. v. i. s. i. p. r. o. b. a. a. r. m. i. e. z.
 D. n. e. z. y. e. z. y. z. d. e. t. r. a. n. k. y. p. r. a. v. u. v. y. s. t. a. z. s. t. i. m. i. t. u. s. a. u. p. d. a. m. i. z. p. r. i. e. t. i.
 a. s. o. b. e. t. o. s. o. m. e. z. y. m. l. o. m. a. m. i. s. t. u. b. u. m. n. y. m. i. a. n. a. o. z. a. y. v. u. d. a. v. e. z. y. a. d. i. v. i. s. i.
 n. e. n. e. p. r. o. m. i. n. a. t. i. d. i. v. i. s. i. o. m. i. d. i. t. i. d. e. g. e. t. h. y. b. y. d. a. l. k. t. e. n. e. t. u. o. r. b. a.
 k. d. y. s. t. a. z. s. t. i. m. i. s. e. d. o. d. u. s. t. i. l. a. a. t. o. t. y. d. o. v. o. m. e. m. p. r. i. e. t. i. p. r. a. v. u. m. v. y. s. t. a. z. s. t. y. m.
 p. r. i. e. t. i. e. z. d. o. r. i. b. a. l. a. a. k. u. s. y. l. a. a. n. a. m. i. t. o. s. y. n. a. u. o. v. o. s. o. p. r. i. e. d. m. i. p. o. b. e. t. y.
 k. t. u. o. z. e. 17. d. č. 1657. s. B. g. v. s. i. e. z. k. y. s. l. v. i. z. i. t. i. d. e. z. m. o. l. o. s. t. i. a. l. o. m. i. t. n. i. s. t. a. m. i.
 d. o. d. l. e. r. o. z. m. i. r. j. e. m. p. r. a. v. u. m. s. o. p. o. d. m. i. n. a. t. i. d. o. m. i. n. a. t. i. d. u. e. z. e. t. u. b. o. g. m. o. v. z. a.
 d. o. s. t. i. t. u. m. d. y. s. t. e. m. i. l. e. z. i. m. i. m. i. z. a. M. a. t. i. e. g. W. y. k. o. c. ž. i. l. a. T. a. m. s. t. r. o. n. d. v. e. z. e. l. T. a. m.
 p. r. o. d. a. z. z. a. S. a. l. o. m. y. ň. a. B. e. n. k. o. v. a. ň. i. p. r. a. v. u. m. v. y. s. t. a. z. s. t. i. m. i. t. u. s. a. u. p. d. a. m. i. z. p. r. i. e. t. i.
 k. u. b. a. n. i. s. o. d. o. v. e. z. i. m. a. d. e. z. o. d. i. l. n. a. n. D. a. l. o. s. e. t. i. b. a. a. d. u. e. s. m. i. s. t. u. p. a. n. e. b. o. y.

David Karna v. d. m. d. b. r. i. c. k. i. a. r. i.

Přepis:

1. Matieg Wykocžil Salomyna Benkowa.
2. Letha Panie 1617. 1 Augusti Yakož je gejt dołti Welika Newole mezy Matiegem
3. Wykocžilem a Salomynaú Benkowau štrany Nehraženi Saumezy zbiehla, tak žie
4. gak gedna tak y druha štranka nemalo je naPocziwołti Zhanieli, czož až je y Pržede
5. Prawo Rychtaržke, ty cžały Pana Rychtarze Pržiježniho Hawla Trubacže donełlo Y
6. Wylylycz Žialobu gedne y druhe štranky, wemaucz to w šwe bedliwe Vwazeni Po-
7. dle Powinnołti šwe šeznalo je to Zieby gak gedna tak y druha štranka wte pržicžinie
8. Magicz kjobie prwe niegake załłti Kržiwa byla, a Poniewadž Wobie štranky Pra-
9. wu Rychtaržkemu to w Mocz dali: Takowau Newoli mezy nimi Podle Pra-
10. wa a Powinnołti šwe Rychtaržke Nyni y nacžały budauczy Morži zdwiha a wnicz
11. Obraczy, Gyž? Obie štranky Prawu Rychtaržkemu Rukau Podanim zdržieti
12. a jobie toho možrie? Zlym šlowy ani škutkem, nyni a nacžały budauczy a Wiecž-
13. ne NePržipominati Pržipowiedieli.   A gełtiže by Pak ktera štranka
14. te Wšetecžnołti je doPuřtila, atoto Porownani Pržede Prawem Rychtaržkym
15. Pržatelke zdwihala a Ruřyla a nam to Vznano bylo, Pržednie Pokuty
16. k Rucze Y.[eho] M.[ilołti] Panie 5 kop grořu Czełkych šložiiti bezmiłołti, a ktomu
17.   treřtani
17. Podle wymierženi Prawniho Podniknauti Powinna bude. Rukogmowe za
18. dołti tomu Wřemu Vcžinieni za Matieg Wykocžila Jan Twrdocžel Jan
19. Bednarž, za Salomynu Benkowau Šřymon Pekarž Petr Černohlawek
20. Rukau SPoleczn[au]? a Nerozdilnau. Stalo je letha adne šwrchu přaneho. mp

Text 2: Gira sspiczka A Gindřich Nowobenat[ky]

Gira sspiczka A Gindřich Nowobenat[ky]
Letu. Daur: i b 19: ig. Itreillis

Tala b do xov naraj du zatv tē drzov na a wem dnyhtary i kinn
 Muzi Gury tam v dny kon a Gindřich m dlo do benat kinn
 adlar klan Man dalk in Gyrzika s puzly d lo gita m m s
 Pozatel gogry s g mone skuto m wsi; ato ta edre wa kuz go t d w ind
 wryt lo klabonaty k b d ad pily rolo m m s d m a kuz go gogry s d gind
 zō go t d m u h r l e m m u k l t m m d l a Gyrzika s puzly d m m m u m s
 g t m m m s d m d i c e z o y O t o f o m o m a l a M o r w o l o L y p l a g e t t a b z o k z a d n a
 p o j i m M l i o k o l i k u a t s z o d d u a m m d u s t u r z y k o d u s i s o m m d u s t u r z y
 M a n z e l y s o e t i z d y r z i d d u n g u g e t z i n d e t y a s p z o t u r a a l d a k z i o
 y k o s t m o m z y d a r a a g o w l u n s t o d i z l i p i j d o x o m a l o , d b o r u j e l o
 s t o m d u a g i t h i z k u z i r a u d d a g t y G i n d r z i c h o j M o r a b e n a t k i n n a b z t z y
 M l a n e d a t u d u l o g i t o r a t o m d y z m g o t i d a j i O k l i t u s k u d i l d i a d a l o b i
 m u t o o d m i n o w b i l o . E z o y t a k l z i m e l a t u g m o t o d a d a r o m g
 g i a t e d i a d a k a i z o y g e t k u l i n o m l i n o s i l z i t o k u s m m d i l i t u r z y d a j i k l a d i
 a n d k i d a i z d i j g a l g e d i e m y p o s o m z d y d i n g l y d i l a z k o d o b a e g e d a d o
 b e a n d p o z t i r a u d d a n z e l l u , g a l g z w b e i n g k z g i n z d o b r z i t y d o m a g g t z y e n
 j e d g m m a a g u i n t y d o b r o d u a t y a z o s d o u g l a d , E z o y t z M a n d i t a
 d o g l y d a g i z e k i d u l o k z g o f o t o l z i m i l a a t o d a j i g o m m d o b r o m o l u i o
 d a d o b r o m i l i n i o d d u i t i l a t a k z y g i n d u r z y s o a t o f o r a i n d u d o k l a g g t o
 d i k u n d a r o n k o z i l i b i z a n o k l i b i z a t o t i m d o d o b n i d n a u b e m
 d o d o s t y m o f o O t a t y m i l o a o n t o d o d l a g t o t o d o d a t o w t y a t o n n y k i z i z
 k o z y k y n o m e t k r a z k i z i z o r o i a l a t a k t u d i j a z k u r o m y
 k t o w a z m o d y M i n y d o w g l a d a n o d u s t a r z y k o d k y i z i g l o k m z t r a i l o
 a m m y d o b r a i t o t a k a b d i a d i n d i a d u m M i m p l o m g n e d n a b o m k i z i z
 k o t o d o d o b r o k l i n y d l e n a d u s a g e m a l a n o k i z i p o m i n a l d a k l i b i s
 k l o r a d t r a n a k o t y o t m i n i o d o k u t a l e t a j e d a n o s o t a t o d o k u t i o
 k o z y k o f o m b k a n a d a f a n a n t y m a t a l g a l z a d t i l a b o k r o f o m m t
Dams Grog A t a m A s u p r a d a d e m
 d i s t a r z y u s a i a m a k y n o w a k l a g g o d u g g l a n a p o s t a w o
 k o f o m b k a n a
20

Přepis:

1. Gira sspiczka A Gindřzich Nowobenatky
2. Letta: Paně: 1619: 19: Aprillis
3. Stalo Je Porowanj Przatelke Przed Prawem Rychtarzky
4. Mezy Girzikiem Spiczkau a Gindřzichem Nowobenatky
5. aMarkitau Manzelkau Girzika Spiczky. W Przitomnoſti
6. Przatel gegich Sijmona Blatenkeho, ato takowa yakoz geſt Se Gind
7. rzich NoWobenatky Buda oPily wdomie Jana Kryſtopfowehe dczinil
8. zie geſt Manzielku Marketu ManZěla Girzika Spiczky netkyd? naPo
9. cztywoſty Vrazil. Čzoz Stoho nemala Newole Polſla geſt, takže Przedna
10. ſſegicz Niekolikrat Przed Prawo Richtarzke Za Ochranu Pocztiwoſti?
11. Manzelky ſwe tyž Girzik Spiczka geſt ziadati nePrzeſtawa. Takzie
12. z BoZj Pomoczj? Prawo ge SPolu O to Wiſliſſicz Porownalo, aPoruczilo
13. Otom ZnagieWiecz krziwau Begti Gindrzychowj Nowobenatkemu aby tyž
14. Marketu Nalezitie wtom Wczem gi tu Przi OPilſtwj Vrazil, Ziadal aby
15. mu to odPuſtjeno bilo. Čzoz tak Vczinil atuhned Před prawem gj
16. Ziato Ziadal aCzoz geſt koliw Mluwil zie to kſwemu OPilſtwj Prziklada
17. a neWiedaucz Onj, gak ge Ziw nicz? Zleho nezWzdiczky Wſſeczko dobre, gj za do-
18. brau aPocztiwau Manželku, gakoz wZdiczky ginj dobrzi lyde magj tez on
19. Zie gj ma, agmiti doSwe Smrti chce, ſe Prohláſil. Čzoz tež Markita
20. prohljdagicze kziadoſtj gehu to Vczinila ato wſſe gemu dobrowolnie
21. Adobromiſlně odPuſtila, taktyz gindrzych Ze ſetoho wicz NedoPauſtětí
22. Rukau Podanim Prawu Prziſlibil, ano kdiby ſeto tim Podobnim? Spuſobem
23. od kohogineho Stati mielo aon to doSlechl o to Se Zaſtawětí a temuž Girzi
24. kowj Wznamoſt Vweſti PrziPowiedel. Atak tu Wſſeczku wiecz
25. kteraz meZj Nimj Proſſla Prawo Richtarzke Wjzwihlo Vmrtwilo
26. awnicz Obratilo takabj Ziadnj Ziadnim Wimiſſlenjm SPuſobem Wicze
27. ſe te Podobne Wiczj Nenawraczowal, anePrzipominal. Paklibi ſe
28. ktera Strana Proti Stranie doPuſtila, tehdy Prawo kteto Pokutie
29. krucze GehoMiloſti Pana Sahnauti ma takgakž aRtikule Geho miſloſti
30. Panie Znagi Actum ut supra

Text 3: Martin Saukenik, Matěj Muchala.

Martin Saukenik, Matěj Muchala? 24
Léta 1623. 17. Marty Janko's geť Martin Džiznoť
Nemal au Na Míše Manděky své Magdaleny Na Metěge
Mufalu a Městečku geťo Katherzini vyđtožit ku Krauu
Dygtánky, žebý žaneti Měla Magdaleny, aji Nemal
Matěj Muchala Mluriti Dca Měli, 2gož Vyestřersti
Berougm Džganěl, a Šimon Blatněnky Janko's to Vyestřerovoe
Prároui, Dvě dvě Strany, Ne mošli ni z ginstřo 3D bogi Avany
vicy Winstřo Nalesti, gal frany Jurodni vod Poru, že sobe
gal nalezi žegm Ganerim Dplacornali, své dku zadny
žadna strana nemagi, Pravo Vyestřersti Měly stranami
to Wyzdroiřto a vovicy Obrati to, a Martin, a Matěj
Dponužni Prároua Kudau Podarim Dpřim ne sobe to gna
Míše Manděkel Dpřitěky, a na 23. žy bidaučy y Městě ne nicim
žim sobe toso Piji Pominati Ne Magi, Fu log moroe za Martina,
Jan Lypnicyky, Macslaw Kodaur, za Matěge Muchalu,
Valentín Džagek, Wawřinec Kossinka, — Wěsti žebý
Pať ktera strana stery to Wyzdroiřroala, a žim Piji po
minata, Po buty Podle v živdženi na stranu Kruije Wlibgy
Dpřadnuty Magi jo 2 Požtu Moraro žy. Fu log moroe
Pať gis žauz Po butau Stranu v živdženi Postaroti Magi.
Džalo se Wdome Šimona Blatněnky U. Supra Měly

Přepis:

1. Martin Saukenik, Matěj Muchala.
2. Letha 1623. 17 Martij Jakož gejt Martin Stižnojt
3. Nemaľau NaMiťtě ManŽelky řwě Magdaleny Na Matěge
4. Muchalu a ManŽelku geho Katheřzinu PrzedloZil ku Prawu
5. Rychtářz[ky[m]u, Žebj zhaněti Měla Magdalenu, agi Nenale
6. Zitě y Matěj Muchala Mluwiti Oba Měli, Czož Pržeřliřewřji
7. Geronym Suchánek, A řřimon Blatnenřky Jakožto Rychtářzowe
8. Práwni, Obědwě Strany. Nemohli (*nicz ginřřiho*) Z Obogi řtrany
9. nicz Ginřřiho Naleřti, gak řtrany Puwodni y odPorný, Že řobě
10. gak nenaleZi Zligm haněnim odPlaczowali, řwědku řadnych
11. řádna řtrana Nemařicze, Práwo Rychtářzřke Mezy řtranami
12. to Wyzdwihlo A wnicz Obratilo, A Martin, Y Matěj
13. řPoruczeni Práwa Rukau Podanim VPřřimně řobě to y Na
14. Miřtě ManŽelek odPuřtily, AnaCzařy budauczy y Wěčzné ničimř
15. Zlim řobě toho PřřiPominati NeMaři, Rukogmowé za Martina,
16. Jan Lypniczkj, Waczlaw Kodaur, Za Matěge Muchalu
17. Walentin řřpaczek, Wawřinec Kořřinka. Geřtliže by
18. Pak která řtrana ktery to Wyzdwihowala, aZlim Přři Po
19. minala, Pokuty (*Podle řřwědczeni nařtranu*) kručze Wubczy
20. Prořadnauti Maři 10 kop Pocztu Morawřkeho. Rukogmowe
21. Pakgich řtauř Pokutau řtranu řřwědczenau Pořtawiti Maři.
22. řtalo ře Wdomě řřimona Blatnenřkyho. Ut Supra Mařp.

Přepis:

1. With Záhonek, a Mikuláš Rágkeg
2. Letha, 1624. 5 Magi, Jakož je gejt ne
3. malá, ale welika Křziwda Od Wita záhon
4. ka, Mikulášowi Ragkymu štala. Wdomie rad
5. dnjm, Tak Že bez Rozwaženj Wšjelikeho, With
6. Nazdrawi Mikulášowi gejt Vbližil, Skrze
7. kteraužto wiecz nemalau, With Zahonek dán byl
8. dowieZeni, Saucze škrze to dobrže Potrejtán. Práwo
9. wšjelikau tu Zlau Newoly, mezy nimi zběhlau
10. wyz[d]wihlo Wnicz obratilo, a Naczaŷy budauczy awieczné
11. Niczimž Zlym toho šobie Prži Pominati nemagj, Pakliby
12. ktera štrana Straně Zlym to Prži Pominala, a nanj to
13. VZnáno a wšwiedczeno bylo, a ku Práwu še to doNešlo,
14. yhned Práwo Rukogmim má dáti wieděti, a takowé
15. ho Przeštupnika wiezenjm oPatrziti, a zwiezenj newy-
16. Pauštěti Podtud, Pokud 20 kop Pocztu Morawškeho beze
17. wšjeczky miloští Kwubczy nePoloži. Rukogmowe za
18. Witha Záhonka. Jan Wržeštáku, Pawel Bochniczku, Petr
19. Czernohláwek. Za Mikulášje rágkyho, Jan wondra,
20. Jan lyPniczky. Za bolejt Pak a za Auráz kterégž Miku
21. láš Ragkeg trPieti a Snášjeti Muŷyl Wit Záhonek Miku
22. lašowi Ragkymu Z wegPowiedi Práwni, hned dal
23. nahotowie 5 kop Počztu Moraw.[škeho] Stalo še wdomie tako
24. we porownani Šŷymona Blatnenškeho Rychtářze
25. Pržižežniho. Letha ut šupra mp

Text 5: Wondra Nowotneg, a Kateřina Manželka Walentina Kowárže

Wondra Nowotneg, a Kateřina Manželka,
 a Walentina Kowárže, z
 Lette 1624. z 6 Junij. Stala se nemala, než
 melika nerada, Meji Džbani nespořadna
 menami, tak je Wondra od Kateřiny menalo
 na spořivost, jest byl zleščen, ato nápravo
 Džbani je go. Mela strana zleščenosti, tak gal
 od strava jim bylo rozniteno, a strava najsle
 te to vrti, Meji vltam stranam položenim.
 Strani s prijatelij Pororonal, sji sji to nrafi
 s. Walslava Wlasstowij Petra Gornoflowa,
 Strani Kateřiny, Jana Lišnijeho
 Strani Druho Wondry Nowotneg, ato takto.
 ze Kateřina s prijateli srijni vrtikan židci. Pro
 sji, adalali Wondra go aby gi to mluwiti wilo
 wafit, a od sebe odpušit, je go se má a kakajem
 Miti gnišit, eže žarobit, a spořivost, a Gornoflowa,
 a naws je neni, a onim nešpita niž žloso Wla
 witi, Stravo si je tu nit, Meji niji
 gal je Pororonalijšit, Dalo, gemto od strava
 ojnami go te gnišit, eže Kateřina s Druho te
 witi, Strati Wondroni, a nro gal, eže plij gnišit
 Dni se do žstika, je wogorati, s gi to sji to
 merati, eže e kaim na, a gi poluty, 20/W
 ežmihošit, od pušit, eže nrafi. Aukajmo
 ros ja kateřiny Walslawo Wlasstowij.
 apetr Gornoflowa. Wondra Nowotneg, a sji
 sjirook, a witi, je gi to sji sji sji
 nrafi. Oualo s. ut supra. za kateřiny
 Garsla Dofli, a
 Gijmona Wlasstowij

Přepis:

1. Wondra Nowotneg, a Kateřina Manžel-
2. ka Walentina Kowárže, etc.
3. Letha 1624. 26 Junij. Stala ſe nemala, než
4. Welika Newole, Mezy Oſobami nahorze Pozna-
5. menanjmi, tak že Wondra od Kateržiny nemálo
6. NaPoctiwofſti geſt byl zlechczěn, ato naPráwo
7. Przychazege, Měla Strana zlechczugiczy, tak gakž
8. od Práwa gim bylo wyměřeno, Kſtraně nařzknu
9. te to Weſti, Mezy Rokem ſtranám Polozěnjm.
10. Strany ſe Przatelſky Porownali, Przi Pržitomnoſti
11. P.[ana] Waczlawa Wlaſſtowiczky Petra Czernohláwka,
12. Strany Kateřiny Jana liPniczkyho
13. Strany druhé Wondry Nowotnyho, ato takto:
14. že Kateřina S Pržáteli ſwymy Welikau Žadoſti Pro
15. ſyli aŽadali Wondržege aby gi to Mluwenj Mile
16. Wážíl, aodſebe odPuſtil, že geho má a Nakaždem
17. Miſtě gmjti chce Zadobrého aPocziweho čzlowěka,
18. a na něgže newi, a oněm neſliſſela nicz Zleho Mlu
19. witi. Práwo ſliſſetu wiecz mezy nymi
20. gak ſe Porownali giMiſto dalo, gimžto odPráwa
21. oznámeno geſt geſtli žeby Katheržina Po druhe té
22. wěczy Proti Wondrowi, aNeb gaké Koli ginéhane
23. bné ſe do Puſtila, Že Wrchowatě ſe gi to Przi Po
24. menauti Streſtaním má, agi Pokuty 20kop W?
25. bezmiloſti odPuſſtěno bjti nemá. Rukogmo
26. we Za Katheržinu Wáczlaw Wlaſſtowiczka.
27. aPetr Czernohláwek. Wondra Nowotneg Pod Po
28. cztiwoſti ſwau Prawuzruczil, žegi toho Zlim Przi Pomi-
29. nati Nechcze. Stalo ſe. ut Supra. Za Rychtarzu
30. hawla Koſtky. a
31. Sſymona Blatnenſkeho

Text 6: Martin huňatka, Wawřzinec z hanzala

Martin huňatka, Wawřzinec z hanzala z
Děsna j. 24. 8. July Otalo s Porotovním Vysátek
který přirodly stánským vdo s Simonafolatně
který oběma straně Wawřzinec, který dovolu Martini
na hanzalce děrně Wawřzinec z hanzala Wawřzinec
roční d'plundrování, Naječ, affaist, Naroč a d'otěz
Doroty ni d'želo gi Pjod Pjorom z adobru pro nejl.
d'popt' s Pjorom d'obruč l. d. a d'popt' s Pjod
Jana s Pjorom Martina, d'Narozelky, g'fo d'ambialy
s d'popt' s Pjod a d'popt' s Pjod, z'popt' s Pjod d'obruč
ni d'želo d'iz d'popt' s Pjod d'obruč, a d'popt' s Pjod
gi tak d'obruč d'obruč, Palki d'iz d'popt' s Pjod
na d'popt' s Pjod d'obruč, d'obruč s Pjod d'obruč,
který d'obruč. Palki d'iz d'popt' s Pjod d'obruč
d'obruč d'obruč, g'fo d'obruč s Pjod d'obruč,
Otalo s ut supra z d'obruč d'obruč
Gawla d'obruč, a
Simonafolatně d'obruč d'obruč

Přepis:

1. Martin huňatka, Wawřzinecz hanzala etc.
2. Letha 1624. 8. Julij Stalo ſe Porownánj Přzátel
3. ſke Przi Práwě Rychtárzſkem wdo[m]ě Sſymona Blatne[n]k]y[h]o
4. MeZy Oſobami ſwrchu Pſanjmi že g[e]t Dorotu Marti
5. na hunatky dczeru tjž Wawřinecz hanzala NaPocti
6. woſti Y SPLundrowal, Naržek a zhaněl, Newěda do též
7. Doroty nicz zleho gi Přzed práwem zadobrau pro neſl.
8. aProſyl SPřzimluwau dobrjch lidj a Sſwagra ſwého
9. Jana liPniczkjho Martina, AManželky geho Anny, aby
10. to ge[m]u Pro Boha od Puſtili, že newj Na gegich dczerku
11. nicz zleho Než wſſeczko dobry, a do ſmrti Nehcze toho gak
12. gi tak žadny[m]u Cziniti, Pakli by ſe Czeho toho doPuſtil,
13. má od Prawa wedli nálezu SPokutowán, aStre
14. ſtán byti. Pokuta wyměržena 60 kop PoCztu
15. Morawſkeho, geſtližeby ſe Czeho toho doPuſtil.
16. Stalo ſe ut SuPra etc. Za Rychtárzu
17. hawla Koſtky, a
18. Sſymona GeP Blatnen]kyho mp

Text 7

Letba panie) 625 *Levinstofowogo* 30
stalo se porownanie mezy
yanem geiztowym a towawym yanem wyta
wym zkralowage tak ziegł mezy nimi nie
yaka ni mo le wzepła dkrany nektorych
stow ziegł smiel mliwiti ziemie pome par
8 londofbauage zofan to zastawa zicogedno
dobry a dwinj neni tabzie se domizeni do
zkterehoz gl wyrawen ranta kowy pise 620
nie mady ge wsty zhnestil zesejt ho raleri

odkrojil zic naneho niz zleho nemi azieho
ma jadobrego afoxtimogo chlowieka zlibu
gig prawiti vychtanstwiniczym ^{stne} pomsiti
abo rufan dari wpoloznie tanerodilne
stalo se wtupra wdanie yaaa kratoch
wile vychtane prziseznigo awara kwy
stofowogo wnicstyt zardniczygich

Přepis:

1. Letha Panie 1625 Stalo ſe Porownani mezy
2. yanem geſzkowym a towaryſſem yanem ryſſa
3. wym z kralowcze tak zie g[e]t mezy nimi ně-
4. yaka newole wzeſſla Strany nekterych
5. Slow zie g[e]t Smiel mluwiti zie mu powi Par
6. Slow doptawage czo ſau to za ſlowa ziecegedno
7. dobry a druhy neni tak zie ſe do wiezeni doſtal
8. z kterehož g[e]t wyraczen na takowy ſpuſoB Po
9. niewadž ge uſty zhrzeſſil ze ſe g[e]t ho naležitie
10. odProſyl zie na něho nicz zleho newi a zieho
11. ma zadobreho aPocztiweho czlowieka Slibu
12. gicz prawu rychtarz[kemu niczymž ſe nemſtiti
13. ato rukau dani Spolecznie a nerozdilně
14. Stalo ſe vt supra wdomie yana Kratoch
15. wile rychtarze przyſežniho a yana Kry-
16. ſtoffowýho wnieſtyS Jaromierzicznych

Text 8: Jan Nýgryn, Gira matauſſku

Jan Nýgryn, Gira matauſſku 29
Letka 1625. 25. februarij, Ninosa zleſo je zbeſto
od Wiry ſwreſu pſaneſo, pro ſi Janovi Nýgrynu,
w domie martina Durbichyſo nalazni, ze geſt nemalo
z Janem adobre Poctiwoſti Spundorowal. Jana Swreſu
pſaneſo, y doſtana ſe ta wied w tiznoſti nemalo na ſi,
mona dlat neuſlo toſo Janu Rýgſtare p ſi ſezniſo.
Ztegiſe, aby z dalſſig zamieſtnani ſe ſlo, w tom Wiry ſi
ſe ozwal ze na pſameſa nie z zleſo neroj, ani o nem ſiſſe
do zleſo, aby muto odpuſteno, bylo. Joani kuprawu
promlawoage, ze pſawednoſti pſawu ſe porauſi, a
ſwau wiez w oſnau moz pſawu dawa, pſawo
mezi ſtrana mi weſſerow na ſlo; Po ſi Wiry ſi ſiet geſo
na doctiwoſti z Janem, aby nalezi te narz muto odpuſt
odpuſtowa timto: Pane Jane: Ja Wiry ſi pſi zna
wam ſe ted pned p. Rýgſtarem, newedauze narwad
nie z zleſo, ze ſem was nadobre waſſi Poctiwoſti pſieſſi
eſo z Janem, zacez was pro doſa zadan, ze muto odpuſt
ſe, go ſem toli mluwil, roſſecko ſem nedawno die
ſiſſerodit, a mam was zadobreſo, a poctiwoſto zloweſta gabo

giny w ſiſſet ni doctiwoſti, aneſi o was nie z zleſo.
doſmrti mluwiti ani giny m raditi, nez roſſe
zleſo dobre ſo hoto pſawo ſobé w moey, Jane
Janem geſti zely ſe toſo zo tato roſſo bud proti
to muto dobre zloweſtu doctiwoſti, aneſi proti gine
na wozenim ſkuteczne kupiti kladu giny m newoz
nym dlat ſtan byti, az wjedeni newyſa zeti, az krow
ſi Janem zleſi polozi. zo Poctiwoſtu mora roſſeſo,
Stalo ſe uſt ſupra

Přepis:

1. Jan Nygryn, Gira matau[š]ku
2. Letha 1625. 15. februarij. Mnoho zlého [e] zběhlo
3. od Giry [w]rchu p[ř]aneho, proti Janowi Nygrynu.
4. wdomě Martina Tržebiczkyho nalázni, že ge[š]t nemálo
5. zhaněl adobré Poctiw[ost]i Splundrowal Jana Swrchu
6. p[ř]aneho, ydo[š]tana [e] ta wěc w[š]tižno[š]ti nemalo na S[š]i-
7. mona Blatnen[š]kyho toho cza[š]u Rychtárze P[ř]i[š]ežniho.
8. Chtěgicze, aby z dal[š]ich zamě[š]tknání [e]š[š]lo, (w tom Giřzik
9. [e] ozwal že na P[ř]ana] Joanne[š]a nicz zleho newi, ani oněm [š]li[š]el
10. czo zleho, aby mu to odpu[š]těno bylo Joan: ku Prawu
11. promlauwage, že [š]prawed[š]no[š]ti Prawu [e] poraučzi a
12. [š]wau wiecz w plnau mocz P[ř]awu dáwá,). P[ř]awo
13. mezi [š]tranami weypowěd na[š]lo: Pakz? Gira [š]měl? geho
14. na Poctiw[ost]i zhaněti, aby náležitě nařzknuteho odPro[š]yl,
15. SPu[š]obem timto: Pane Pane: Ja Giřzik: P[ř]izná-
16. wam [e] ted' P[ř]zed P[ř]anem] Rychtařzem, newědaucze nawáS
17. nicz zleho, že [š]em wáS nadobré wa[š]i Poctiw[ost]i P[ř]zeSPři
18. li[š]S zhaněl. Začež waS Pro Boha zadám, že mito odPu[š]tite
19. Nebo, czo [š]em koli mluwil, w[š]šecko [š]em neduwodně
20. Křziwdil, a mám wáS zadobreho, aPoctiweho čzlowěka, gako
21. giny w[š]šickni dobři lydé, a nechczy o wáS nicz zle[h]o
22. do [š]mrti mluwiti ani ginym raditi, než w[š]še
23. -czko dobré,   tohoto práwa [š]obě w Mocy, zane-
24. cháwá ge[š]tližeby [e] toho czo takoweho bud proti
25. tomuto dobré[m]u czlowěku doPu[š]til, aneb Proti giné[m]u
26. má wězenim [š]kutečně kupřzikladu ginym newaž
27. nym Stre[š]tán byti, azwězeni newychazeti, až kwub-
28. czy Jaroměřziczke Položi. 20 kop Počztu moraw[š]keho,
29. Stalo [e] ut Supra mp

Text 9: Toman Kolař s Mathau[se[m] z[w]ym Syne[m] a Martine[m]

Huňatka

Toman Kolař s Mathau[se[m] z[w]ym Syne[m] a Martine[m] Huňatka

Čecha Janě s 6 26. 8. Dne Augusti. Jakož get se řegala
nervole me[st] těchto osobami v[est] z[em]oravami zp[is]ka v[est] v[est]
čini Obratly Martinotij huňatkov[ost] Regalese Ma[st]a kter[ým]lo by
se mu Obratilo, rojal get rodominij Mathau[se[m] Tomane n[est]o, že
by on mu tabore Ma[st]o rojal co[ž] k[ri]stlo y k[ri]stledarwanj
je se s[est] Obecij kon[st]ely rodome pul[st]y n[est]o p[ro]t[iv]e k[ri]st lo[st] swe
Ob[st]elij Mathau[se[m] Tomane ma. k[ri]st rojal se tabornij se nic ne
n[est]o. Polomni Obr[ost] tu v[est] me[st] m[est]i Kup[er]ce
a Obrar pov[est]el az se to p[ro]d[av]o v[est]el[est]ky do stali.
K[ri]st rojal v[est]el[est]ky p[ro]d[av]o to je Obr[ost] tabore k[ri]st
Dvad b[est]a[st]eni Me[st] m[est]i n[est]o for[est]lo by m[est]o p[ro]g[est]ij, g[est]ij
k[ri]st Dv[est]ij Kup[er]ce a Obrar v[est]ij do p[ro]m[est]el[est]ij. Za v[est]ij
me[st]e v[est]ij v[est]ij v[est]ij a Me[st]ij m[est]ij v[est]ij, gal Me[st]ij
Osobanij ž[est]ij m[est]ij t[est]ij m[est]ij m[est]ij, aby me[st]ij se[st]ij p[ro]log a Obrar
v[est]ij k[ri]st v[est]ij. M[est]ij a k[ri]st jednym D[est]ij m[est]ij v[est]ij v[est]ij
s[est]ij ne p[ro]p[ro]minatij. K[ri]stij ž[est]ij se gal ad g[est]ij
Obrarij k[ri]stij, d[est]ij Obrarij k[ri]stij, a tu s[est]ij v[est]ij v[est]ij
v[est]ij, t[est]ij p[ro]d[av]o p[ro]d[av]o v[est]ij v[est]ij k[ri]stij v[est]ij v[est]ij
k[ri]stij v[est]ij k[ri]stij. k[ri]stij se

Za v[est]ij v[est]ij v[est]ij v[est]ij
v[est]ij v[est]ij v[est]ij v[est]ij
v[est]ij v[est]ij v[est]ij v[est]ij.

Přepis:

1. Toman Kolař s Mathauš[e[m] z[wym Syne[m]
2. a Martine[m] Huňatka etc.
3. Letha Paně 1626. 8. dne Augusti. Yakož ge[ft] je něgaka
4. newole mezy tiemito O[lobami wey]] Gmenowanymi zbiehla w při-
5. čině Straty Martinowj huňatkowj Něgakeho Ma[la, kterýžto když
6. je mu Stratilo, wzal ge[ft] wdomněj Mathauš[e Tomanowjho, že
7. by on mu takowe Ma[lo wzal, což Při]]lo y k Přehledawanj
8. že je [krz Obecny kon]]ely wdomě Pu[stym kdež naten čas [we
9. obydlí Mathau[š Tomanu ma. Ale w]]ak je takowjho nic ne-
10. na]]lo. Potomně Skrz tu wíec mezy nimi Ruznjce
11. a Swar Pow[ta], až je to Před Prawo Rychtař[ky do]stalo.
12. Prawo Pak Rychtař[ky Poznawage to že Skrz takowe klaudy
13. Snad budaucně Mezy nimj nětco hor]]jho by mohlo Pogitj, yakž
14. [atan Vměly Ruznjc aSwad Vmj do Pomahati. Tu wěcz
15. nePrawdjawau wyzdwjhlo, a Mezy nimi wniweč, yak Mezy
16. O[lobami Žen[kymi, tak Muž[kymi, aby mezy [ebau Pokog, a Swor-
17. no[ft Zachowalj, Mořzj, a toho žádnym wym]]lenym Spu-
18. 18. [obem nePřipominalj. Pakli že by je gal od gedni
19. Strany tak y druhe Strany Stalo, a to [obě wyzdwjho-
20. walj, tedy Pod Propadenim Pokuty k Wubcy Složení de-
21. [yti k [op] gr[ošů] Če[kych. Stalo je
22. Za Rychtařzuw Giřzika S[piczky
23. S[tař]]yho Pawla Bochniczkowjho
24. w me[st[y]] Jaroměřzjcyh

Text 10: Adam Janču Martin Saukenik

Adam Janču Martin Saukenik.
 Celha Janie 1627. 24. May. Italo se pororonanj. Wyppowedy Prama
 rodomi Sponora Blatensko. Wyllatke Wyllatke, a nellerog ob zau.
 rjadu Meste Jaromerijskej mejo osobami Dvorcu Kancgny.
 Jalož gest Adam Janču, davec z Winnego Kunktu opili, pri
 Janču, pced swig dam, a dwatec Martinu Saukenika, toz Man
 jilku gest. Italo pred swign domem, oba dpolu na swetiro
 ty gij wclice anena leziti Janel, pred swarom pal dleste
 na lbi stignost, wotom se gest ncleraly v Janatowaly wemost.
 Wyda a swig waga se be byti roinnco, Martina Saukenika
 a Manjelly gest. Italo by gest swadal swetlice gest gij wotom o
 pil swig tak swad na toctiwostij gij swadje ge. Swetlice, aby ma
 to d djustij a mino se be pu tily je se mjecij tolo do konce do
 swadit Meste d djustitij, Eoj swad. Wyllatke dpolu predanogij
 osobami z swadnu znamenage to je by tolo dalegj netco. Swetlice meste
 swadit to meste meste mije zdrwisnauce w meste obracy, a na
 gaj d djustij y wene dme swad, tak aby gal onj samj tak
 Manjelly gij d djustij celady nislady wogny. Meste d djustij
 ne wogny d djustij ane swadnu, nglorj wclice a swadnu
 Janču se swadnu, celog swadnu d djustij geden d djustij
 gaj potwrdil je to swadnu prisobegij swadnu. Swadnu
 se ltera d djustij do swadnu, a netijm swadnu swadnu
 obnawajala, ma od swadnu podle nclerly d djustij a d djustij
 swadnu byti. Swadnu rognicna s. Swadnu lude swadnu
 d djustij d djustij. Actum ut suprag
 Ja Wyllatke Sponora Blata
 Meste Jaromerijskej.

Přepis:

1. Adam Janču Martin Saukenik.
2. Letha Panie 1627. 24.Maij. Stalo je porowanj Weypowędjj Prawa
3. wdomě S[ymona Blaten]kyho, Rychtaře při[ležnjho, a některych O]job z Au-
4. řzadu Mě[st[y]u] Jaroměřjcz mezy O]jobami Swrchu p[lanegmj.
5. Jakož ge[st Adam Jančzu, gdauce z Winneho Truňku oPili, Při-
6. gda před [wug dum, a Spatře Martina Saukenika, tež Man-
7. želku geho Stogjc před [wym domem, oba Spolu na Poctiwo-
8. [tj gich welice a nenaležitě zhaněl, před Prawem pak Slj[š]e
9. na [ebe Stižno[st, w tom je ge[st nikterak vPamatowati nemohl.
10. Wjda a poznawage [ebe byti winného, Martina Saukenjka
11. a Manželky geho přátel[ky ge[st ziadal ge[stliže ge[st gjm w tom o
12. pil[stwj tak hrubě na Poctiwo[stj gich zhanjc ge Vbližjl, aby mu
13. to odPu[stijl a mimo [ebe pu[stijl že je wjcegj toho dokonce do
14. [mrti Nechce dopau[stětj, Což Prawo Rychtař[ké Spolu přidanegmj
15. o]jobamj z Auřadu znamenage to že by ztoho dalegj nětco hor[š]jho mohlo
16. pogitj, tu wěcz mezy nimy zdwihnauce, w niwečz obracy, a na-
17. čza[ly budaucy y wěčně Vmrtwuge, tak aby yak onj [amj tak
18. Manželky gjch dítky čeladky nižadnym wymy[š]lenym Spu]obem
19. newydzdihowalj ane Připominalj, nybrž wla[ce a Sworno[stj
20. Sau[ed]ke přebywalj, čehož Spodanjm Rukau geden druhemu
21. g[au potwrdilj že to w[š]e při [obě chtj zachowati. Pakliby
22. je ktera Stranka do Pu[stila, a nětczjm zlym připominagjcz
23. obnowowala, ma od Práwa podle nalezu Spokutowana a Stre-
24. [tana byti. Pokuta wyměřena 5 kop gr[o[š]u] bude Powinen
25. k Wubcy Složiti. Actum ut Supra etc.
26. Za Rychtařze S[ymona Blaten
27. [kyho. Mě[st[y]] Jaroměřjczze.

Text 11: Kateřina Manželka Walentina Kowaře Giřik Lyfflander

Kateřina Manželka Walentina Kowaře
 Giřik Lyfflander.

Četá Janie 1627: : 4. dne Junij. Stalo se prvoranij před pravem
 vochtaršim připritomnostij d'pola Radnych Jana Lyffnického, Vírjka
 Švického Jana Puzemistra, jakož g'au se negale k'radky mezy g'od
 frukt' v'raulyli č'elicy Gosti Katicjine Dvoredu Jane, Jane
 Puzemist'ej stran, v'pravage to je u'g'au nej' p'auš' O'k'rovy
 na konvenulo stran val' p'ohibe v'k'opovale v'k'radky v'p'rage
 nic byt' d'pravmedlivanu pravou r'ouso to v'nedli a p'odaly. pravu
 jak to mezy nimj z'k' rozj'misjuge mozij a r'ousoj obracy
 na čas' budaucy, a v'ecp'e aby sobe toso nicynis' z'lym nep'ri
 poznivali, manželky ani d'itky g'ij. A rubau v'odda
 jim před pravem sobe to d'ruštily. A Vírjka Lyfflander
 Katicjine za dobran' g'abo t'ij p'roce v'g'ylasť. V'ep'li seby
 jak' k'era v'ranla to sobe rozj'misjovaly p'obuly k'rouby p'ro
 padivuly ma 20. R. R. Stalo se ut' supra

Za p'uzemist'ra.
 Jana Czerusj'arva.

Za vochtarš' d'j'mona v'latenš'ko
 M'k'š' Jan'g'ij'g'oz

33

Přepis:

1. Kateřina Manželka Walentina Kowaře
2. Giřik Lyfflander.
3. Letha Panie 1627: : 4: dne Junij. Staloſe Porowanj Před Prawem
4. Rychtarſkym Připřitomnoſtj Spolu Raddnich (Jana LyPnicſkyho, Giržjka
5. Sſpičky) Pana Purgkmiſtra, Jakož gſau ſe něgake klewety mezy lyd
6. hrubě wtrauſyli čelicy Proti Kateřzjně, Swrchu Pſane, Prawo
7. Powyſlyſjenj Stran, Vznawage to ze negſau než pauhe Klewety
8. naPomenulo Stran yak Potřeba Vkazowala, Stranky Vznage
9. wěc bytj Sprawedliwau prawu wnoc to Vwedli a Podali. Prawo
10. Pak to mezy nimj zlé wyzdwihuge moržj awnicz obracy
11. na čaſy budaucy, a wěczne, aby ſobě toho ničymž zlym nePři
12. pominalj, manželky ani ditky gich. A rukau Podda-
13. njm před Prawem ſobě to odpuſtilj. A Giřzjk Lyfflander
14. Kateržjnu za dobrau gako kdy Prwe wyhlaſyl. Gestližeby
15. pak která Stranka to ſobě wyzdwihowalj. Pokuty kwubcy Pro-
16. padnauti ma 20 kop gr[oſů] Stalo ſe ut supra etc.
17. Za Purgkmiſtra. Za Rychtarže Sſymona Blatenſkyho
18. Petra czernohlawka. měſt[y] Jaroměřzjczce

Text 12: Jan wolek Elia[ss] pernikarz

Jan wolek Elia[ss] pernikarz
Lecza Janie j 6 30 19 Dne octobris

Stalo se porozumani pzed prawem vjchta[ss]kym
galo[ss] se et niegala[ss] niewole stala mezy osobami
nagone po[ss]admen[ss]pryem[ss] tak zic sa[ss] se pzed
prawo dostaly gedem nad v[ss]ch[ss]cho p[ss]o zialo
p[ss]waly co[ss] prawo myslj[ss]vany[ss]i v[ss]z[ss]nosti ge
gic[ss] i galo[ss] se et Jan wolek pernikarzomj
nemate v[ss]blj[ss]t a[ss]cho v[ss]lauit[ss] tak zic sa[ss]
ze o[ss]a dom[ss]zenj dostaly i budun[ss]ge w[ss]tom
w[ss]zenj v[ss]l[ss]ze dobre h[ss]d[ss]foz[ss]m[ss]i[ss]g[ss] a p[ss]oro
w[ss]naly a tak sa[ss]i sto[ss] h[ss]v[ss]zenj p[ss]opi
v[ss]t[ss]ienj a to[ss]o Jan p[ss]zed prawem potw[ss]rdic
v[ss]l[ss]k[ss]u godan[ss]m zic gedem v[ss]ch[ss]em[ss]i to[ss] h[ss] n[ss]
ch[ss]e dost[ss]ti w[ss]n[ss]zenj v[ss]v[ss] p[ss]v[ss] p[ss]om[ss]naly
a to[ss] pod pok[ss]it[ss]ai p[ss]rop[ss]ad[ss]enj . 5. v[ss] ge
k[ss]w[ss]d[ss]zj . a o[ss]t[ss]supra v[ss]bal[ss]se

za v[ss]ch[ss]az[ss]ni Jana k[ss]v[ss]toch[ss]v[ss]le
W[ss]nie[ss]st[ss] v[ss]rom[ss]il[ss]y[ss]g[ss]g[ss]

Přepis:

1. yan wolek Elia]] pernikarz
2. Letha Panie 1630. 19 dne octobris
3. Stalo]e porownani przed prawem rychtarž]kym
4. jakož]e g[e]t negaka newole]tala mezy o]obami
5. nahorze poznamenánymj tak zie]au]e przed
6. prawo do]talj gedem nad rúheho pro zialo-
7. walj což prawo wy]ly]few]]i Stižno]ti ge
8. gich jakož g[e]t yan wolek pernikarzowj
9. nemale vblížil ageho stlaukl tak zie]au
10. Se oba dowiezenj do]talj y budaucze w tom
11. wiezenj Skrze dobre lidi]e smirzilj aporo
12. wnalj atak saú stoho wiezeni propu
13.]stienj a toho sau przed prawem potwrdili
14. rukaú podanim zie gedendruhemu toho ne-
15. chce do]mrti wniczemž zlym pripominati
16. ato pod pokutau propadenj.   5 kop gr[ošů]
17. kwubczy. vtsupera stalo]e
18.   za rychtarzú jana kratochwila
19.   wmiestys jaromierzicznych

Text 13: Gilek Paulú, Barta Domamilsky

10 2116 1790 Jan
michygyel

52

Gilek Paulú, Barta Domamilsky

Čeľa Jani j b 42. 8. Januarij. Jaloš gest Barta Domamilsky, dby
 klerocky, Gilla Paule w domi tolt rojal ži by Jan Sych
 wicz Mrfacjem alym žiro bylo miel, gez mezy ldy
 rynaštel, dbye kteraž to gricimu do juckani d'alla,
 wryšo se do fal, w d'icimž to rycerj juckawage rse
 so poprjal, wežly ži dlyšnanau rycerj mlawojl: ži ge
 talo nišo rycerj prost byly, dbye dobre ldy dal Gilla
 prolyty, co gest bylym šez nerojam šoug mlawojl, žo
 wša židal aby mimo šbe to pušil, a gemu to do pušil
 ži to požnawa, ži gest Gylbonj k'jroda činj, a u trar
 wic žy mezy ldy rynaštel. Čale ži do Gilla rji,
 žpušo uerij wežly roščeno dobre, a w tošo času ži dbye
 klerocky gal Gilla, tal g'ungy ldy wice nešer pamlau,
 waly, žaly ži by rojrej ži tošo do pušil, a o Gylbonj
 co tošo mlawojl, ži d'icimž to d'icimž bylo, a ucl Gilek
 gemu to ži ž'ponimial, a u tejm žlym: gal ži ž'gedny
 ž'auč to d'icimž bylo, ži žy pobuty ž'padnawj
 ma, 10. M. Morawj d'wubj, a 2. žubty wostau,
 d'k'afolu, ž'obudawj ža ucl tošo žap'alo se, a ž

+ tal d'rušj,

ži d'ale ž'p'itawojl ž'ymona d'latenšyžo, Martyna ž'owce Janu
 ž'brašawojl ž'p'itawojl ž'omawojl, ž'at'al žal Gilek
 tal Barta ž'ubau ž'p'dawj to šau šbe odpuštily, a ž'edcu
 d'rašeni ži tošo wežly ž'p'ipominatj.

Žiryl d'lyšnanau ž'p'itawojl ž'p'itawojl
 ž'p'itawojl ž'p'itawojl ž'p'itawojl

Žiryl d'lyšnanau ž'p'itawojl ž'p'itawojl ž'p'itawojl

Přepis:

1. Gilek Paulú, Barta Domamiljky.
2. Letha Paně 1642. 8. Januarii. Jakož gejt Barta Domamiljky, Skrz
3. klewety, Gilka Paule, w domělojt wzal žeby pan jkych
4. wěcy Mrhacžem atjm Žjw byti měl, gey mezy lydj
5. wynašel, Skrze kterauž to příčinu do Trejtani Sjatla-
6. wnjho je dojtal, W kteremž to wězenj Zuštawage, wšje-
7. ho popiral, nežlj že Slyššanau wěcz mluwjł: chtěge
8. takoweho wězenj projt byti, Skrz dobre lydj dal Gilka
9. prolytj, co gejt koljw jkrz nerozum šwug mluwjł, Pro-
10. Boha žadal aby mimo šebe to Puštil, a gemu to odPuštil
11. Žeho Poznawa, že gejt Gjlkowj křjwdu činjl, a nePra-
12. wě gey mezy lydi wynašel, Take že do Gilka njc,
13. gjneho newj nežlj wšjechno dobre, a od toho čašu že Skrz
14. klewety gak Gjłka, tak gjnych lydj wjce nechce pomlau-
15. wati, Paklj že by wjcej je toho do Puštil, a o Gjlkowj
16. co toho mluwjł, (při Bartowj to Shledano bylo), aneb Gjlek
17. gemu to Připominal, něččzym Zlym: gak při gedny
18. + tak druhe Straně + to šhledano bylo, Tehdy Pokuty Propadnauti
19. ma, 10 kop Moraw[jkych] k Wubcy, a 2 ffunty Wołku,
20. k Koštelu, Probudaucy Pamět toto zapšalo je, což
21. je štalo V Přitomnoštj Šlymona Blatenškyho, Martjna Ššewce Jana
22. Abrahamowjho, Mathaušje Tomanowjho. Atak Yak Gilek
23. tak Barta Rukau podanjm to šau šobě odpuštilj, a geden
24. druhemu žetoho nechtj připominatj.
25. Giřzjk Bližkowjky Rychtař Při
26. šěžny Měštyš Jaroměřzjcz

Text 14: Jan Mlynařz hradistny, Matěg Thowarys

Jan Mlynařz hradistny Matěg Thowarys Adama Mly
 narze. *Prigmeti v r. 1642*
 Pochyba Janě 1642. 21. Februarij. Jatoz gest, Matěg Thowarys Adama
 mu Mlynařz Dřez Křevicy, rzejnauoj, Janua Mlynařz hradistny,
 se v podezřelost Dřez pomjenau Jěnu, že by dui nuzgaty skatel
 uel se daroval. *Adama pomlauroa* a v podezřelau věcz bral, a potom
 Dřez talowce mlumoj y do trestanj spallawno se dotal.
 Eštěge talowco trestanj piznauoj, a uerida o gnefo či
 rily žnaze se winuelo bytj. Jia dal Janua Mlynařz je
 co gest kolim wloz Křevicy mlumoj, že gest uerawc
 mlumoj, a wozlau Jowicst daral, pro dōza prosyl Matěg
 Janua, aby mu to od Justil, a miuso sebe Justil, že o ja
 uwoj nje gnefo uerij nejl, rasi dobre achwalil buw.
 gestli že by pal dōrtabo uer mlumoj se daral a Janua
 v podezřelost tu bral Matěg efcē wlonu gey žastatj
 a dnuj ota wēc činjli, tal aby Jan ota žadue
 staroť bez wgnj pčelinosť, nēnēl. To rasi
 wulau žodanj Jan Matěgoroj gest od Justil, na pri
 mlumoj, Adama Mlynařz, a Juluba Eynka. Žtal
 ta wēc gest meť nimj dōleje prorowana, a pro budancy
 žamēl wbyto Anify žapana. actum ut supra.
 Jan Dramarje, Zestarz Prilejnij

Přepis:

1. Jan Mlynařz hradiſſtny, Matěg ThowaryſS Adama Mlj
2. nařze Pŕigmeni Křemýnka
3. Letha Paně, 1642. 21.Februarij. Jakož geſt, Matěg Thowaryſſ Ada-
4. ma Mlynaře, Skrz klewety, wezmaucz, Jana Mljnařze hradiſſtný-
5. ho wPodezřeloſt Skrz poniženau Ženu, že by Sni wněgaky Skutek
6. měl ſe dawatj, Wtom pomlauwal awpodezřelau wěcz brál, a Potom
7. Skrz takowe mluwenj y do treſtanj Sſatlawniho ſe doſtal.
8. Chtěge takoweho Treſtanj zniknautj, a newěda co gjneho či-
9. 9. niti Znage ſe winneho bytj. Žiadal Jana Mlynařze Zě
10. co geſt koliw wtěch Klewetach mluwjł, že geſt nePrawě
11. mluwil, a wzlau Powěſt dáwal, Pro Boha Proſyl Matěg
12. Jana, aby mu to od Puſtjł, a mimo ſebe Puſtjł, že o Ja-
13. nowj njc gjneho newj nežlj wſſe dobre achwalitebne.
14. geſtli že by pak kdowntako we mlu wenj ſe dawal a Jana
15. w Podezřeloſt tu bral, Matěg chce w tom gey zaſtatj
16. a S nim otu wěc činjtj, tak aby Jan oto Zadne
17. Staroſtj bez vgmy Poctiwoſtj, neměl. To Wſſe
18. Rukau Podanj Jan Matěgowj geſt od Puſtil, na Pŕi-
19. mluwy, Adama Mlynaře, a Jakuba Cyňka. Atak
20. ta wěc geſt mezy nimj dobřze Porownana, a Pro budaucy
21. Pamět wtyto knihy zapſana. actum utSupra etc.
22. Jan Kramařzu, Rychtařz Pŕiſeznj

Leta pane 1642 : Junius 27
 Waclaw d'izy Matez Swoboda Skautec d'izy
 Stobocashu towarišse zelinkowiso
 Kadlo žegest waclaw d'izy Matege wegss p'bane so Slovijan
 h'wegmij pourazil, pri bežu tu du woguspežo. Tak az slowodslomu
 prišlo žegest waclaw d'izy, prišran du ala pertnau uderit
 az yjgione so p'ierazil. Wedauc mateg nasobe tolest y žue d'izy
 Naprawo richtarišti, wiššišice O bestrandu pravo žepbe d'izy d'izy
 žegice jim rohu podložiti, y žue waclaw poznawagce se wine so žetouci
 Nil žwššetecnosti a žuewu dal se žust probo sa prošenij Matege atinu
 Žo bito odpuššeno, že do du d'izy ženu uicimžto žoz lem pri pominati
 Nečude age so p'ied do bregmij d'izy odprosil awi žlašt žo žoma
 a miti bnde wzdi za dobroggo a p'šiwce mladenec žedonešt. Nie žlešo
 Newi ne žwššec dno dobre a p'šiwce. Mateg pak ga kofto wandro
 wni to wariš poznawagie odnešo tak d'izy prošenij a p'ri m'lu wni ženu
 žest to ž do bregmij rozmišlem wššec d'izy odpuššit a p'rominuel
 pravo pa d' poznagie žegulj dobro woluc porowanij. to me žijerawid d'izy žu
 že ancoti na potomny awecne casij wni wce obrag ato takto
 žestli bi d'ere žnič žobe to wni ž d'izy wni a bi bil p'owinen žoduty
 d'izy b'ložiti. *OK a d'izy supra* 53

Stalo se *Barje stare* Jana d'izy
p'ri se žni so

Přepis:

1. Leta pane 1642: Junius 27
2. Waclaw Křížu Matěg Swoboda Skauteckeg Toho čašu towarišje gelinkowih
3. Jakož gejt waclaw Křížu Matěge Wegj p[aneho Slowihan-
4. lywegmj pourazil, při běhu lidu wogen[keho. Tak až jlowo k]lowu
5. přy]lo že gejt waclaw Křížu, při]ranku alapertňau udeřil
6. až ij gi o neho přerazil. Wědauc matěg na]obě bole]t ijhned towzne]l,
7. Naprawo richtar]ki wi]li]ice Obe]tranki Prawo žě]obe odpornibili.
8. htegice gim roku poodložiti, ijhend Waclaw poznawagice]ewineho žetouci
9. Nil zw]fetečno]ti ahněwu dal]ege]t proboha pro]šeni Matěge abimu
10. To bilo odpu]steno, Že do kudziw gemu ničjmž to hozlem Připominati
11. Nebude ageho Před dobregmj lidmi odpro]il awihla]il že homa
12. aMiti bude wzdi zadobregho apoctiweho mladence žedoneho Niczleho
13. newi než w]šeckno dobre achwalitebne Matěg pak gakožto wandro-
14. wni to wari] poznawagic odneho takowi pro]šeni a přimluwi gemu
15. ge]t to z dobregm rozmi]lem w]šeckno Odpu]til a prominul
16. Prawo pa k poznage gegich dobrowolne porownani tomezy němawizwihu
17. ge a mori na potomnj awečne ca]i wnj wec Obracj ato takto
18. ge]tlibi ktere z nich Sobě to wizdwihowal abi bil powinen Pokuty
19. kwubci Sloziti. 6 kop a Ctum utSupra
20. Stalo]e Zarichtaře při]ežniho Jana Kramařo[wih]

Texty 16 a 17: Adam Herkšiel Gira Smrtka

Adam Herkšiel Gira Smrtka.

Leta Jani 1643. 5. Junij. Jakož jest se ský puvod datu na
 negala umole a vada mezy Adamem, a Girau, vlnimij dnu,
 gley při pšilňij dala, kraslo vicy y na vraso dyglarstve
 roznefena jest při rozlozjanj gedne y druse dtrahy, pžna vage
 se to je by to ský tydšte blonety pžajeti mela, pždano geytgn
 to gauce vřnagkrovo aby se oči jest mezy nimi činij, pžalč by
 porovnalj. Eoj tal včiniij za sobe to gedne druse nje
 od pšilňi, a za dobro se pžalč gli, v dubau pždanjm, je gedne
 ani drah, nigačym vřnagkrovo nečty roje pžpominaj, nřbz vřd
 vřen pžalčňij vřlčnč pžpominaj. Pžalč je by tal mi,
 mo to to pžpominaj, se za pžmenula, aja se vřto se vřdala křova
 dtraha lefdy vřkuly pžpominaj, na vř vřallavonjm vřkavjm
 10. pž Moran. vř Mubcy na vřlye vřajvjm. Eoj se vřtalo vřti
 tomtož dymora vřalč vřlye, Martjra vřzlye, Martjra vřšlye,
 Martjra vřlanovj. Jada Maly. Actum ul supra.

Ja vřčlarje Jana vřmarovjso

Matsaus Bagel. Jan Dedlaček vřimeřa

54

Leta Jani 1643. 20. Julij. Bynj na trunku na den vřnate
 Janovj Martly při vřmaru, vř dnu vřadny, vřlye mezy vřly dtrahy
 mi vřvanj, negala vřpřla nevole, vřpřce, a vřvada, je pžal vřpř
 lo y tu vřraso dyglarstve, vřdaje a pžigda vřvrančij vřnu vřpřnu
 pždn y drah, je vřvrančij vřpřilňij se vřlunilo, a ta vřpřce vřlye
 vřly dtrahy, vřlye vřvrančij vřdunč mezy nimj byl. vřdčlančij se vřd
 vřraso dyglarstve, magice nad vřm hlyst je vřbe činij, tydšte vřvradlo, při
 vřvrančij gedne vřvrančij vřpřdanjm vřlčau vřbe vřlčnč vřbe kolno mezy ni
 mi činij bylo od pšilňi, a gedne dtrahy za dobro a vřvrančij vřlye
 gli, a pžalč vřbe je sobe to se vřvrančij vřpřdanjm nečty roje pžp
 minaj a vřvrančij vřlye. vřraso dyglarstve to vřgij vřalč vřbe vřd
 vřvrančij pžpominaj, tu vřce mezy nimj vřvrančij a vřvrančij vřvrančij. Pžalč
 vřbe vřvrančij ta vřbe vřvrančij vřvrančij a vřvrančij, ato vřvrančij
 bylo, vřbe vřvrančij na vř Moran. vř Mubcy na vřlye vřajvjm.
 vřvrančij vřbe vřvrančij pžpominaj, to se vřvrančij a vřvrančij. actum
 ul supra. při při to vřlye Jana vřvrančij, vřlč vřbe vřvrančij vřvrančij

Ja vřčlarje Jana vřmarovjso

Přepis:

1. Adam Herk[el Gira Smrtka.
2. Letha Paně 1643. 5. Junii. Jakož ge[st]e Skrz puwod Satane
3. něgaka newole a Wada mezy Adamem, a Girau, Wla[stnimj S]wa-
4. gkry Při oPil[twj Stala, kterážto wěcz y na Prawo Rychtař[ke
5. wzne[šena ge]st, Při wy[šlegchanj gedne y druhe Stranky, Poznawage
6.]e to zě by to Skrz lyd[ke klewety Pochazeti mělo, Podano ge[stgjm
7. to g[auce S]wagkrowe aby]e oč ge[st mezy nimi činitj, Přatel[ky
8. porownalj. Což tak Včinili že]obě to gedem druhemu
9. odPu[tili, a zadobre]e prohl[alyli, S Rukau podanjm, že gedem
10. ani druhy nigakym Spu[šobem nechtj wjc Připominatj, nýbrž wdo-
11. brem Přatel[twj Společně zu[šawatj. Pakli že by Pak mi-
12. mo toto Porownanj]e zapomenula, a za]e w to]e vydala ktera
13. Stranka, tehdy Pokuty propadnautj ma S S[atlawnjm tre[štanjm
14. 10. kop Moraw[škych] k Wubci na Vlicze dlažděnj. Což]e Stalo v Při
15. tomno[štj S]šimona Blaten[škyho, Martina Azyka, Martina Mi[šsen[škyho,
16. Wawry Plaňawy. Jana Maňky, Actum ut Supra etc.
17. za Rychtaře Jana Kramařowjho m[p]

Přepis:

1. Mathauš hagek. Jan Sedlačku Ržemešla
2. Šewcowkeho.
3. Letha Paně 1643. 20. Julij. Bywši na Trunku na den Swate
4. Panny Markyty při Jarmarku, w domě Radnjm, Tehdy mezy wyš dotčeny
5. mi Ošobamj, něgaka wznjkla newole, Ruznjce, a Swada, že pak Přišlo
6. to y ku Prawu Rychtařkemu, Saudjc a Přigda k zdrowěgšjmu rozumu
7. geden y druhy, že cokoljw woPilštwj še mluwjlo, a ta Ruznjce w hně
8. wošti ššla. wšše daremnj hadruňk mezy nimj byl. Předštwjcz še Před
9. Prawo Rychtařke, magjce nad tjm litošt že zšebe činili lydške djwadlo , Při-
10. štaupě geden k druhemu Spodanjm Rukau Sobě Společně ačkoliw mezy ni-
11. mi činitj bylo od Puštilj, a geden druhého za dobroho a Poctiwého wyhla
12. šyli, a poten čas že šobě toho njžádným Spušobem nechtj wjcz Připo
13. minatj a wyzdwihowatj. Prawo Rychtařzkewyda gjch Přatelške a dobro
14. wolne porownanj, tu wěc mezy nimj moři a wnjwecz obracy. Pakliby
15. která Stranka takowe porownanj protrhla a wyzdwjhla, a to ošwedčeno
16. bylo, Tehdy Propadnautj má, 12 kop Mor[awškich] k Wubcy na Vlšce dlážděnj.
17. Wššak obě Stranky Připowědělj toho še warowatj a wyštrihatj. actum
18. ut Supra. Při Přitomnošti Jana Swobody, Mikulašše Sedlačka Spopowicz etc.
19. Za Rychtaře Jana Kramařowihó [mp]

Text 18: Giřik Popovŝky, a Wondřeg Zenošŝickŝy

Giřik Popovŝky a Wondřeg Zenošŝickŝy
 Roku 1644. 23. Zbris Jakuŝ gŝŝ se neto zo milu zbillo
 mezy Manjŝkami wyb pŝanmi ŝobani tolydorolŝau Gijŝka ŝo
 porŝyŝy a Maŝŝanau Wondřege ŝenoŝickŝyŝy, kdy vři ŝy
 břiŝu naŝtawidlo ŝonoŝi geŝoa dnyŝy pŝewala; ŝly ŝle, *omilen +*
 ranyŝo węc y ŝred wraŝo ŝyŝtarŝe ŝe to wyŝeŝto, kdy
 magę ŝobe ŝet bŝoŝŝnany toŝo ŝloŝeny, ŝe ŝoŝlarŝeŝy
 ŝu ŝroŝu ŝyŝtarŝyŝy, ŝle mezy ŝeraj mezy nim
 wŝyŝla, dŝirŝe meŝy ŝe ŝe ŝaba ŝloŝenema do ŝwarŝy ŝa
 tel ŝym bŝem ŝe poroŝonaty a ŝobe reŝpoŝet geŝny dŝyŝym
 od ŝatili, ŝredŝauŝe ŝred wraŝo ŝyŝtarŝe toŝo
 ŝau ŝulau poŝoanym poŝroŝily a pŝipowod ŝenily, ŝe
 ŝiadna ŝtranka ŝe mezy doŝad ŝim bŝdau niŝadnyŝy wy
 myŝlenym ŝuŝobem neŝly pŝipomnaty a wyŝroŝowaly.
 wraŝo ŝyŝtarŝe magę naŝim ŝalyŝem gŝyŝ wraŝel ŝem ŝoro
 wraŝy, tu węc yal mezy Muŝŝym, tal ŝe ŝym ŝoŝla
 ŝym, na węc ŝe abŝauŝy ŝyŝ ŝoŝy, moŝy, a ŝowroŝy
 obracy. ŝaly ŝyŝy ŝera ŝtranka nato ŝorororany a ŝrau
 wŝyŝroŝed ŝapomniŝla, to ŝobe ŝe wyŝroŝowaly, pŝyŝyŝto
 o dŝiŝiŝenŝy bŝyŝ, ŝdoby toŝo wŝiŝina bŝyŝ, toŝy ŝreŝauŝym
 a ŝobuly ŝloŝyŝy pŝoreinen bŝide, ŝ. ŝ. ŝ. a wŝoŝu, 2 ŝb.
 wŝitom ŝorororany ŝtoŝo ŝobŝy ŝroŝowŝe bŝyŝy ŝyŝym ŝlata,
 ŝyŝy Maŝŝin ŝauŝyŝy, ŝomaŝy ŝreŝyŝy. aŝum ŝyŝ ŝyŝy
 Za ŝyŝtarŝe ŝana ŝramŝe
 niŝe *ŝyŝyŝy*
 55

Přepis:

1. Giřik Popow[ky, a Wondřeg Zeno[ic]ky
2. Letha Paně 1644. 23. 7bris, Jakož ge[st] je nětco zo milu zběhlo
3. mezy Manželkamj Wy[š] p[ř]anymi o[š]obamj, totižDorothau Yiřzjka Po-
4. pow[ky]ho a Maryanau Wondřege Zeno[ic]kyho, kdež při Ry-
5. bnjku na[š]tawidle Konopě gedna druhy přewzala; Skrz kte-
6. raužto wěc y Před Práwo Rychtář[ke] je to wzne[š]lo, kdež
7. mage [š]obě Rok k rozeznanj toho Složený, [š]e kdo[š]tawenj
8. ku Prawu Rychtař[kymu, otu wěcz kteraž mezy nimj
9. wznjkla, dřiwe nežli [š]e k Roku Složenemu do[š]tawilj P[ř]a-
10. tel[kym během [š]e porownalj a [š]obě we[š]polek gednj druhym
11. od Pu[š]tili. Před[š]taupjc Před Práwo Rychtař[ke], toho
12. [š]au S Rukau poddanjm potwrdilj, a připowěd Včinili, že
13. žiadna Stranka te wěcy, dokud Žiwj budau nižádným wy
14. my[š]lenym SPu[š]obem nechtj připominati a wyzdwihowatj.
15. Prawo Rychtař[ke] mage nad tjm zalibenj gjch P[ř]atel[š]kem Poro-
16. wnanj, tu wěc, yak mezy Muž[kym, tak Žen[kym Pohla-
17. wjm, na wěčne abudaucy ča[š]y lomj, mořj a wniwečz
18. obracy. Pakli že by ktera Stranka na to Porownanj a [š]wau
19. připowěd zapomněla, to [š]obě za[š]e wyzdwihowalj, p[ř]j tychto
20. o[š]wědčeno bylo, kdoby toho P[ř]ičina byl, tehdy tre[š]tanjm
21. a Pokuty Složiti powinen bude 5 kop. M.[oraw]kych] a Wo[š]ku 2 ll [ibry]
22. P[ř]itom porownanj tyto O[š]oby P[ř]itomne bylj S[š]ymon Blaten-
23. [š]ky Martin Saukenjk Thoma[š] K[š]eljk actum ut sup[ra]
24. Za Rychtaře Jana Kramařo-
25. wiho mp

Text 19: Mat'eg Swoboda, a Michal Wlach

Mat'eg Swoboda, a Michal Wlach.

elba Jan 1645. 27. Zbris. Manauj se nigabe ne
 dorozumeni a ne wule, tal ze se w rucech, potkali, Manzel,
 ba Michala Wlacha, Mat'ega ~~rozpoznati~~ rozpoznati Manry
 Janli roym, na portiroostj povra ~~zla~~ Mat'eg Jagocz swoe
 rosti roostj pro zachowanj swojo dobrej gmena, y tale dje,
 meka zastati to se gest na sobe nejanedal, nybrj o smonon
 Blalen ban roym witalom. Dwy dzynost tu wocz na pravo
 dze slawke rozpoznati. Pre dzyzna Drapoo Ryzbarke wredni,
 roym w majejm, dzynost y od pr. Pojwal se, ze to dzy
 dlewocky a nigabe zastati, y ne do rozumeni galy. Je ny swog
 obycej magj po gily bymelo. Manjolla gal Michala Wla-
 cha, si dzyce to se, nule jstj od pr. Veinila, a jako jadala co
 gest swojo ne rojumu mlurojla aby gj to Mat'eg odpustil
 ze proti Mat'egorj nje ginaso nemy ne gij rojcepo dobre ta
 je se so jadobri se a portiroostj Eglowocba ma a rojlla jstje,
 jstli by do takowau wocz wozrojowal, ana gej slabna,
 jupowal, te dy Michal Wlach d Manjellau swau porwianj bu,
 dau Mat'ega, wotom zastati, tal ze bejro jstje narj bany d'kor, a,
 auwaj, pri swoe portiroostj ma Mat'eg jstati. Pro bu,
 dauj jstet, tento jstje gest Veinin, Michal Wlach na miste
 Manjelly swoe kulau podajm jstje wredel, ze se prestj tomulo
 jstj u final dlatj noma, nybrj rojny pri dobrej jst
 tal jstj jstparatj. actum ultup

Za Ryzbarce Tomasse Jstow,
 nybrj

Jstli se ktera d'warka ginat prestj
 tomulo jstj u do pustila, agoj jst,
 jstla, to w rojce d'icinal bly, te dy jst
 jstly, prj padonauj ma 3. jstly.
 w d'woty, a . j. w. w. w. w. w.

Přepis:

1. Mařeg Swoboda, a Michal Wlach.
2. Letha Paně 1645. 27. 7bris. Stanaucz ſe něgake ne-
3. dorozuměnj a ne wule, tak že ſe w řeczech, potkalj. Manžel-
4. Ka Michala Wlacha, Matěge (wyſkočzjla) Swobody Slowy
5. hanliwymi na poctiwofťj povrazyła, Matěg hagicz ſwe
6. poctiwofťi pro Zachowani ſwego dobreho gmena, y také Rže-
7. meſła Zaſtanj toho geſt na ſobě nezanechal, nybrž Sſymonem
8. Blatenſkym ſwym Přitelem Skrz Stižnoſt tu wěcz na Prawo
9. Rychtařke wzneſl: Přeſlychna Prawo Rychtařke S bedli-
10. wym vwaženjm, Stižnoſt y od Por: Poznalo ſe, že to Skrz
11. klewety a něgake Zaſťti, y ne dorozuměnj gakž Žěny ſwug
12. obyčeg magj pogitjbymělo, Manželka pak Michala Wla-
13. cha, lituge toho, náležjty od ProS Včinila, a Zato Žiadala co
14. geſt ſwego nerozumu mluwjla aby gj to Matěg odpuſtil
15. že proti Matěgowj njc gjneho newj nežlj wſſechno dobre, ta
16. ke ze ho zadobreho a Poctiweho Czlo wěka ma a wyhlaſſuge,
17. Pakli by kdo takowau wěcz wyzdwjhowal, a na gegj Sſlak na-
18. ſtupowal, tehdy Michal Wlach S Manželkau ſwau powinnj bu-
19. dau Matěge, wtom Zaſtati, tak že bezewſſeho nařjkanj Sſkod, a-
20. autrat, Při ſwé poctiwofťj, má Matěg Zuſtatj. Probu-
21. daucy Pamět, tento Zapjſ geſt Včiněn, Michal Wlach na miſtě
22. Manželky ſwe Rukau podanjm Připowěděl, že ſe protj tomuto
23. zapjſu gjnak Statj nema nybrž wzdy při dobrem Pře
24. telſtwj zuſtawatj. actum utSup[ra]
25. Za Rychtaře Thomaſje Pokornyho [mp]
26. Pakliby ſe ktera Stranka gjnak protj
27. tomuto Zapjſu dopuſtila agey zru-
28. ſſjla, to oſwědčeno bylo, tehdy Po-
29. kuty propadnutj ma 3 kop groſſj
30. k Wubcy, a 1 ll [libru] woſku k Koſtelu [mp]

Text 20: Dorotha, Manželka, Giřzika Sedlačkza

Dorotha, Manželka, Giřzika Sedlačkza.
 Dorotha, Manželka, Vyselama, Wicepkybo.
 Wlibreta Manželka, Janla Prochazky.

Zaba Jani, 1645, 3. dne Dbris. Manauz se wede žen, bys
 wpušbu a Jazyku nedrujzamy, bys ženau dlejšym wabanja
 tricej, a na se rzedat, dlejš myj nimy mus se odstaly, ne
 neglopecj w/ij jaghaty, a ženau na dubet wstrety pro joepa.
 ny huby aby nezapjec hadruku, klorac darcenij, w drceno
 by wawelke a dawceste zu staraly, nad ejnaj by swi zalibny jam
 Jan Dus gmiti mohl y take dbrj. Doctiraj byde, ne gaba ne
 wde a ruzjca, je se wicej wotlaly wrujncj a drwadaj za
 ne gicj se na joctiwoske, qedny drube. kloraj to wicej se dostala, a
 driska, a; na dramo wchcarste, wprawy se to, je nic gjn
 jupw regni wglj jup wstibetani a klorclaj, adarcenaj janistka
 wanj. Manjele wjst doctiraj, qob k tomu sau prirwedenj, je
 Emiru a wboj aby drcasteli, tal je talora wicej za swa
 mej ženauj, a namjste gij Musore walecljym wifon
 glau se porwonal, tal je co. bolro mej nimy dlejš rēcj
 wfanenaj wustlo, to sau swi wcpolet wutau godanjm ad puthij
 a prirwedenj je ženau ewj dpo dbrj rjchraj žym neclj
 prirwominaly, nydny wlasce dawceste zu staraly. Tal lity
 se ginat mimo tolo porwonalj dabo, aka wice drominana
 a prirwomina byla, to se pri niw wstledalo a o drc drceno
 bylo. tofdrwedenj twitanj, a wubaj dloženj, 4 Aug: + wusku
 w drcidnauj wmpnen bude, a potud w kied wrcijke wubaj k drcidne
 w wuj wablanj w wustlica wglj nema. factum ut sup:
1. 16.

Ja Vyslari Dorothe Sedla
 ngdo.

Přepis:

1. Dorotha, Manželka, Giřzika Sedlačzka.
2. Dorotha, Manželka, Wacławawa Wicenkyho.
3. Alžbieta Manželka, Pawla Prochazky.
4. Letha Paně 1645, 3. dne 9bris. Statnaucz Je wedle Zěnkýho
5. Spůjobu a Jazyku neobrřezanyho, když Počnau Slepjčym kdakanjm
6. křičetj, a na Je ržechtj, Sotwy mezy nimj muž Je obřtatj, než
7. neglepegj vřj zacpatj, a Zěnam nahubek wřtrčitj pro zac Pa-
8. nj huby, aby nechagjcz hadruňku, klewet daremnjch, w Sworno-
9. řtj Přatelřke a Sauředřke zuřtawalj, nad čzjmž by řwe zalibenj řam
10. Pan Buh gmitj mohl y take dobrzj Poctiwj lyde, něgaka ne-
11. wole a ruznjce, že Je wřecěch Potkalj wruznjcy a Swadach zha-
12. něgjcž Je na Poctiwoftech. gedny druhé. kteradž to wěcz Je dořtala, a
13. Přjřřla, až na Prawo Rychtařřke. Poznawage ře to, že nic gjn-
14. řřjho negnj nežlj huby řřtebetanj a klewetanj, a daremne zaměřtkna
15. wanj. Manžele Wyřř dotčenych Ořob k tomu řau přiwedenj, že
16. k miru, a Pokogj, aby Smegřřlelj. tak že takowa wěcz za řřla
17. mezy Zěnamj, a na miřtě gjch Muřzowe Přatelřkym [ge] během
18. gřau ře porownalj, tak zě co koliw mezy nimj Skrz řečzj
19. w haněnj prořřlo, to řau řobě weřpolek rukau podanjm odpuřtilj
20. a Připowědjcz zě Poten čař toho Sobě njczjmž Zřym nechtj
21. Připominatj, nybrž wlařce Sauředřke Zuřtawatj. Pakliby
22. ře gjnak mimo toto porownanj Stalo, ata wěc řPominana
23. a Připominana byla, to ře při nich řhledalo a o Swědčeno
24. bylo. tehdywedle Vznanj treřřtanj a Pokuty Složenj 4 kop m[iřenřkych] + wořku
25. Podniknautj powjnen bude + a Potud Pokud Peněřzjte Pokuty k kořtelu
26. neřloži řřatlawy Propuřřten byti nema. actum utsup[ra] 1ll [libru]
27. za Rychtaře Thomařře Pokor-
28. nyho. mp